

... Ko'p yillar mobaynida biz faqat o'sha voqea xususida gapirib yurdik. O'sha mash'um kungacha har birimiz o'zimizcha yashab, peshonamizdagini ko'rib kelayotgandik, hammaning ko'ngliga g'ulg'ula solgan u hodisa esa fikru zikrimizni o'z komiga tortdi, go'yo har yoqda sochilib oqayotgan umrimiz irmoqchalari kutilmaganda o'sha voqea girdobiga quyildi... Ommaning og'zi-da shu gap, ammo biror inson zotining dilida sirni ochib, qurbonni suiqasddan ogohlantirish istagi yo'q edi, inchunun, hech bir kishi falokat ro'y bergach, unga nechog'li aloqador bo'lmogi va keyin taqdiri qanday kechajagi bobida biror aniq fikrga ega emasdi.

Takabburlik bilan ham mehr-muhabbat qozonish mumkin. Jil Visenti

O'sha qotillik yuz bergan kuni Sant'yago Nasar, tonggi kemada kelayotgan yepiskop hazratga peshvoz chiqish niyatida, ertalabki soat besh yarimda uyg'ondi. Uyg'onishdan avval tush ko'rdi: anjirzordan o'tib borayotganmish, sevalab ohista yomg'ir yog'ayotganmish, mana shunday xushsaodat ro'yo muddatida u birmuncha o'zini baxtiyor his qildi, ammo ko'zini ochib, boshiga bexosdan qush axlati sochilganday, ta'bi tirriq bo'ldi. Oradan yigirma yetti yil o'tgach, uning onasi Plasida Linero o'sha mash'um va musibatli dushanbani batafsil xotirlarkan: "U tushida ko'pincha daraxtlarni ko'rardi", dedi menga. "O'limidan bir hafta oldin ham tush ko'rgandi, aytishicha, yakka o'zi ko'rg'oshin qog'ozdan yasalgan samolyotda uchganmish, uchoq bodomzorlar aro parvoz qilarmishu qanotlari birortayam daraxtga urilmasmish", qo'shib qo'ydi u yana. Plasida Linero o'z'galar tushiga darrov ta'bir aytguvchi, muabbirlikda ustasi farang ayol edi, lekin u o'z o'g'lining qandaydir daraxtlarga bog'liq tushlarida ham, o'ldirilgan kuni va undan bir hafta avval ko'rgan tushida xam hech bir yomon alomatni sezmagandi.

Sant'yago Nasarning o'ziyam falokat belgisini tuymagandi. U asli kamuyqu, kiyimlarini yechmay yotar edi, yomon uxlardi; ertalab boshi og'rib turardi, ichida it o'lganday og'zidan biram ko'lansa hid kelar ediki, ko'ngli aynib, to'yda yarim kechagacha ichishning jazosi shu-da, deya o'zini koyib ko'yardi. Uning ertalab oltidan besh daqiqa o'tganda uyidan chiqqanini va rosa bir soat keyin cho'chqaday chavaqlab tashlagunigacha ko'rgan barcha kishilarning eslashicha, u o'shanda, yuz-ko'zidan hali uyqusi o'chmagan esa-da, vaqti chog' odimlab borarkan, duch kelganlarga bugungi kun ochiq bo'ladi, deya ta'kidlayvergan. Biroq shohidlarning birortasi ham bu gapning ob-havoga nechog'li aloqadorligini aniq, beishtiboh aytib berolmadi. Ularning ba'zisi, quyoshli kun edi, dengiz tarafdagi bananzorlardan yengil shabada esayotgandi, deyishsa, ba'zilar aksincha osmon tund, past, qorong'i, rasvo kun edi, havodan achigan suv hidi anqirdi, baxtsizlik ro'y bergan mahalda esa, ayni Sant'yago Nasar tushida ko'rgan yomg'irga o'xshab maydalab yomg'ir yog'ardi, deb tasdiqlashdi.

Men ham o'sha kuni to'yda tongotar maishatbozlik qilib, mastu mustag'riq bo'lib, ishqu ishrat ilohasi Mariya Alexandrina Servantes xonadonida ko'zim ilingan ekan, basma-basiga chalingan jom sadolaridan uyg'onarkanman, bu mahobatli sadolar yepiskop hazrat sharafiga yangrayapti, deya o'yladim.

Sant'yago Nasar o'sha kuni saharda oq surpdan tikilgan bayramlik shimini kiydi, ko'ylagini egniga ildi, bu liboslar ham kecha to'yga kiygan ust-boshi kabi ohorlanmagan edi. Illo, yepiskop hazratning tashrifi bo'lmaganda, u odatdagiday haqi guli rangidagi ko'ylak-shimini, suvoriy etigini kiyardi. U har dushanbada, shunday qiyofada Divano Rostro - Tangri tal'at makonidagi otameros qo'rg'oniga jo'nardi. Qo'rg'onida otasidan qolgan molxona bor edi, bu mulkdan aytarli foyda ko'rmasa-da, Sant'yago Nasar mol-holiga yaxshi qarardi. Tog'dagi yaylovga borsa, "magnum-357" to'pponchasini beliga qistirib olardi, o'zining aytishicha, agar to'pponchani og'ir po'lat o'qi otga tegsa, miyasining qatig'ini chikarib yuborardi. Kaklik ovi mavsumida u lochinotar miltig'ini ham olib yurardi. Bundan tashqari, javonida "malinxa-shyonauer-30.06", "xolland-magnum-300", "xornet-22" kabi nishondori qo'shdurbinli beshotarlari, ko'po'kli "vinchester"i saqlanardi. U, otasiga o'xshab, yostig'i ostiga to'pponchasini qo'yib uxlardi; o'sha kuni, uydin chiqishidan avval, to'pponchadan o'qlarni sug'urib olib, qurolni karavoti yonidagi javonchaga tashlab ko'ygan. Onasi menga: "U kurolini hech mahal o'qlanganicha qoldirmasdi, dedi. Men buni bilardim. Shu bilan birga uning to'pponchani alohida bir joyida, o'qlarni boshqa yerda asrashi, biror falokat bosmasin, deya shunday qilishi ham menga ayon edi. Bu oqilona tadbir ham unga otameros edi: bir kuni xizmatkor xotin o'rinni yig'ayotib, yostiqni ko'targanda, to'pponcha pastga tushib, yerga tegishi bilanoq varanglab otilib ketgan, o'q xonadagi kiyim-kechak javonini tors yorib, devorni teshib o'tgan-da, chiyillaganicha qo'shnining oshxonasi osha borib cherkov maydonidagi sarmehrobdan turgan odam bo'yi keladigan avliyoning bo'rdan yasalgan haykaliga tekkan va changini chiqarib yuborgan. Sant'yago Nasar hali u zamonlar yosh bola edi, ammo mana shu voqea unga katta saboq bo'lgan.

Onasining eslashicha, o'g'li o'sha kuni uning yotog'idan shoshib vannaxonaga o'tgan va ana shu holat volida yodida so'nggi xotira kabi muhrlanib qolgan. U vannaxonadagi doriqutichadan boshog'riq dori qidirib paypaslanarkan, sharpadan onasi uyg'onib ketgan. U chiroqni yoqarkan, bir qo'lida suvli stakan tutib, dori ichmoqqa taraddulanib, eshik yonida turgan o'g'lini ko'rgan - bu holatni onaizor bir umr so'zlab-bo'zlab yurdi. Xuddi ana o'shanda Sant'yago Nasar unga ko'rgan tushini aytgan, biroq onasi daraxtlar xususidagi iboraga e'tibor bermagan.

- Tushda qushlarni ko'rsang, 6u faqat yaxshilik alomatidir, - deya ta'kidladi u menga ham.

Men Sant'yago Nasar fojeasi va unga bog'liq siniq xotirotning chil-chil parchalarini topib, qaytadan butlash niyatida yana o'sha matlub va unut go'shaga kelganim-da, Plasida Linero ancha qarib, umr shami pipirab qolgan, jigarbandiii so'ng bor ko'rgan to'rbelanchakda ohista tebranib yotar edi. U kupa-kunduzi ham odamzot qiyofasini elas-elas ilg'ardi; ensasiga dorivor giyoh barglari ho'llab yopishtirilgandi - o'g'lini oxirgi bor ko'rganiga oid musibatli xotira boshini muttasil og'riydigan qilib ko'ygandi. Ayol to'rbelanchak boshidagi arqon tutqichni ushlaganicha yonboshlab yotardi, sharpamni sezgan zahoti o'rmdan qimirlab, turmoqqa urindi; iimqorong'i xonadan chaqaloq cho'qintiriladigai jomda qolgan oqava suv hidi anqirdi, bu badbo'y o'sha qotillik ro'y bergan kuni tongda ham menga qattiq ta'sir qilgandi.

Meni ostonada ko'rgani hamon ayol Sant'yagoni yodga oldi. "Bolaginam xuddi shu joyda, shunday holatda turgandi o'shanda, - dedi. - Egniga yuvilgan, ammo ohorlanmagan oq surp kostyum kiygandi, terisi nozik edi, ohorlangan libosni xush ko'rmasdi". Ayol zanjabil dorisini shimiganicha, xayolxonasiga kirib kelgan o'g'lining ketib qolishini istamaganday, to'rbelanchakda uzoq muddat o'y surib o'tirdi. Keyin diltang xo'rsinib: "U hayotimning yolg'iz shamchirog'i, birdan-bir tayanchim edi", dedi.

Sant'yago Nasar onasining yodida azobu baxtsizlik suvrati kabi saqlanib qolganini tasavvur etdim. Yanvarning oxirgi haftasida yigirma birga to'lgan bu xushqad, bir oz rangpar, qosh-qovog'iyu jingalak sochlari ayni arabiy yigit quyib qo'yganday otasiga o'xshar edi. Yolg'iz o'g'il Sant'yago Nasarning otaonasi moliyaviy hisob-kitob rishtalarini mustahkamlash niyatida turmush qurishgan, bu yorug' dunyoda badbaxtlik va koribad soyasidan boshlari chiqmagan kimsalar edi; biroq boshida otasi borligidan g'ururlanar, o'zini xushbaxt sanardi. Otasi uch yil avval to'satdan qazo qilgan va onasi bilan so'ppayib qolgach ham mash'um ro'zi dushanbada o'ldirilgunga qadar ham u saodat nashidasini surib yurgan edi. Onasining nozikfahmliligi unga ham yuqqandi; otasi esa, unga bolaligidanoq miltiq otishni, chavandozlikni, shikor qushlari bilan ov qilishni, eng muhimi, mardlik va jasurlikni

o'rgatgandi. Ota-bola o'zlaricha arab tilida so'zlashishar, Plasida Linero yonlarida turganda suhbatdan u ham bebahra qolmasin deya ispanchada gapla-shar edilar. Bu atrofda ularning qurol ko'tarib yurganini faqat bir gal lochin bilan ovlangan qushlarni olomonga ko'z-ko'zlash uchun xayriya bozoriga olib kelishganini aytmasa biron jonzot ko'rmagan. Otasining o'limi Sant'yago Nasarning o'rta maktabni tugatib, o'qishni davom ettirishiga yo'l qo'ymadi va qo'rg'ondagi mol-holga qarashga majbur bo'ldi. U tabiatan ko'ngli ochiq, quvnoq, xushfe'l yigit edi.

O'sha mash'um kun onasi o'g'linipg boshdan-oyoq oppoq kiyinganini ko'rib, bugun dushanbamas-ku, bolaginam kunni adashtiribdi-da, deb o'ylagan. "Bugun dushanba emas, deb eslatdim ham", dedi menga. Shunda u bayramlik liboslarini yepiskop tashrifi munosabati bilan kiyganini, xudo xohlasa, hazratga yukunib, uzugini o'pishga muayassar bo'lish ehtimol borligini aytgan. Bu gap onasining g'ashiga tegib:

- U kemadan pastga tushmaydi, ovora bo'lma, - degan ona o'g'liga, - hamishagiday, kema sahnida turgan ko'yi somelarni duo qiladi-da, yana kelgan joyiga jo'nab ketadi. U zot shahrimizni yomon ko'radi.

Sant'yago Nasar onasining gapi to'g'riligini bilardi, ammo cherkovning tantanali marosimi, olomonning shov-shuvli taraddudi aqlu hushini o'g'irlab qo'ygandi. "Xuddi kinodagiga o'xshaydi", degan edi u menga o'shanda. Yepiskopning tashrifi ham, xaloyiqning ommaviy ibodati ham onani qiziqitmas, faqat o'g'lining ertalab yupun kiyinib ko'chaga chiqqaniyu shamollab qolishidan cho'chirdi: o'g'li kechasi uxlab yotganda aksa urganday tuyulgandi unga. Bolam, soyaboningni ol, deganda ham beparvo qo'l siltab, xonadan chiqib ketavergandi. O'g'lini o'shanda so'nggi bor ko'rib turishi edi.

Oshpaz xotin Viktoriya Gusmanning tasdiqlashicha, o'sha kuniyam, butun fevral' oyidayam yomg'ir yog'magan. "Aksincha bo'lgandi, - dedi u bir gal, o'limidan sal avval yo'qlab borganimda, - erta tongdanoq - oq quyosh qizdirar, kunlar xuddi avgustdagiday issiq edi". Sant'yago Nasar oshxonaga kirganda, u tushlikka pishirgani uchta quyoning go'shtini nimtalar, atrofida ochofat itlar so'lagini oqizganicha aylanishar edi. "Ertalablari uning afti tunda ko'z yummagani kishining yuziday horg'in bo'lardi", esladi Viktoriya Gusman yigitga hamon nafrati borligini yashirmasdan. Uning qizi Divina Flor - Jannat Guli, endi-endi ochila boshlagan gul'unchad qiz - shakarsiz qahvaga rom qo'shib, banddor piyolada Sant'yago Nasarga uzatdi. Odatda u har dushanbada bu ishini takrorlar, romli qahva yigitning kechagi ichkilikvozlidan bo'shashib, kuchsizlayagan jismu joniga mador bag'ishlar edi. Oshxonadagi katta o'choqda alanga chirsillab-shivirlar, baland qo'noqda tovuqlar hamon mudrashar, qisqasi, odatiy sirli hayot davom etardi. Sant'yago Nasar yana bir dona boshog'riq dorini yutib, qahvani maydalab icharkan, o'y surgan ko'yi, toshxtaxta quyoning ichak-chavag'ini tozalayotgan ikkita jonondan ko'z uzmay o'tirardi. Viktoriya Gusman, yoshi o'tinqiragan bo'lsa-da, hamon dilbar edi. Qiz bir muncha g'o'r va o'jar ko'rinar, yoshlik ehtirosi va jununi ko'pirib turgan qoni tomirlariga sig'may jo'shib, rangiga urib, nafasini siqib qo'yayotganday tuyulardi. Qahvadan bo'shagan idishni olgani kelganda, Sant'yago Nasar uning qaynoq bilagidan mahkam tutib:

- Seni ayni jilovlab, minadigan payt keldi-da! - dedi qizga zinokor nigohini tikib.

Viktoriya Gusman unga qon yuqi pichoqni o'q'talib:

- Qo'yvor uni, yaramas o'lgur! - dedi xo'mrayib. - Ko'zim ochiq ekan, bu buloqqa tumshug'ingni tekkizolmaysan!

Ibrohim Nasar, Sant'yagoning otasi, Viktoriya Gusmanni qizlik mahalida avrab, buzib qo'ygandi. Qo'rg'ondagi otxonada u bilan bir necha yil yashirinch uchrashib, ayshini surib yurdi va ishq susayib, hovridan tushgach, uyiga xizmatkorlikka oldi. Divina Flor Viktoriyaning so'nggi jazmanlaridan orttirgan tanho zuryodi edi. Qiz ham Sant'yago Nasar uni bir kunmas-bir kun bag'riga bosishini, qismati qon yig'laydigan ko'rpa aynan shu go'shada to'shalajagini oldindan sezib yurar, ko'nglida o'shanday sirli kechani istovchi mayl uyg'ongan edi. Keyinroq uni ko'rganimda, o'ynashlaridan orttirgan bolalari o'rtasida semizlikdan pishillab, g'amgin o'tirardi, u menga: "Vodarig', endi unday yigitni bu dunyo qayta ko'rmaydi!" dedi. Onasi Viktoriya Gusman esa gapini bo'lib: "Yashshamagur otasining quyib qo'yganday o'zi edi, rasvoi raddibalo edi!" dedi. U, quyoning hovuri ko'tarilib turgan ichak-chavag'ini shartta sug'urib olib, itga tagalaganida, Sant'yago Nasarning qattiq qo'rqqanini eslarkan, ovozi titrab ketdi.

- Ko'pam yaxshiy bo'lma, - degandi u juvonga. - Tanangga bir o'ylab ko'r: shu quyonmas odam bo'lsa, nima qilarding?!

Himoyatsiz darrandayu parrandalarni ovlab, o'ldirib yurgan yigitning noxos hayajonga tushganini anglaguncha Viktoriya Gusmanning umridan yigirma yil o'tdi. "Yo rab! - dedi o'shanda vahimadan titrab. - Nahotki, u alomati g'ayb, ajal elchisining daragi bo'lgan edi!" Inchunun, qotillik ro'y bergan o'sha tongda, oshpaz xotin azbaroyi g'azablanganidan Sant'yago Nasarning nonushtasini zaharga aylantirish uchun quyonlarning qonli ichak-chavag'ini yulib-yulqib, itlarga basma-bas otavergan. Alalxusus, yepiskop tushgan kemandi bandargoh tomondan quloqni qomatga keltirib ovozi eshitilgach, butun shahar uyg'onguncha ahvol shunday edi.

Nasarlarning uyi avval ikki qavatli omborxonada bo'lib, devori randalanmagan taxtalardan tiklangan, tomi ikki tarafi nishob, ruxlanmagan tunuka bilan yopilgan, tom tepasidagi kaptarxonada xudoning yaratgan kuni o'limtikxo'r quzg'unlar g'ujg'on o'ynab, bandargohda yig'nalgan axlatning to'qilishini kutib yotishar edi. Imorat ancha eski zamonlarda, daryoda kemalar bemalol suzadigan, dengiz qayiq'lari ham botqoq o'zanni bexavotir aylanib o'tib, shaharchaga kira oladigan paytlarda tiklangan edi. Navbatdagi ichki urushlardan biri tugaganda, arablarning so'nggi bir guruhi safida bu makonga Ibrohim Nasar ham boshi oqib kelib qolgan, daryo o'zanini o'zgartirib, kemalar dengizdan bandargohga yo'nalmay qo'yganidan omborxonalar keraksiz makonga aylangan edi. Ibrohim Nasar imoratni suv tekinga xarid qildi, asli bu yerda xorijiy mollar sotiladigan do'kon ochmoqni o'ylagandi, afsuski, niyati amalga oshmadi. Uylanish taraddudiga tushgach, uyoq-buyog'ini tuzatib-bezatib, omborxonani uy qilib oldi. Pastki qavat mehmonxonada bo'ldi, uy orqasiga esa, to'rtta otga mo'ljallangan otxona va xizmatkorlar yashaydigan kulba, shuningdek, derazasi doimo ko'lmak suv hidi kelib turadigan bandargoh tarafga qaratib oshxonada qurildi. Qaysidir bir halokatga uchragan kemadan yodgor qolgan aylanma zinagina ta'mir etilmadi, imoratning boshqa hamma joyiga Ibrohim Nasar qo'l urib chiqdi. Avval bojxonada mahkamasi bo'lgan ikkinchi qavatni ikkita yotoqxonaga, tug'ilajak bir gala bolalariga mo'ljallangan beshta kichik-kichik xonalarga aylantirdi. Bundan tashqari, pastda - maydonda o'sgan bodom daraxtlarning naq ustida qad kergan yog'och peshayvonni ham o'zi tikladi; eridan ajralib yolg'iz qolgan Plasida Linero mart oqshomlarida, judolik alamini yengillatish dardida, xuddi shu peshayvonga chiqib o'tirardi. Ibrohim Nasar binoning kungay tomonidagi ko'cha eshikni tuzatib, ikkita oyna solinadigan ko'z yasattirdi va girdini o'ymagul soldirib bezatdi. U imorat ortidagi yo'lakni ham avvalgi holicha qoldirgan, faqat eshik peshburunini sal yuqori ko'tarib, otliq odam o'ta olishiga moslagan, hatto eski langargohdan ham foydalanish yo'lini topib qo'ygan edi. Xullasi kalom, asosan orqa eshikdan yurilardi: u orqali oshxonagayam, molxonagayam chiqilar, eng muhimi, maydonni kesib o'tilmasada, yangi bandargohga chiqish mumkin edi. Ko'cha eshik bayram kunlarigina ochilardi, boshqa paytda mudom tamlangan bo'lardi. Shunga qaramay, Sant'yago Nasarni o'ldirmoqqa chog'langan qotillar serqatnov orqa eshik yonida emas, aynan shu ko'cha eshik ro'parasida uni poylashgan, ajal yetaklaganmi, bilmadim, u ham yo'l aylanmaligini bila turib, xuddi shu ko'cha eshikdan

yepiskopni kutishga oshiqqan. Shundayin mash'um, ayqash-uyqash voqealar ro'y berganki, eshitgan har qanaqa odamning aqli shoshib qoladi. Rioachidan yetib kelgan tergovchi, aftidan, biror narsani sezgan shekilli, o'sha falokatli va uyqash hodisalarga rasman e'tibor qilmaganday tuyulsa-da, ularni o'zicha sharhlashga, tafsir etishga uringani tergovnomadagi ba'zi sahifalardan ochiq-oydin ko'rinib turardi. Guvohlar maydon yoqqa ochiladigan ko'cha eshikni eslagan mahalda tergovchi bu tafsilotga alohida urg'u berib, xuddi oldi-qochdi asarlardagi kabi "mash'um eshik" degan iborani yozib qo'ygan. Aslida esa, bu ajib tafsilotga oid birdan-bir to'g'ri va diqqatga molik gapni tergovchining savollariga javob berayotib, Plasida Linero aytgan: "Mening o'g'lim bayramlik kiyimini kiyganda, hech qachon ko'chaga orqa eshikdan chiqmagan", degan u chin onalik shahodati bilan. Bu dalolat shu qadar sodda va jo'n ediki, tergovchi uni hoshiyaga yozib qo'ya qolgan, sud ishi hujjatlariga kiritmagan.

Viktoriya Gusman so'rokda: o'laman sattor, hech narsani bilmayman, men ham, qizim ham Sant'yago Nasarni o'ldirish niyatida kimlardir poylayotganidan mutlaqo bexabar edik, deya sarkashlik qildi. Biroq u, yillar o'tgach, yigit oshxonaga qahva ichgani kirishidan avvalroq uning joniga qasd etilganidan o'zi ham, qizi ham xabardor bo'lganini tan olib gapirdi. Ertalab soat beshlarda sut so'rab kirgan bir xotin ularga bor gapni, suiqasd sababini va salloklar uni qayerda kutib turishganini aytgan. Viktoriya Gusman menga: "Bu shov-shuv mast-alastlarning aljirashidir-da, deya o'ylab, unga aytib o'tirmagandim", dedi. Divina Flor esa, uni onasi o'lganidan keyin yo'qlab boranimda, tong qolarli haqiqatni aytdi: "Onam ko'nglida Sant'yago Nasarning o'limini tilaganim uchun ham suiqasdchilar poylayotgani xususida menga og'iz ochmagan". O'shanda Divina Flor harqalay yosh, diydasi qotmagan bir qiz edi, buning ustiga, azbaroyi qo'rqib ketganidan o'zicha biror tadbir ko'rishga aqli yetmagan; yigit qo'lidan ushalaganda esa, battar vahimaga tushgan va tasavvurida uning qo'llari murdanikiday sovuq, toshday qattiq tuyulgan.

Tong g'ira-shirasida, yepiskop kelayotgan kema gurillab ovoz berayotgan chokda, Sant'yago Nasar katta-katta odimlab uyidan chiqqan. Divina Flor eshikni ochiga niyatida oldinga chopgan; uni yonlab o'taman deb, oshxonadagi qush qafaslariga urila-surila, chetandan to'qilgan jihazlar va qirqquloq butalari oralab ko'cha engak tomon oshiqqan, ammo lo'kidonni tushirishi bilanoq Sant'yago Nasar qizning yoniga yetib kelgan va u qirg'iy panjasida qolgan. "Badanimni xamirday ezg'ilab tashladi, - dedi menga Divina Flor. - Ko'pincha u meni xilvatda yolg'iz tutib, bag'riga bosib, ezg'ilagani-ezg'ilagan edi; lekin o'sha kuni avvalgiday hadiksiramadim, bezillamasdim, balki dahshat vahmidan bo'zlagim kelardi". Qiz uning bag'ridan bo'shalib, nari surilib, ochiq eshikdan uni o'tkazib yubordi va tashqarida, maydonda qorday oppoq gullagan, sahar yog'dulari aro shaffof porlab turgan bodom daraxtlariga ko'zi tushdi, kamoli hayajonlanganidan boshka yoqqa nazar solishga madori yetmadi. "O'shanda kemanding tovushi tinib, xo'rozlar qichqira boshlagandi, - davom etdi Divina Flor. - Xo'rozlar ovozi shunday kuchli, quloqni kar qilgudek shovqinli ediki, shahrimizda parranda shunchalik ko'pligini aqlimga sig'dirolmay, bu xo'rozlar yepiskop bilan kemada olib kelingandir, deb o'yladim". Guvoh Plasida Lineroning yozg'irishicha, oqsoch qiz o'ziga hech qachon nasib etmaydigan bu yigitga qilishi lozim bo'lgan birdan-bir yaxshilik - lo'kidonni solmay, eshikni ochiq qoldirish edi; shunda u, asqotgan taqdirda, darrov uyga kirib, xavfdan qutular edi. Noma'lum kimsa - uning shaxsini aniqlay olishmagan - ostonaga xat tashlab ketgan, unda Sant'yago Nasarni suiqasddan bexabar etilib, uni kimlar, qachon va qayerda o'ldirmoqchiligi batafsil ko'rsatilgan. Sant'yago Nasar uydin chiqayotganda ham maktub yerda yotgan, ammo yigit payqamagan; unga Divina Florning ham ko'zi tushmagan, umuman, xatga hech zot e'tibor bermagan, odamkushlik amalga oshirilgach, anchadan keyingina uni ko'rishgan.

Soat olti, ko'chalarda chiroqlar hamon yoniq. Bodom gaoxlarida, ba'zi uylar peshayvonida to'y munosabati bilan osilgan, rangin qog'ozlardan yasalgan gulchambarlar sollaradi, dabdurustdan ko'rgan kishi gulchambarlarni yepiskop sharafiga osilibdi, deb o'ylashi mumkin. Ibadatxona ayvoniga tutash, to'rtburchak tosh yotqizilgan maydon sahnida mashshoqlarga mo'ljallab taxtasupa yasalgandi, supa kechagi olomon sayldan keyin bo'sh shishalaru turli nishxo'rd - chiqindiga to'la axlatxonaga aylangandi.

Sant'yago Nasar ko'chaga chiqqanda, kema ovozi eshitib, bir necha kishi bandargoh tomon chopib ketayotgandi.

Maydondagi barcha mahkamalaru uylarning eshigi berk, faqat cherkov yaqinidagi sut do'konigina ochiq, Sant'yago Nasarni so'yishga qasd etgan qosidlar uni xuddi o'sha yerda poylashayotgan edi. Uni dastlab sut sotuvchi xotin Klotil'de Armenta ko'rgan, tonggi tiniq shu'lalarda yigitning oppoq kiyimi unga alyumindan tikilganday tuyulgan. "U ko'zimga oq-yaltiroq libos kiygan arvohday ko'rindi", dedi u menga. Qosidlar ro'znomaga o'rog'liq pichoqlarini mahkam quchoqlagancha peshtaxta tagida uxlab yotishardi. Klotil'de Armenta ularni uyg'otib yuborishdan cho'chib, nafasini yutib, damini chiqarmay lol turardi.

Qosidlar - egizak Pedro va Pablo Vikario - yigirma to'rtga kirgan, bir-biriga ikki tomchi suvday o'xshash yigitlar edi.

Tergovchining hisobotida: "Ko'rinishi xunuk bo'lsa ham, fe'li, muomalasi yaxshi ekan", deb yozilgan. Men ham, ikkovini maktabda o'qib yurgan paytlaridan biladigan odam sifatida, xuddi shu gapni aytgan bo'lardim. Ular kecha to'yda kiyishgan, bizning Karib dengizi qirg'oqlaridagi mazgillarda odamni birmuncha olifta va baqaloq ko'rsatadigan qora jun kostyumlarini yechib ulgurishmagandi; o'yin-kulgi, ziyofatu ichkilikdan horigan yuzlari ezg'in bo'lsa-da, soqollari odatdagiday qirtishlab olingan edi. To'y arafasidagi bazmdayoq mast bo'lib olgan egizaklar uch kecha-kunduzdirki betinim ichaverib, aqlu hushdan ayrilib, ikkoviyam bamisoli tunkezar oyparastga aylangan edi. Ular qurbonni Klotil'de Armentaning sut do'koni peshtaxtasi ostida uch soat mudrab kutgach, ilk tong nurlari osmonni yoritganda, nihoyat, jumadan beri birinchi marta ko'zlari ilindi. Kema dastlab ovoz bergandayoq sachrab uyg'onishdi. Sant'yago Nasar uydin chiqqanda esa, uni ko'rib, tamoman hushyor tortishdi. Ikkovi ham darhol qo'llaridagi o'rog'lik pichoqni mahkam qisishib, taraddudlanishdi, Pedro Vikario hatto o'rnidan tura boshladi.

- Tangriga shak keltirmanglar, - deya bidirlab-shivirladi Klotil'de Armenta. - Xudo xayrlaringni bersin, hech qursa, yepiskop hazrat ketguncha shu ishini qilmay turinglar...

"Bu gapni ollo ko'nglimga solganini qarang-a", deya u keyin ham necha bor takrorlab, g'ururlanib yurdi. Darhaqiqat, bu fikr uning kallasiga bexosdan kelib qolgan, u beixtiyor aytib yuborgan esa-da, harqalay egizaklar Klotil'de Armentaning so'zidan keyin shashtlaridan tushdilar, Pedro esa yana qaytib o'rniga o'tirdi. Ikkovlon maydondan o'tayotgan Sant'yago Nasarni kiprik qoqmay kuzatishdi. "Ular unga achinib qarashdi", deya izoh berdi Klotil'de Armenta. Shu asnoda maydonni cherkov maktabining bir guruh talaba qizlari betartib ravishda kesib o'tishgan.

Plasida Linero bilib aytgan ekan: yepiskop kemadan pastga tushmadi. Bandargohda shahar ma'murlari va o'quvchi bolalardan tashqari son-sanoqsiz olomon to'plangandi; har joy-har joyda savatu kajavalardan hazratga atalgan xo'rozlar boshini chiqarib, mo'ltirab turardi: xo'roz tojining qaynatmasi yepiskopning xush ko'radigan taomi edi. Hadyayu tortiqlar tunchalik ko'p yig'ildiki, ularni langargohdan kemaga yuklansa, rosa ikki soat vaqt ketardi. Ammo kema to'xtamadi. U daryoning qayrilishidan timsohday o'kirib, suzib chiqishi bilanoq mashshoqlar yepiskopga bag'ishlangan tantanali qasida kuyni jaranglatib chalib yubordilar va shu zahoti xo'rozlar ham tomoqlarini yirib-yirtib qichqirdilar, ularga shaharda qolganlari ham jo'r bo'lishdi.

Bu paytga kelib g'ildirakli, o'tin yoqiladigan afsonaviy kemalar ko'rinmay qolgandi, ba'zi bir suzib yurganlarida esa pianola ham, asal oyini ayshu ishrat bilan o'tkaziladigan xosxonalar ham yo'q edi; aslida, bunday almisoqdan qolgan kemachalarning oqimiga

qarshi suzishi nihoyatda og'ir. Yepiskop hazratning kemasi yap-yangi edi, bir emas, ikkita temir mo'rasi cho'qqayib turardi, ularga bilakuzuk shaklida bayroq tasviri tushirilgan, ostidagi charxi va parragi tezyurar dengiz kemalariniki kabi mahobatli edi. Kemaning yuqori sahnida, shundoqqina kapitan hujrasi yonida, ispan mulozimlari davrasida oppoq kiyingan yepiskop siy mosi ko'zga tashlanadi. "Ob-havo xuddi rojdestvo hayitidagiday edi", dedi singlim Margot. Uning aytishicha, kema langargoh yonidan o'tib borarkan, ulkan maxlukday cho'zib bo'kirgan, keyin qirg'oqda, birinchi qatorda turganlarga issiq hovur aralash suv sachratib, ust-boshini shalabbo qilgan. Odamlar yepiskopni xuddi tushda ko'rganday bo'lishgan: kema olomon qarshisidan o'tib borarkan, hazrat havoga qo'lini bigiz qilgancho'qinush rumumini bajo etib, beixtiyor, bee'timod, me'rovlarcha cho'qina-cho'qina kema uzoqlashgani barobarida ko'zdan yo'qolgan, bandargoh cho'chigai xo'rozlarning qaqaqlashiyu pala-partish qichqirig'iga to'lib ketgan.

Sant'yago Nasarga aldangani alam qildi: ruxoniy Karmen Amadorniyng ommaviy tashviiqiga uchiib, uyam bir necha quchoq o'tin, yepiskop yoqtiradigan tojdor xo'rozning bir nechasini hazratga atagan edi, ammo u beparvo o'tib ketdi. Lekin yigitning alami uzoqqa cho'zilmadi. Bandargohda yonma-yon turgan singlim Margot uning qo'l siltab qo'yganini, boshog'riq dori kor qilmaganini, karaxtligi tarqamaganini sezgan va ko'zlarining birdan mamnun chaqnaganidan mayxo'rlikni yana davom ettirajagini anglagan. "U hecham shamollaganga o'xshamasdi, faqat kechagi dang'illama to'y qanchaga tushganini o'ylardi", dedi menga singlim. Shunda Kristo Bedoyya darhol sarfu xarajatlarni hisoblab, shunday raqamlarni aytdiki, og'zimiz ochilib qoldi. Sant'yago Nasar, Kristo Bedoyya va men uchalamiz soat sahargi to'rtgacha aylanib yurdik, keyin uxlagani uyiga bormasdan, buvasinikiga kirib ketdi. U buvasi va buvisi bilan laqillashib o'tirib, to'y xususidagi ma'lumotini yanada to'ldirib oldi. Keyin Kristo Bedoyya to'yda mehmonlarga atab qirqta kurka xo'roz, o'n bitta axta to'ng'iz va yana to'rtta g'unajin so'yilganini bizga hisoblab berdi - kuyov ularning hammasini shundoqqina maydonda qovurtirib, xaloyiqni siylagan. Kristo Bedoyya tag'in ikki yuz beshta yashikdagi xorijdan xufya ravishda keltirilgan may, ikki miig shisha rom olomon ichida yurib tarqatilganini ham aytdi. Xullas, to'y emas, bayram bo'lib ketgan, avvallari ko'z ko'rib, quloq eshitmagan bu to'kin-sochin bazmda shaharchadagi odam zoti borki, bari rosa yeb-ichgan. Sant'yago Nasar to'liqlanib, havasini yashirolmadi:

- Menam xuddi shunaqa to'y qilaman, - dedi u. - Odamlar o'lguncha bir-birlariga gapirib yurishsin.

Shunda singlim Margotning ichidan qirindi o'tib ketdi: u shundog'am baxtu omadi boshidan oshib-toshib yotgan Flora Migelning saodat yulduzi yanada porlashini, rojdestvo hayitida Sant'yago Nasar unga nasib etishini o'ylab, hasaddan yuragi yorilayozdi.

"Yigit o'lgur bir chiroyli, esli-hushli, yigirma bir yoshda-yu, o'z mol-mulki bor". Margot uni tez-tez mehmonga chaqirib turar, ayniqsa, onam go'shtli, ko'katli qozonsomsa qilganda, jon-jon deb biznikiga kelar va birga ovqatlanar edik. O'sha kuni ham onam nonushtaga somsa yopgandi. Sant'yago Nasar biznikiga kirishini aytdi.

- Men uydan kiyimimni almashtirib chiqay, sizlarga yetib olaman, - dedi, so'ng birdan soati javonchada qolganini eslab: - Soat necha bo'ldi? - deya so'radi.

Oltidan yigirma besh daqiqa o'tgandi. Sant'yago Nasar Kristo Bedoyyaning tirsagidan tutib, maydonga yurdi.

- O'n besh daqiqadan keyin sizlarnikiga boraman, - dedi u singlimga.

Singlim nonushta tayyorligini aytib, hammamizni birgalikda uyga kirishimizni talab qilib turib oldi. "Uning yuzida qandaydir bir qat'iyat ifodasi bor edi, - dedi menga keyinchalik Kristo Bedoyya. - Ba'zan-ba'zan o'zimcha, Margot uning o'ldirilishidan darak topgandirki, yigitning sizlarnikiga taklif etib, jonini asramoqchi bo'lgandir, deya o'ylayman". Illo Sant'yago Nasar singlimni kutib turmay uyga jo'nayverishga ko'ndirdi, ungacha o'zi kiyimini almashtirib, otini minib chiqajagini, tezroq qo'rg'onga yetib borishi kerakligini, novvoslarni bichmoqchi ekanini aytdi-da, Margot bilan xayr-xo'shlashib, Kristo Bedoyyani qo'ltiqlagancho maydon tomonga yurdi. Singlim uni so'nggi dafa ko'rib turardi.

Bandargohga chiqqanlarning juda ko'pchiligi birodar Vikariolar Sant'yago Nasarni o'ldirmoqchi ekanidan voqif edi. Iste'fodagi polkovnik, oliy harbiy dorulilmni tugatgan, o'n bir yildan beri shahar hokimi vazifasini bajarayotgan don Lasaro Aponte ham uning boshida ajal shamshiri yalang'ochlanganini bila turib, xarbiychasiga qo'lini siqib, indamasdan so'rashib qo'ya qolgan. "Men xavf-xatar o'tib ketdi, endi hech narsa bo'lmas, deb o'ylabman", dedi u menga. Qavmning otasi padar Karmen Amador ham pinagini buzmagani: "Uni sog'-salomat ko'rib, eshitganlarim shunchaki mish-mish ekan-da, degan xayolga bordim", dedi u o'zining loqaydligini oqlab. Eng yomoni, Sant'yago Nasar suiqasddan ogox etilganmi-yo'qmi - bu haqda biror inson zoti bosh qotirmagan, yigitning hech narsani bilmasligiga, g'aflat bosganiga esa hech kim ishonmagan. Darhaqiqat, ba'zi kishilar, jumladan mening singlim Margot ham egizak qassoblar unga qasd qilganini eshitmagan. U tergovchiga shunday izoh bergan: "Agar nomiga sezib qolganimdayam, uni bo'yniga arqon solib bo'lsa-da uyimizga sudrab olib kirardim". Bo'lajak xunrezona jinoyatdan singlimning bexabarligi menga juda g'alati tuyuldi; bir necha yildan beri hatto cherkovga qatnamay ko'rgan, xamisha uyda o'tiradigan va mish-mishu duv-duv gaplarni eldan burun eshitadigan onamning qulog'iga butun xaloyiqqa ma'lum shumxabarning yetib kelmagani esa meni battar hayratga soldi. Chunki onamning quvvayi hofizasi va ko'ngil ko'zi judayam tiniqligini, ko'p hodisalarni oldindan seza olishini bolaligimdan yaxshi bilardim. O'sha paytlarda maktabga vaqtida yetib borish uchun tong qorong'isida uyg'oniboq onamning rangpar, sirli-sukutli yuziga ko'zim tushardi; u sahargi g'ira-shiralikda uyni supurib-sidirib, keyin qahva qaynatarkan, yorug' dunyoda nimalar ro'y berayotganidan gapirar, biz uning purma'no va turli-tuman ma'lumotga boy so'zlarini issiqqina ko'rpada eshitib yotardik. Nazarimda, onam bilan shahrimiz kishilarini, ayniqsa, uning quroldoshlarini ko'rinmas, sirli, darakchi rishtalar bog'lab turardi; gohida u xuddi folbin xotinlarday yuz berajak hodisani oldindan aytardiki, voqea ro'y bergach, og'zimiz ochilib qolardi. Ammo onam o'sha kuni soat uchda paydo bo'lib, ko'chama-ko'cha kezib yurgan falokat sharpasining tobora yaqinlashayotganini sezmagani. Yepiskopni kutishga chiqib ketayotgan singlim Margot - uning hovli sahnini supurib-sidirib, somsaga qiyma chopayotganini ko'rgan. Onam o'sha kunni eslab: "Xo'rozlar rosa tomoq yirtib qichqirishgandi-da", dedi. Onam bandargohdan eshitilayotgan ovozlari yepiskopning tashrifi bilan bog'liqligini tushunmagan, balki to'ydagilarning oxirgi baqiriq-chaqiriqlari, deb o'ylagan.

Uyimiz katta maydondan ancha narida, daryo qirg'og'ida, xushbo'y anbahzorlar orasida joylashgan edi. Singlim Margot bandargohgacha sohil bo'ylab piyoda borgan, aytishicha, fikri-zikri xazratning tashrifi ila band bo'lgan xaloyiq mayda-chuyda mish-mishlarga e'tibor bermagan. Qaysiki xonadonda kasallar bo'lsa, hammasi eshiklar oldiga olib chiqilgandi, ular, hazratning poyqadami bilan zora-mora falak dardimizga darmon yuborar, degan umidda ostonalari yonida cho'zilib yotishar, cho'chqa yetaklagan, kurka qo'ltiqlagan yoki allambalo yeguliklarni, nazru niyozlarni bo'xchalarga tugib olgan xotinlar hovlilaridan hovliqib chiqib, bandargohga oshiqar, daryoning u yog'ida esa, gulchambarlar bilan bezatilgan eshkakli qayiq - kanoelar ohista suzib borar edi. Kirg'oqqa oyog'ining gardi ham tegmagan yepiskopning qorasi o'chgach, yana bir yangi xabar tarqaldiki, olomon orasida tag'in shovqin-suron, shov-shuv gaplar avjiga mindi. Singlim ana shunda bor gapni birdaniga eshitgan va janjalning tagiga

yetgan: kechagi shohona to'ydan so'ng kelinposhsha Anxela Vikarioni onasining uyiga qaytarib keltirib qo'yishibdi, inchunun, kuyovning shahodaticha, u juvon chiqibdi. "Xuddi jonim xalqumimga kelib qolganday behol bo'ldim, - dedi singlim Margot. - Odamlar qanchalik og'iz to'ldirib g'iybat qilishmasin, hech bir kimsa bechora Sant'yago Nasarning bu ishlarga qanday aralashib qolganini izohlab berolmasdi". Binobarin, Anxela Vikarioning akalari uni o'ldirmoqqa qasdlangani hammaga ma'lum edi. Singlim yig'lab yubormaslik uchun lablarini tishlaganicha uyga diltang kirib keldi. Onam oshxonada kuymalanar, mabodo yepiskop siymosini ko'rish nasib etsa, dog'da qolmay deya bozor kuni kiyadigan ko'k gulli ko'ylagini ustiga ilib olgan edi; u o'zicha ishqu jazmanlik xususidagi portugal xalq qo'shig'ini xirgoyi qilardi. Singlim dasturxonga bir kishilik ortiqcha nasiba qo'yilganini aytgandi, onam:

- Bu Sant'yago Nasarniki, - dedim. - Qizim, axir uni o'zing nonushtaga taklif etgansan-ku.

- Olib qo'ying, - dedi Margot qat'iy.

U onamga ko'chada eshitganlarini bir-bir aytib berdi. "Onam hamma gapni biladi, deb o'ylagandim, - dedi singlim menga. - Chunki unga bir narsani ayta boshlasang, yarmiga bormay turib, oxiri nima bilan tugashini fahmlab olardi". Ammo bu mash'um xabar onamga ham birmuncha chigal tuyulib, hattoki u ham nochor ahvolda qoldi. Nasarning avlodiga tug'ilganida onamning ismi bilan Sant'yago deb atashgandi, chunki onam uni cho'qintirgan volida edi. Sharmandai sharmisor kelinning onasi Pura Vikarioga ham onamning qarindoshchiligi bor edi. Onam singlimning bidirlashini oxirigacha eshitmay, azalarga kiyadigan qora ridosini, poshnador poyabzalini kiydi. Otam hali o'rnidan turmagandi, oradagi gap-so'zni eshitib, kutilmaganda, tungi xalatida u ham oshxonaga kirib keldi va xavotirlanib, onamdan qayoqqa otlanganini so'radi.

- Boyaqish jigarim Plasidadan xabar olay, - dsdi u. - Barcha xaloyiqqa egizak qassoblar uning o'g'lini o'ldirmoqchi ekani ayonu u bechoraning uyi kuyib, xech narsadan bexabar o'tiribdimish. He, dunyoning tashvishiyam qurib ketsin-a!

- Narsalar ham, Vikariolar ham biz uchun qora ko'zday yaqin va aziz, o'ylab ish tutgin, onasi, - dedi otam.

- Har doim boshiga falokat tushganlarga qayishgan yaxshidir, - dedi onam.

Narigi xonadan ukalarim chiqib kelishdi. Kichkinalari yomon bir ish bo'lganini sezib, yig'lab yuborishdi.

Onam, umrida birinchi marta bo'lsa kerak, na hiqillayotgan dilbandlariga, na otamga e'tibor qildi. Otam uning nihoyatda qayg'urayotganini anglab:

- To'xtab tur, menam kiyinib olay, - dedi.

Onam bu paytda ko'chaga chiqib ulgurgandi. Ukam Xayme ham kiyinib, maktabga jo'nashga taraddudlanardi. Otam unga:

- Onang bilan birga bor, - deb buyurdi.

Nima gapligidan, qayoqqa borishayotganidan bexabar, Xayme onamning izidan chopa ketdi va unga yetib, qo'lidan mahkam ushlab oldi. "U o'z-o'zi bilan so'zlashib borardi, - dedi menga Xayme. - Onam, bu salloh o'lgurlar hayvondanam battar, turgan-bitgani falokat, - dedi past ovozda". U ukamni yetaklab borayotganini ham sezmagani. "Odamlar ahvolimni ko'rib, bu xotin aqlidan ozibdi, deyishgandir, - deya zorlandi onam menga keyin. - Olisdagi shovqin-suronni eshitganim esimda, nazarimda to'y qaytadan boshlanganu olomon yana maydon tarafga chopib borayotganday tuyuldi". U o'zida yo'q shoshib borarkan, butun olag'ovurning boisi qil ustida turgan inson hayoti ekanligini fahmlab, jon-jahdi bilan maydonga talpingan, biroq yo'lda o'tib ketayotgan allakim unga, azbaroyi rahmi kelganidan:

- Luisa Sant'yago, shoshmay qo'ya qoling! - deya qichqirgan. - Uni o'ldirib bo'lishdi.

Bayyardo San Roman, qiz chiqmagan xotinini onasinikiga eltib tashlagan kuyov, bu makonda o'tgan yilning avgustida, to'yidan rosa olti oy oldin paydo bo'lgan edi. U shaharchamizdagi bandargohda haftasiga bir marta to'xtab o'tadigan kemada kelgandi: o'shanda uning oshlangan teridan tikilgan ikkita kumushbandli to'rvasiyu kumush to'qali tasmasi, etigi va qup-quruq bo'yi bor edi, xolos. Aftidan yoshi o'ttizlarda edi, ammo toreroday alp qomatligi uni navqiron qilib ko'rsatardi, ko'zlari tilladay tiniq, chaqnoq, rang-ro'yi ham olovda toblanganday toza, yoqimli edi. Egnidagi ixcham kostyumi, torgina shimi asl novvos terisidan, echki terisidan tikilgan qo'lqoplari esa kostyumiga hamrang edi. Kemada birga kelgan Magdalena Oliver butun yo'l davomida undan ko'z uzolmagan. "Qiz boladay yigit ekan, - dedi u menga. - Esiz-esiz! Shunaqayam yoqimlik, bir piyola suvga qo'shib yutib yuborsam, deysan odam!" Avvaliga sho'rlik Magdalena ham, ko'pchilik kalabin kimsalar ham Bayyardo San Romanning unchamuncha xotin zotiniig tishi o'tmaydigan toshyong'oq ekanini fahmlashmagan.

Onam menga, maktabimga avgustning oxirlarida yuborgan xatida: "Bu yerga ajoyib bir yigit keldi", deya shunchaki eslab o'tgandi.

Keyingi maktubida esa: "Uning ismi Bayyardo San Roman ekan, aytishlaricha, ko'p jozibali yigit emish, biroq men hali o'ziii ko'rmadim", deb yozdi. Uning nima sababdan bizning joylarga qadam ranjida qilganini hech kim bilmagan. To'y arafasida kimdir, uni sinash uchunmi, shu xususda so'raganida, u: "Men kinga uylanay ekan, deb shaharma-shahar kezib yurgandim, chamamda, takdir nasibamni shu yerga qo'shgan ekan", deya qo'ya qolgan. Bu gap rost bo'lishiyam mumkin, ammo u ichidagini sirtiga chiqarmaslik uchun har qanaqa yol'gonniyam yamlamay yutib, mardumni ishontirib, laqillatib ketaveradigan yigitlar xilidan edi. U birinchi kuniyoq, kechasi kino ko'rib o'tirishganda, odamlarga bu yerda tezda temir yo'l qurish kerakligini, ana o'shanda butun shahar ahli daryoning qosh-qovog'iga qarab o'tirmasdan, istagan paytda xohlagan tomoniga ketaverishi mumkinligini aytib, o'zining temir yo'l qurilishi bo'yicha muhandis ekanligini pisanda qilgan. Ertasiga telegrafma yubormoq niyatida telegrafxonaga kirgan, uskunani o'z qo'li bilan ishlatib, kerakli gaplarni o'zi xabar qilgan, keyin telegrafchi qizga kuchsizlangan batareyalarni qanday quvvatlantirish lozimligini tushuntirgan. Qo'shinga askar to'plash maqsadida bizning shaharchaga kelgan harbiy vrach bilan esa, chegara deparasida uchrab turadigan turli xastaliklarni qanday davolash haqida dadil suhbatlashgan. Unga tongotargacha cho'ziladigan shavqli-shovqinli bazmlar yoqarkan, o'zi ham mayxo'rlikni qiyib qo'yarkan, janjallashib qolganlarni ustamonlarcha yarashtirar, qimorda g'irromlik qilguvchilar bilan chiqisholmas ekan. Bir kuni, yakshanbalik ibodatdan so'ng, suzong'ich yigitlardan ikkitasini chaqirtirganda, suzong'ichlar bizning joylarda ko'p bo'ladi, daryoning u yog'idan-bu yog'iga kim o'zarga suzishgan va hariflaridan zo'rini yigirma sarjin orqada qoldirib, g'olib chiqkan. Onam menga bir nomasida shu xususda yozarkan, o'z odaticha hovliqib: "U oltinu tillalar ichida ham shunday suzsa kerak", deya mahobat kilgandi. Inchunun, u odamlar orasidagi shov-shuvga - Bayyardo San Roman behad moliyaviy imkoniyatlarga ega, beli baquvvat, qo'li uzun, istagan ishini qila oladi, degan gaplarga ham ishongan.

Onam menga oktabrda yozgan xatida uni rosa maqtagan va: "Odamlar uni judayam yaxshi ko'rishadi, chunki halol, ko'ngli toza yigit; o'tgan yakshanbadagi ibodatda u cho'k tushib olib munojot qildi, lotincha xamd o'qishdayam o'zini ko'rsatdi, baraka topgur", degan edi. O'sha paytlari cherkov ishlari lotin tilida yuritilardi, obidalarning tik turib ibodat kilishi ta'qiqlangani hammaga besh qo'lday ayon edi, biroq agar bir narsaning tagiga yetmoqni istasa yo biror narsa yoqib qolsa, onamning ana shunday keraksiz tafsilotlarga urg'u beradigan odati bor edi. Bu yigit behad ulug'langan ana shu xatdan keyin onam menga yana ikkita maktub

yo'lladi, biroq ular-da, garchand bu davrga kelib Bayyardo San Romanning Anxela Vikarioga uylanayotganini butun elu yurt eshitgan bo'lsa-da, bu haqda biror og'iz so'z demagan edi. Mash'um to'ydan keyin, ancha vakt o'tgach, o'sha kunlari Bayyardo bilan yaqindan tanishganini, taassufki, u aksincha taassurot qoldirganini va o'sha - oktabrda yozgan xatida xato qilganiga, muloqot asnosida yigitning oltinga o'xshash sariq, yiltiroq ko'zlarini ko'rib, qo'rquvdan titrab ketganiga iqrar bo'ldi.

- Ko'zimga ajinaga o'xshab ko'rindi, o'lsin, - dedi onam menga. - Axir o'zing aytganding-ku, bunday narsalarni oq qog'ozga yozib o'tirmang, deb, shuning uchun indamay qo'ya qolgandim.

Men Bayyardo San Roman bilan onamdan sal keyinroq, rojdestvo hayiti munosabati bilan ta'tilga kelgan kunlarimda tanishgandim, u menga vahima qilganlariday g'alati, favqulodda inson kabi tuyulmagandi. Chindanam yoqimtoy, xushraftor edi, ammo Magdalena Oliver og'iz ko'pirtirganiday valiyu vallomat emasdi. Fikri ojizimcha, mayda-chuyda kiliqlaridan qat'i nazar, jiddiy shaxs edi, xushu xandon paytlarida ham ichidagi bir dard zarbi chehrasida aks etib turardi. Mening nazarimda, mahzunu dardkash bir inson edi. O'shanda u Anxela Vikario bilan unashtirilgandi.

Ularning qanday, qachon tanishib-topishganlari xususida hech kim menga biror aniq ma'lumot berolmadi. Bayyardo San Roman yashagan bo'ydoqlar istiqomatgohi sohibasining aytishicha, u ayni qiyom paytida, oromxonadagi halinchakda tebranib, mudrab o'tirganida, sentabr' oyining oxirlari ekan, qog'oz gullar solingan savatni ko'tarib Anxela Vikario va uning onasi maydonni kesib o'tishgan. Bayyardo San Roman ko'zlarini yarim ochib, boshdan-oyoq qora kiyingan ikki motamzadani ko'rgan, quyosh purlari jivirlab, sarobiy to'lqinlar jilvalanayotgan maydondan o'tayotgan ana shu ikki qora sharpa yigitning nazarida muhitdagi birdan-bir tirik jonzotday tuyulgan. U musofirxona sohibasidan qizning kimligini so'rganida, xotin uning Anxela Vikarioligi, yonidagi onasi, u kenja qiz ekanini aytgan. Bayyardo San Roman ikkala o'tkinchini maydon hadiga yetgunicha kuzatib turgan. So'ngra:

- Ismi jismiga monand ekan, - degan u.

Keyin, boshini halinchak suyanchig'iga tirab, yana ko'zlarini yumganda:

- Uyg'onganimga, - degan u, - esimga solasiz: men unga uylanishim kerak.

Anxela Vikarioning menga aytigaicha, bo'ydoqlar istirohat uyi soxibasi bu gap xususida keyinroq, Bayyardo San Roman qizga chindanam oshig'u shaydo bo'lib yurgan kezlarida og'iz ochgan. "Bu gapni eshitib, yuragim yorilayozdi", dedi menga Anxela Vikario. O'sha gapning ustida bo'lganlarning uchtasi yigitning so'zlarini rost, deya tasdiqlagadi, ammo shohidlarning to'rttasi shubha bildirishib, inkor etishdi. Shunga qaramasdan, barcha taxminlarga ko'ra, Anxela Vikario bilan Bayyardo San Roman ilk bora oktabrda, millat bayrami kunida, xayriya bozoridagi lotoreya o'ynalayotgan joyda tanishishgan. Qizga lotoreya tarqatish topshirilgan ekan. Bayramga chiqqan Bayyardo San Roman lotoreya qutisi oldida turgan rangpar, qop-qora kiyingan qizni ko'rganu to'ppa-to'g'ri yoniga kelgan va butun bozor ahlini o'ziga qaratgan sadaflangan grammofonning qancha turishini so'rgan. Qiz unga bu buyum sotilmasligini, balki lotoreyaga o'ynalishini aytgan.

- Qaytaga yaxshi, - degan yigit, - arzungina va osongina qo'lga kirarkan.

Anxela Vikarioning iqrar bo'lishicha, u aytganiga erishgan, ammo qizning ko'nglida mehru muhabbatdan yiroq, sovuq bir taassurot qoldirgan. "Takabbur erkaklarni jinim suymaydi o'zi, - dedi u menga o'sha kunni eslarkan, - bunday maqtanchog'ini-ku, umrimda ko'rmagandim, xullas, men uni qip-qizil lax bo'lsa kerak deb o'yladim". Grammofon yutug'i bor lotoreyaning raqamini baqirib e'lon qilishganda va yutuq chindan ham Bayyardo San Romanga chiqqanini bilgach esa, qizning u mutakabirga g'arazi yanada ortgan. Qiz boyaqishni lol qoldirish niyatida uning hamma lotoreyani sotib olganini kim ham xayoliga keltiribdi deysiz.

Anxela Vikario o'sha kechasi uyiga qaytgach, xonasida turgan sovg'alar o'raladigan nafis qog'oz va gulqog'ozli bog'log'ich bilan bejab chirmalgan grammofonga ko'zi tushgan. O'sha ayyom tug'ilgan kunim ekanini qayoqdanam bila qoldiykin, hamon aqlim yetmaydi, dedi menga Anxela Vikario. Bayyardo San Romanning unga bunday dabdabali tuhfa yuborishiga arzigulik orada hech gap-so'z bo'lmaganiga ota-onasini ishontiraman deya qizning esi ketdi. Uning akalari - Pablo bilan Pedro ohanjamali sovg'ani egasiga qaytarib berish uchun darhol bo'ydoqlarning istirohat uyiga yetib borishdi va u yerda shunday shovqin-suron ko'tarishdiki, oqibatda bu o'yinchoqni Anxela Vikarioga jo'natilayotganida ko'rmaganlar ham uning qay tarzda egasiga qaytarilayotganidan voqif bo'lishdi. Biroq dalli-g'ulli birodarlar Bayyardo San Romanning yelimligi va tap tortmasligidan bexabar edi. Egizaklar ertasiga tong otganida, ichkilikbozlikdan es-hushlarini yo'qotib, gandaraklab, o'sha grammofonni qo'litiqlagancha dovdirashib, uylariga kirib kelishdi, bu ham yetmaganday, ikkovining yonida ulfatchilikni shu hovlida davom ettirishni ko'zlagan Bayyardo San Roman ham bor edi.

Anxela Vikario qo'l uchida kun ko'radigan oiladagi kenja qiz edi. Otasi, Ponsio Vikario, qashshoq zargarlardan biri, ro'zg'orni tebratish ilinjida tinimsiz ishlay-ishlay, ajabtovur taqinchoqlar yasay-yasay pirovardida ko'zi xira tortgan bir g'arib edi. Onasi, Purisima del' Karmen esa, qizligida maktabda murabbiyalik qilgan, turmush qurgandan keyin bekachlikdan o'zga kasb-kor orttirmagan edi. U muloyim, kasalvandroq ko'rinsa-da, pishiq-puxta ayolli shundog'am sezilib turardi. Mercedes uni eslab: "Rohibalardan bir tukiya kam emasdi", dedi menga. Purisima del' Karmen eri va bolalarining parvarishu tarbiyasi deb o'zini o'tdan-cho'qqa urar, atrofidaqilar esa uning ham bir tirik jon ekanini unutib qo'yishardi. Uning ikkita katta qizi juda kech turmush qurgandi. Egizaklar va Anxeladan tashqari yana bir o'rtancha qizi ham bor edi, afsuski, uni bezgak qiyofasida kelgan ajal olib ketdi, mana, ikki yildir-ki, oiladagilar motam tutishardi, uyda sal mundoqroq yurisha ham, ko'chaga chiqishganda motamzadalik rusumini juda joyiga qo'yishardi. Er-xotin aka-ukalarni mard, mehnatkash qilib tarbiyalashdi. Qizlarni esa, turmushga berish niyatida qog'ozga o'ralgan qandday avaylab, parvarish etishdi. Zaifalar keragi bilan kashta tikib, gul solishni, chok mashinada ajoyib kiyimlar tikitpu to'r to'qishni, kir yuvishu dazmol bosigani, qog'ozgullar yasashni, shinniyu murabblor tayyorlashni, hattoki nikoh to'yiga taklifnoma yozishni ham bilishardi. Eski urf-odatlariga, ayniqsa, o'limu dafnga bog'liq rasm-rusumga yengiltaklarcha qaraydigan ba'zi dugonalaridan farqli o'laroq, Vikarioning qizlari o'sallarga qarash, janoza o'qish, azadorlarga ta'ziya bildirish kabi azaliy udumlarga qattiq rioya qilishar edi. Mening onamga ularning o'ringa yotishdan oldin soch tarash odatlarigina ma'qul emasdi. Onam ularni: "Kechasi soch taramanglar, jon qizlarim, dengizchi yigitlar karamay ketib qolishadi", deb koyir edi. Shunga qaramay, onam ularga qattiq mehr qo'ygan, dunyoda bulardanam yaxshiroq qiz yo'q, der edi. "Biram esli, mo'min-qobilki bu qurmagurlar, - derdi onam, - qaysi erkakning qo'lga tushmasin, uni baxtga botirib yuboradi: axir bular jahonda xotinlik dardini tortishga, mehnatga yaratilgan-da". Biroq o'sha to'rt qizdan ikkitasi tushgan erkaklardan birortasiyam, onam aytganday, iqbolga oyog'idan botib qolmadi, balki ularning boshiga bandalikning balolari yog'ildi: xotinchalari ularning etagidan mahkam tutib, qayerga bo'lmasin ergashib borishar, o'zlaricha ayollar bazmi uyushtirishar, unda dugonalari raqs tushishar, o'zlari esa, erlarining ko'nglidan kechguvchi zinoga oid har qanaqa pinhoni fikrni anglab olish maqsadida hushyor kuzatib o'tirishar edi.

Anxela Vikario to'rt opa-singil ichida eng go'zali edi. Onamning aytishicha, u ham, nomi barcha tarixlarda doston etilgan malikalar misol onasining qornidan baxtli bo'lib tug'ilgan emish. Ammo u zohiran beoromu besaranjom, botinan g'aribayu haqirday ko'rinar,

zotan, kelajakda hayotining o'zgarib, yaxshilanib ketishiga asosli bir umid ham yo'q edi. Men har yili rojdestvo hayitiga uyga kelganimda uni bir xil holatda uchratardim: har gal daricha yonida turli quroq qog'ozlardan gul yasayotgan yoki qo'shnilari bilan qariqizlar aytadigan qadimiy qo'shiqlarni xirgoyi qilayotgan bo'lardi va bu hol uni ko'zimga yanada qoqsuyak, notavon qilib ko'rsatardi. "Anavi suyaklari shaqillab, qo'riqchiga aylanib qolgan nozanin urug'ing bir tirgovichga judayam zorda", degan edi bir kuni menga Sant'yago Nasar. Bir safar, opasining qazosidan sal avvalrok, men uni ko'chada ilk bor odmigina ko'ylak kiygan, sochlari o'rilgan ahvolda uchratgandim va bu o'sha notavonmi, deya ko'zlarimga inonmagan edim. Darhaqiqat, bu qiz favqulodda bir ochilib ko'chaga chiqqandi, chunonchi, yoshi ulg'aygan sayin uning odamoviligi va tortinchoqligi ortgan edi. Shuning uchunmi, Bayyardo San Romanning unga uylanmoqchiligini eshitib, ko'plar ajablandi, bu yot odam bir baloni boshlamoqchi-yov, degan g'arazli fikrni bildirishdi.

Anxelaning uyidagilar uni Bayyardo San Romanga berishga jon-jon deb rozi bo'lishdi, faqat Pura Vikario ishni buzib, yigit avval o'zining kimligini, nasl-nasabini bildirsin, keyin unashamiz, deya ikkala oyog'ini bir etikka tirab oldi. Haqiqatan ham, shu mahalgacha uning kimligidan, shajarasidan hamma bexabar edi. Yallachiday kiyinib kemadan tushgan o'sha oqshomdan keyingi turish-turmushi haloyiqqa ma'lum, lekin ungacha qanday yashagan, kim bo'lgan - bu barchaga qorong'i edi, o'ziyam o'tmishini yashirardi, shu boisdanmi, bu xususdagi har qanaqa uzunquloq gap haqiqatga aylanib ketishi hech gap emasdi. El ichida og'zi bilan yuradiganlarning aytishicha, go'yo u sobiq zobit emish, butun-butun qishloqlarni yakson etishda, Kasanaredagi qirg'inda qo'li bor emish; yana u go'yo Kayenadan, surgundan juftakni rostlagan qochqin emish; ba'zilar esa uning Pernambukoda bir juft ayiqni o'ynatib yurganini ko'rishgan ekan; kimlarningdir ta'kidlashicha, u - Shamollar kanalidan ispanlarning qachondir dengizga cho'kkan, oltinlar yuklangan kemasini tortib olgan omadli qaroqchilardan biri emish. Bayyardo San Roman yolg'on-yashiq gaplarga birvarakayiga barham berdi: shaharchaga oilasidagilarni boshlab keldi.

Ular to'rt kishi: Bayyardoning otasi, onasi, ikkita ofatijon singlisi "ford-T" mashinasida antiqa bibiblovchi signalini chaldirib, ertalab soat 11 larda shaharga kirib kelishganida, ko'chalarni qiy-chuv bosib ketdi. Onasi - asli kurasaolik to'lagina mulat xotini, Al'berta Simonds yoshligida Antil' orollaridagi ikki yuz go'zaldan biri hisoblangan, ayni chokda u ispanchani "papiam'ento" chasiga sheva bilan qalashtirib gapirar edi.

Qizlar ayni yetilgan yoshda, xuddi minilmagan biyaday diltortar va yoqimli edi. Ular orasida eng sharaflilari zot Bayyardoning otasi - general Petronio San Roman edi. U o'tgan asrdagi grajdanlar urushining qahramoni, konservatorlar hokimiyati davrida dong taratgan, mavqe qozongan harbiylardan bo'lib, Tukurinko yonidagi jangda polkovnik Aureliano Buendiani yer bilan yakson qilgan ham xuddi mana shu odam edi. El uni faxru g'urur bilan qarshiladi, faqat mening onamgina uning kimligini aniq bilgach, so'rashishga bormadi. "Unashishgani yaxshi bo'пти, - dedi u menga sovuqqina qilib. - To'y o'z yo'liga. Ammo Xerinel'do Markesni otishga buyruq bergan zobitni ko'rgani ko'zim yo'q". Chol avtomobil' oynasidan boshini chiqarib, shlyapasini silkitarkan, necha yillardan beri portretini ko'raverib ko'zi ko'nikkan olomon darhol generalni tanib, gurillab olqishladi. Petronio egniga bug'doyrang surp kostyum, oyog'iga echki terisidan tikilgan, iplari chapparastasiga bog'langan tufli kiygan, qanshariga zanjiri kamzuliga qadalgan oltin pensne qo'ndirib olgan edi. Kostyumi yoqasida jasurligi uchun berilgan nishon yaraqlar, olma shoxidan yasalgan, tutqichiga milliy tug'ro naqshlangan hassani qo'lida tutgan edi. U mashinadan birinchi bo'lib tushdi: u boshdan-oyoq shahrimizdagi rasvovi jahon yo'llarning changu g'uboriga qoplangan edi. Xaloyiq generalning savlatini ko'rgan zahoti Bayyardo San Roman kimni xohlama o'shanga uylana olishiga shubhalanmay qo'ydi.

Biroq Anxela Vikario unga turmushga chiqqani unamadi. "Men chumoliday nozik, u esa hirsday bir yigit edi, qanaqasiga rozi bo'lay", dedi menga Anxela. Bundan tashqari, Bayyardo San Roman keyinchalik qizning ko'nglini ovlashga zarrachayam urinmadi, 6u uning nafsoniyatiga tegdi, albatta: binobarin, yigit Vikariolarning barini o'ziga og'dirib, qo'yniga kirib olganiga ishongan bo'lsa, ajabmas. Anxela Vikario ota-onasi, opalari va pochchalari mehmonxonaga yig'ilishib, hali tuzukroq ko'rib-bilishga ulgurmagani bir erkakka tegasan, deya zo'rlashgan o'sha iztirobli oqshomni hech unutilmasdi. Egizak akalari bu davrada yo'q edi. "Bu xotinlarning ishi, biz bunaqa ishlarga aralashmaymiz", dedi menga Pablo Vikario. Qizning ota-onasi o'zlarining kambag'alligi yu kuda bo'lguvchilarning badavlatliklarini ro'kach qilib, taqdirning bunday ehsonidan yuz burish yarashmaydi, deya tanbeh berigadi. Anxela Vikario turmuga qurish yo'lida o'tib bo'lmas g'ov turganligini, ya'ni o'rtada mehr-muhabbat yo'qligini aytib, tisarilmoqqa uringanida, onasi shartta so'zini bo'lib:

- Ering bo'lgach, sevishniyam o'rgatib qo'yadi-da! - dedi.

Bu quda-andachilik o'sha paytda bir muncha og'ir kechadigan, bo'lg'uvsi kelin-kuyov nihoyatda g'arazu sergaklik bilan kuzatiladigan unashuvlardan farqli o'laroq, Bayyardo San Romanning qistovu harakati tufaylimi, atigi to'rt oyga cho'zildi. Pura Vikario, oilamizda motamzadalik muddati tugamaguncha to'y qilmaymiz, degani bilan fursatni yanada qisqartirishning chorasi topilmadi. Ammo vaqt hash-pash deguncha o'tib ketdi, hech kim ortiqcha aziyat ham chekmadi - hamma ishlarni Bayyardo San Romanning o'zi oppa-osongina bajardi. "Bir oqshom u mendan shahrimizdagi qaysi uy menga ko'proq yoqishini so'radi, - dedi menga Anxela Vikario. - Gap nimadaligini anglamay, eng yaxshi uy - hech kimi yo'q Ksiusniki, deb javob berdim". Agar u mendan so'rganida, men ham xuddi shunday degan bo'lardim. Ksiusning xonadoni tepalikning qir uchida, eng bahavo joyda o'rnatilgan, peshayvoni derazalaridan vohadagi binafshalar qiyo's gullagan hududsiz o'tlog'u chamanzorlar ko'zga yaqqol tashlanib turardi; havo ochiq kelgan yoz kunlarida esa, ufqqa tutash Karib dengizi sohillarini, sayyohlarni tashiydigan, Kartaxen de las Indias dan yo'lga chiqqan bahri muhit kemalarini ko'rish mumkin edi. O'sha oqshom Bayyardo San Roman Kiborlar klubiga borib, tomdan tarasha tushganday, to'ppa-to'g'ri beva Ksiusning ro'parasiga o'tirdi-da, u bilan domino o'ynay boshladi.

- Eshitishimcha, hech kiming yo'q ekan, oqsoqol, - dedi u. - Men uyingni sotib olmoqchiman.

- Uy sotilmaydi, - javob berdi Ksius.

- Bor ashqol-dashqollaringniyam qo'shib sotib olaman, - dedi yigit takabburona.

Bechora Ksius dunyo ko'rgan eskilarga xos nazokatu odob bilan uyidagi hamma narsani rahmatli xotini ikkovi uzoq yillar davomida yashab-yig'ib yurishganini, 6u ashyolar ham, uy ham bir yodgorlikday o'ziga qadrdon ekanini tushuntirdi. "U xuddi dilini kaftiga qo'yganday ichidagini ochiq-oydin aytdi, - deya esladi o'sha kuni ular bilan birga domino o'ynagan doktor Dionisio Iguaran. - Menimcha, uyni sotib, o'ttiz yillik umrini rohat-farog'atda kechirgan aziz makondan ayrilishdan ko'ra, Ksius o'limni avlo bilardi". Bayyardo San Roman bevaning ahvolini tushundi chog'i:

- Yaxshi, - dedi. - U holda quruq uyning o'zini sotasan!

Yigit Ksiusni o'yin tugaguncha uyni sotishga qistadi, beva ko'nmadi. Uch kundan so'ng kechqurun Bayyardo San Roman uning ro'parasida yana paydo bo'ldi, bu safar o'z niyatini amalga oshirishga qat'iy bel bog'lagani shundoq qiyofasidan sezilib turardi.

Ular domino o'ynay boshlashdi.

- Ksius, o'zing yolg'iz yashaysan axir, - deya maqsadga ko'chdi u, - shunday xonadonning senga nima keragi bor? Bas, narxini ayt.
- Uyning bahosi yo'q.
- Og'zingga siqqanini so'ra.
- Afsus, afsus, - dedi Ksius. - Bayyardo, siz yoshlar ko'ngil ishlarini unchalik tushunvermaysizlarda.
Bayyardo cholning gapiga e'tibor bermadi, o'yilamay-netmay:
- Xo'p, mayli, besh ming peso beraman, yetadimi? - dedi.
- Insofingni yutma, yigit, - dedi uning isrofgarchilik qilayotganidan xafa bo'lgan Ksius. - Uy buncha pulga arzimaydi.
- O'n ming beray, xo'p de, - xitob qildi Bayyardo San Roman. - Hozirning o'zidayoq qurtday sanab olasan, mana, banknotim yonimda.

Beva unga ko'zlaridan yosh toshib qaradi. "U g'azabdan, alamdanda yig'lardi, - dedi menga doktor Dionisio Iguaran. U nafaqat doktor, balki yozuvchi ham edi. - Axir, o'zing o'ylab ko'r, qariganingda, qo'lingni shundoqqina cho'zsang yetadigan ming-minglab pul yotsayu ko'ngilning gapiga kirib, kerak emas, deyish har kimning ham qo'lidan kelavermaydi". Ksiusning dami ichiga tushib ketdi, so'ng alamu iztirob ichra boshini saraklatib, bo'lmaydi, dedi.

- Shundaymi? Ha, mayli, - dedi Bayyardo San Roman. - Endi mendan oxirgi muruvvatingni ayamay, besh daqiqa shu yerda kutib o'tir.

Chindan ham besh daqiqa o'tar-o'tmas, u kumush uqali charm xaltasini ko'tarib, kiborlar majlisgohiga qaytib keldi, xaltadan o'n bog'lam pul oldi-da, stolga qo'ydi: har bir bog'lami ming pesodan bo'lgan pullarga Davlat bankining muhri bosilgan, qog'ozi shildiroq belbog'chalar bilan o'ralgan edi. Ana shu voqeadan so'ng ikki oy o'tib, bechora Ksius qazo qildi. "Uyi uning boshini sdi, - dedi menga doktor Dionisio Iguaran. - Ksius oramizdagi eng sog'lom odam edi, ammo men uning ko'ksiga quloq tutib, yuragida ko'zyoshlar qulqullayotganini, paymonasi alamu iztirob yig'isiga to'lganini sezdim".

Ksius o'tgan-ketganni odamlar esga solmasin deb, uyini bor-budi bilan sotdi, pullarni asrash uchun birorta sandiqcha ham olib qolmadi. Bayyardo San Roman dan pullarni asta-sekin to'lab borishni o'tindi, xolos.

Anxela Vikarioning qiz emasligini birorta inson gapirish tugul hayoligayam keltirmagandi. Uning biror yigitni saylab, pinhoni so'zlashib yurganini ham hech kimsa ko'rmagan, zotan, u unaning chizgan chizig'idan chiqmay o'sgan - buni hamma bilardi. To'ydan ikki oy oldin, kelin-kuyov bo'lajak istiqomatgohlarini ko'rishga ketayotganlarida, Pura Vikario qizini Bayyardo San Romanga qo'shib yolg'iz yuborishdan qo'rqib, to'g'rirrog'i, Anxelaning ismatini saqlash niyatida, ko'r eri bilan ularni kuzatib borgan edi. "Men tangriga yo'jonimni ol, yo' o'zimni o'ldirmoqqa yetadigan iroda ato et, deb rosa yolvordim, - dedi menga Anxela Vikario. - Ammo u so'zimga quloq solmadi". Anxela rostdanam rosa qiynalgan, ich-etini yeyayotgan dardni onasiga ochib, nopoklik iztirobidan kutulmoqni istagan, biroq bu xususda anavi - daricha yonida qog'ozgul yasab o'tiradigan sirdosh dugonalarga aytganda, o'sha shaytonning urg'ochilari bechora sitamkashni to'g'ri yo'ldan qaytarishgan. "Men ularning ra'yiga qarshi borolmadim, - dedi Anxela Vikario menga. - Ikkoviyam bildirlab-bidirlab es-hushimni oldi, bunday holda erkak zotini aldashishontirish usullarini o'z tajribalaridan gapirib, axiri so'zlariga kiritdilar. Ular Anxelani avrab, qizlarning barchasi bolaligidayoq, tasodifan, o'ziyam sezmaganda holda ismatidan ayrilib qoladi, deya ishontirishdi. Yana: har qanaqa o'jar erkak ham, agar kelinning juvon chiqqanini boshqa biror kimsa bilmasa, nochorlikdan murosaga keladi, yopig'liq qozon yopig'ligicha qolaveradi, deyishdi. Nihoyat, ko'pchilik yigitlar birinchi kecha hayajondan o'zini yo'qotib qo'yadi va kelin bilan qo'shilgach, nima ish qilib qo'yganini bilmaydi, oqibatni idrok etadigan ahvolda ham bo'lmaydi, deb sodda Anxelaning aqlini o'g'irlashdi. "Choysahabda dog' bormi, bas, ularga shuning o'zi kifoya", deya miyasiga quyishdi. Xullas, ikki iblisheva dugonasi dunyodagi ma'lum barcha makru g'arazdan Anxelani voqif etishdi, oxir-oqibat kelin ilk kechani risoladagiday o'tkazadigan, jimo fursatida o'zini qizday tutadigan, nahorda turib, bokiralik ramzi - dog'li choysahabni oftobga yoyadigan bo'ldi.

Ana shunday umidu g'arazli xayol bilan u turmushga chikdi. Bayyardo San Roman esa, baxtimni topdim, men uni o'z boyligim va mavqeim ta'sirida qo'lga kiritdim; bir dang'illama to'y qilayki, butun el og'zini lang ochib qolsin, deya o'ylar, miyasida to'yni dabdabayu as'asa bilan o'tkazish xususidagi tentakona xayollar g'uj'gon o'ynar edi. Yepiskop keladigan kunni eshitgach, to'yni o'sha ulug' ayyomga qoldirib, hazratning o'ziga nikoh o'qittirmoqchi bo'ldi, lekin Anxela Vikario bunga ko'nmedi. Anxela Vikario buning asl sababini menga ayon etib: "Rostini aytganda, faqat xo'rozning tojidan sho'rva qaynatib ichadigan, so'ngra parrandaning qolgan qismini butunicha kiro'raga tashlab yuboradigan kimsaning fatvosini olishdan irim qildim", dedi. Yepiskopning oq fotihasisiz ham to'y jo'nashib, biram shohona tus olib ketdiki, oxir-oqibat bazmu tantana to's-to'polonga aylandi, Bayyardo San Roman ham bosh-uchini yo'qotib qo'ydi, xullas, butun shahar ahli oyoqqa turgan qiyomat bir ayyom bo'ldi.

Bu safar general Petronio San Roman uy ichi bilan birga Milliy majlis vakillariga qarashli bayram kemasida keldi; to'y tugaguncha kemani langargohga zanjir-lab qo'yishdi. Generalni kuzatib allaqancha ma'muru mansabdorlar ham tashrif buyurishgan edi, ular azbaroyi ko'pligidan, olomon orasiga qo'shilib, bilinmay ketdi. To'yonalar ham behad-behisob edi, shahardagi tashlandiq elektrostansiya binosini supurib-sidirib, sovg'a-salomlarning eng ko'rimlilarini o'sha joyga qo'yishdi, qolganlarini Ksiusning sobiq go'shasiga jo'natishdi, u yerda kelin-kuyovni kutib olish uchun taraddud avjida edi. Kuyovga tepasi ochiladigan avtomobil to'sna qilishdi, mashinaning biqiniga bo'rtma harflar bilan Bayyardo San Roman nomi yozilgan edi. Keling mehmondorchilikda yigirma to'rt kishiga yetadigan oltin qoshig'u sanchqi sovg'a etildi. Bazmga bir guruh raqqoslar va ikki guruh mashshoqlar chaqirilgandi, mashshoqlar mahalliy havaskorlar bilan soz chalib, talashib-tortishib, raqs tushishib rosa bazmni qizdirishdi, bu orada oliyshon to'yning darang-durungini olisidan eshitgan daydi garmonchiyu nog'orachilar ham yetib kelishib, shovqin-suronni yana bir parda ko'tarishdi.

Vikariolar uyi behasham, oddiygina edi: devori g'ishtdan urilgan, tomi xurmo shoxlari bilan yopilgan, tomida ikkita tuynuk bo'lib, yanvarda uchib kelgan qaldirg'ochlar in solardi. Oynavand ayvondagi gultuvaklarga qo'yilgan gullar to'rt fasl mobaynida bark urib, yashnab turar, nariroqda - choqqina ichkari hovlidagi mevali daraxtlar tagida esa tovuqlar qaqaqlab, nasibasini terib yurar edi. Tashqari hovliga aka-uka egizaklar cho'chqaxona qurgan, uning yonida cho'chqa bo'g'izlanadigan "muqaddas tosh", go'sht chopiladigan kundalar ko'zga tashlanadi - Ponsio Vikarioning ko'zi ojizlanib, dunyo mehnatidan qutulgach, qora qozonni qaynatadigan, oilaga daromad beradigan asosiy manba shu yer bo'lib qolgan. Butun ishni Pedro Vikario o'z qo'lga olgandi, u harbiy xizmatga ketgach, sallohli va qassoblik anjomlari Pabloga qoldi.

Uylar tangu tor, yotib-turishgagina yarardi, kelinning opalari to'yning bunchalik kattalashib ketganidan o'zlarini yo'qotib, qo'shnilarining uyini so'ramoqchi ham bo'lishdi. "Opalarimning farosatsizligini qaraya-ya, - dedi menga Anxela Vikario ularni yozg'irib, - la'nati Plasido Lineroning uyini so'raymiz deb turishgandi, otam bu gapdan xabar topib, qizlarimnig to'yi mana shu katalakda o'tadi, xohlashmasa, katta ko'cha, menga desa bir umr ersiz o'tirishsin, deb so'kib beribdi". Uy egasi bo'yog'i ustidan

yana sariqqa bo'yalgan, devoridagi yoriqlar suvab-tekislangan, xonalarping poli tuzatilib, yangitdan bo'yalgan, xullas, xonadon dabdabali to'y-tomoshaga mos bir holatga keltirilgan edi. Egizaklar tashqari hovlidan hayvonlarni boshqa joyga ko'chirishdi, cho'chqaxonani ohaklab, supurib-sidirishdi, shunda ham bari bir joy tor edi. Oxiri Bayyardo San Romanning maslahatiga amal qilishib, atrofdagi taxta devorlarni o'rnidan ko'chirib, hovli sahnini kengaytirishdi; qo'shnilar bilan ham kelishildi: o'yin ularning tashqi hovlisida o'tadigan bo'ldi, doimo yam-yashil ochilib turadigan tamarhindi daraxtlari ostiga uzun yig'ma xontaxtalari va kursilar o'rnatildi.

To'ydan oldin kuyov kichkinagina bir tomosha ko'rsatdi - to'y kuni ertalib kelishilgan vaqtdan rosa ikki soat kech keldi, shuncha Anxela Vikario nikoh liboslarini kiymayman, deb rosa xarxasha qildi. Ko'ngillarni hayajon va hadik buluti qopladi. "Kelmasa kelmay o'lsin, ochiq mozorga borsin edi! - dedi menga Anxela Vikario o'sha kunni eslab. - Ko'zimga mutlaqo ko'rinmay, izi qirilib ketsayam xursand bo'lardim, ammo kelinlik ro'moli boshimda, kuyovsiz yolg'iz o'tirishga chidayolmasdim, alam o'tgandi". Uning ranju xavotiri o'rinni edi; axir ayol zoti uchun kelinlik kiyimiga yetishgan kuni kuyovi tashlab ketib, ikki qo'lini burniga tiqib, chapagini chalib qolaverishdan beshbattar sharmandalik yo'q-da. O'shanda Anxela Vikarioning iffatsizligi, takdir qahridan qo'rqmay boshiga gulchambar kiyib, oq ro'mol o'raganidan, odamlar g'azablanishdi, bu qizlik sha'nini, poklikni oyoqosti qilishdir, deyishdi. Faqat mening onamgina Anxela Vikarioning o'z niyatini amalga oshirishda qat'iy, sobit turganini to'g'ri izohlab: "O'sha paytda uning shunday yo'l tutishi xudogayam xush kelgan", dedi. Biroq Bayyardo San Romanning asl maqsadi xam, qismati ham hech kimga ma'lum emasdi. U frak va silindr kiyib to'yda paydo bo'lgan ondan boshlab, bazmu o'yinning oxirigacha ommaga saodatmand kuyov qiyofasida ko'rinib, o'ynab-kulib yurgan.

Sant'yago Nasarning hayotiga bularning nechog'li aloqadorligiyu uning umr shomi bu mash'um to'y oqshomi bilan naqadar bog'liqligi ham barchaga qorong'i edi. Men, Sant'yago Nasar, Kristo Bedoyya va ukam Luis Enrike to'rtovlon cherkovda, to'yu tomoshada birga bo'lardik, o'sha kuniyam ajralmagandik, ammo, voajab, Sant'yago Nasarning yuz-ko'zida biror o'zgarish yo xadik alomatini ssmadik. Bolalikdan birga o'sdik, maktabda o'qidik, ta'tillarni ham to'rtovlon birga o'tkazganimiz tufayli oramizdan qil o'tmas edi, ammo yigitchilikda bo'ladigan ishlar: kim-kim bilan qanday aloqa o'rnatganiyu ishrat qilganini bilganimiz holda Sant'yago Nasarning ana shu siridan bexabarligimiz barchani birday taajjubga solardi. Shu haqda, mendan so'raganlarga o'zimcha javob ham berdim.

Sant'yago Nasar bayramni, to'y-tomoshani jonidan ortiq ko'rardi, o'sha kuniyam to'yga ketgan sarfu xarajatni hisoblarkan, o'limi oldidan bemisl bir lazzatni tuygan edi. Uning hisobiga ko'ra, cherkovni bezatish uchun sotib olingan gullarning puliga o'n to'rtta dafn marosimini oliy darajada o'tkazsa bo'larkan. Uning bu gapini uzoq yillar yodimdan chiqarmadim. Sant'yago Nasar, xonadagi gul isi menga o'limni eslatadi, deb ko'p marta ta'kidlagandi, bu gal ham, cherkovga kiraverishda, ayni shu sovuq so'zni tilga oldi. "Men o'lsam, tobutimga gul qo'ymanglar", degandi so'ngra; albatta, o'shanda ertasiga uning bu vasiyatini bajarish uchun nechog'li yelib-yugurishim lozimligini o'ylab ham ko'rmagan. Cherkovdan Vikariolar uyiga qaytishda u ko'chalarni yasatishga ketgan gulchambaru qog'ozgullar narxini, mashshoqlaru raqqoslarga, petarda-metardaga o'xshash portlagichu mushaklarga, hattoki ko'cha-ko'yda to'yga kelganlar boshidan siqimlab sochilgan guruchga sarf etilgan pulni ham tiyinma-tiyin hisoblab, jamlab bordi. Choshgohda, havo ayni dim bo'lgan bir pallada, rusumga ko'ra, kelin-kuyov yetaklashib hovlini aylanib chiqishdi, u-budan totinishdi. Bayyardo San Roman allakachon bizga elakishib ketgan, qurdoshlarim tili bilan aytganda, hamshishimizga aylangan, ayni chokda yonimizga kelib o'tirib, o'zini juda xushkayf, xushshubhat tutar edi. Anxela Vikario gulchambari bilan oq ro'molini yechib qo'ygan, terlaganidan atlas ko'ylagi badaniga yopishib turar, o'zi ham birdan juvon qiyofasiga kirib qolganday ko'rinardi. Sapt'yago Nasar hamon hisob-kitob bilan mashg'ul bo'lganidan Bayyardo San Romanga qarab, hozirgacha to'yga to'qqiz ming pesoga yaqin pul sarflanganini bildirdi. Anxela Vikarioga bu betamizlik bo'lib tuyuldi. "Onam menga, begonalar oldida pul va sarfu xarajat xususida gapirish aybdir, deb tarbiya bergan", dedi u keyinchalik menga o'sha holatni izohlarkan. Alalhol Bayyardo San Roman Sant'yago Nasarning bu gapini eshitib, ma'qulladi va xatto bundan mag'rurlandi.

- Endi to'qqiz ming ketibdimi? - dedi u parvosizgina. - To'y endi boshlanyapti. Bazm o'tgach bu hisob ikki baravar ortadi. Shunda Sant'yago Nasar, sarfni to'y oxirigacha, eng so'nggi sentavosigacha hisoblayman, keyin tekshirib ko'ringlar, dedi va bevafo umrining so'nggi muddatidagi vafosi bois bu va'dasini bajardi. Ertasiga, falokatdan rosa qirq besh daqiqa avval, biz yana bandargohda uchrashganimizda, Kristo Bedoyya unga hisob-kitobda yetmay turgan so'nggi raqamlarni aytganda, u Bayyardo San Romanning taxmini to'g'ri ekaniga amin bo'ldi.

Bu to'y to'g'risida ilgarilari elas-elas eslardim, keyinchalik, odamlar xotirasidagi shu tarixga oid asl tafsilotlarni singan ko'zgu parchalaridek bir-bir terib, yig'ib, tasavvurimda tiklagach, ko'p narsalar ravshanlashdi. Otamning ana shu to'yda g'ijak chalganini, rohiba singlimning zohidalar kiyimida merenge ga raqs tushganini, onamning o'gay akasi, doktor Dionisio Iguaranning yepiskopni yoqtirmasligi bois o'sha kuni poshsholik kemasida safarga jo'nab ketganini - barchasini bizning uydagilar uzoq yillar mobaynida xotirlab-gapirib yurishdi.

Men bu asarni yozishdan oldin o'sha voqeaning shohidlarini topib, so'rab-surishtirib, suiqasd va qotillikka rasman oidu nooid juda ko'p tafsillarni to'pladim; masalan, Bayyardo San Romanning ofatijon singillari barchaning yodida qolgan ekan: o'shanda barqut ko'ylaklarining yoqasiga tilla kapalak shaklidagi to'g'nog'ichni qanotidan qadab olgan ikkovini ko'rgan bani odam aqlidan ayrilib termilardi, binobarin, generalning boshidagi qo'sh qarqarasi va ko'ksidagi yaltillagan nishonlaridan ko'ra hamma uning malohatli qizlariga ko'proq qarardi. To'y, o'yin-kulgi rosa avjiga minganda, o'ylab-netib o'tirmay, endigina boshlang'ich maktabni tugatgan Mercedesga, menga tekkin, degandim - shuniyam odamlar esimga solishdi; o'n to'rt yil o'tgach, unga uylanganimda, ayni shu so'zlarni Mercedesning o'ziyam bir necha bor gapirgan. O'sha mash'umu balokash yakshanba ayyomida, xovlining o'rtasida, kursida o'tirgan bechora chol Ponsio Vikarioning qiyofasi bir umr yodimdan chiqmas. Aftidan, shu yer eng obro'li joy, deb o'ylab, yaqinlari uni hovlining o'rtasiga o'tirg'izib qo'yishgandi, ammo o'tgan-ketgan mehmonlar unga urilib, qoqilishar, tanimaganlar qandaydir kimsasiz, badbaxt ko'r, deb o'ylashar, qarindosh-urug'lari esa, chol odamlarga xalaqit bermayaptimikan, deya xavotirlanishar edi. Mo'ysafid oppoq sochli boshini salomlashganday saraklatib qo'yar, yaqindagina ko'zi ojiz tortgan bechora so'qir bandaning yuzida besaranjomlik, hayajon qotib qolgan edi; u goho savollarga javob qaytarsa, goho birovlariga berilgan salomga alik olar, bundan o'zida yo'q xursand edi; uning ohorlangan ko'ylagi qalin qog'ozdan tikilganday do'ppayib turar, qo'lida to'yona qilingan, guayyakan og'ochidan yasalgan hassani o'ynatib turar edi.

Kechki soat oltida oliynasab, faxrli mehmonlar xayr-xo'shlashib jo'nashdi, to'yning tantanali qismi shu bilan poyoniga yetdi. Kema qo'zg'olib, anvoyi rang shu'lalar taratib bandargohdan uzoqlasharkan, pianolada chalingan musiqa sadolari ham go'yo uning ortidan suzib bordi; biz xuddi jar yoqasida osilib qolganday xushimizdan ayrilib, bir fursat qotib qoldik-da, so'ng bir-birimizga qarab, o'zimizga kelib, yana o'yin-kulgi, bazmu maishat girdobiga sho'ng'idik, Bir oz fursatdan keyin olomon o'rtasidan arang yo'l

topib, usti ochiq avtomobilda kelin-kuyov kirib kelishdi. Bayyardo San Roman portlagich mushaklarni otdi, kimlardir shakarqamish mayidan uzatgan edi, u mayni shisha-pishasi bilan ko'tarib, og'ziga quyib, qultillatib ichdi-da, so'ng Anxela Vikarioni qo'ltiqlab mashinadan tushdi va kumbiya ga raqs tushayotganlar davrasiga qo'shilib, to holdan toyguncha o'ynadi. Oxiri u odamlarga: puli to'langan, mashshoqlar hech yoqqa jilmaydi, yiqilib qolguncha o'ynab-kulinglar, deb buyurdi-da, o'larday qo'rqib, joni xalqumiga kelgan xotinini yetaklab, qachonlardir beva Ksius baxtu osudalik nashidasini surgan, keyinchalik mahbubasiga matlub bo'lgan uyga kirib ketdi.

Yarim kechada olomon tarqaldi, maydonda yana Klotil'de Armentaning sut do'konigina so'ppayib qoldi. Sant'yago Nasar, men, ukam Luis Enrike va Kristo Bedoyya birgalashib Mariya Alexandrina Servantes xonimning lazzatijon uyiga jo'nadik. U yerda o'tirganlar ichida egizak Vikariolar ham bor edi, ular bizga qo'shilishib may ichishdi, Sant'yago Nasar bilan - uni o'ldirishlaridan besh soat avval - rosa qo'shiq aytishdi. To'ydan qaytayotgan kishilarning mast-alastlarcha baqiriq-chaqiriqlari, so'kinishlari qayoqlardandir, hamon eshilib turardi, ularning tovushi qandaydir mahzun, alamli tuyulardi; nihoyat, yepiskop tushgan kema kelmasidan sal burun, bu ovozlari tindi.

Pura Vikarioning onamga aytishicha, u kechki soat o'n birlarda, to'yning to's-to'poloni tinchigach, qizlari bilan uyni sal-pal tartibga keltirib, uxlagani yotgan. Undan oldinroq, soat o'nlarda, katta ayvonda hamon bir guruh mayparastlar aysh surib o'tirishgan, Anxela Vikario yotog'ida turgan, ayrim narsalari solingan sakvoyajiga kishi yo'llagan: onasi unga ba'zi kiyimlari, choyshablar taxlangan jomadonni ham berib yubormoqchi bo'lganu, biroq kishi azbaroyi oshiqayotganidan jomadonni olmagan.

Eshik taqillaganda, Pura Vikario dong qotib uxlab yotgandi. "Eshik sekin-sekin uch marta taqilladi, - degan u onamga. - Eshitdimu ko'nglim bir falokat yuz berganini sezdi". U chiroqni yoqmasdan va hech kimni uyg'otmasdan, ohista eshikni ochgan, ko'chadagi chiroq yorug'ida Bayyardo San Romanni ko'rgan: uning tugmalari qadalmagan oq ko'ylagi ustidan rangin shimiga yelkalari osha taqilgan shim-tasmasi osilib turardi. Pura Vikario onamga: "U bamisoli alaq-chalaq tushda ko'rinadigan ajinaday yam-yashil edi", degan. Anxela Vikario qorong'ida berkinib turgan, so'ng Bayyardo San Roman uning qo'lidan tutib yoruqqa sudrab chiqqan.

Badanining u yer-bu yeridan atlas ko'ylagining yirtiq-sirtiqlariga osilib qolgan Anxela dumbasiga sochiq o'rab olgan edi. Pura Vikarioning ko'ziga ular, go'yo jarga avtomobildan uchib tushib o'lganlaru ayni asnoda ruxlari bu yerga kelganday tuyuldi.

- Vohayrato, ey qodir egam! - deya xitob qilgan u ko'rquvdan dag'-dag' titrab. - Agar tirik bo'lsalaring, javob beringlar: nima gap o'zi?

Bayyardo San Roman ostonani xatlamagan, bir so'zam demasdan bir kechalik xotinini ohista itarib eshikdan ichkari kiritgan.

So'ngra Pura Vikarioning yuzidan o'pib, chuqur alam va kiborlarcha nazokat bilan:

- Onajon, rahmat sizga. Siz judayam oliyjanob ayolsiz, - degan.

Keyingi o'tgan ikki soat mobaynida neki ro'y bergan - bari faqat Pura Vikariogagina ayon edi, afsuski, u bilganlarini o'zi bilan birga go'riga olib ketdi. "Birgina narsa esimda qolgan, - deya iqror bo'ldi menga Anxela Vikario, - onam bir qo'li bilan sochimdan o'rab-ushlab olib, bir qo'li bilan jazavasi tutganicha shunday savaladiki, bu urishida o'ldirib qo'yadi, deb rosa qo'rkdim". Ammo volidayi notavon sharmanda qizini shunchalar ehtiyotkorona kaltaklaganki, narigi xonada uxlayotgan eri va katta qizlari biror tovushu sharpani sezishmagan, qon to'kilib, falokat ko'pgunicha ko'z ochishmagan.

Aka-uka qassoblar tungi uchlarda uyga qaytishgan - shu zahoti ikkovini onasi chaqirgan. Ular Anxela Vikarioni oshxonadagi divanda yuztuban yotgan, beti ko'karib, kontalashgan, yig'idan tiyilgan bir ahvolda ko'rishgan. Harqalay o'shanda qo'rquvni unutilib, o'zimni tutib olgandim, - dedi menga Anxela Vikario. - Allapaytlardan beri yuragimni tuzday achishtirayotgan vasvasadan, talvasali tushdan foriq bo'lib, dilim taskin topgandi, endi faqat bir narsani - gap-so'z tugashini, tinchgina o'ringa cho'zilib uxlashni istardim". Pedro Vikario sal jangariroq edi, u Anxelaning belidan dast ko'tarib, stol ustiga o'tqazib qo'ydi-da:

- Qani, ichingdagini yashirmay ayt, - dedi g'azabdan titrab-qaqshab. - Kim buzgan seni?

U bir ismni aytish uchun qancha fursat zarur bo'lsa, shuncha vaqt indamay, tili kalimaga kelmay turdi. U qorong'ilikka tikilganicha go'yo o'sha nomni axtarardi, niqoyat har ikki dunyoga mansub insonlar ismi orasidan izlaganini topdi va xuddi begunox kapalakni tutib olib, qanotidan devorga nschog'li vahshiyatla mixlab qo'yilsa, shundayin shafqatsizlik bilan:

- Sant'yago Nasar! - dediki, shu asnoda azaldan ma'lum hukm o'qildi va ajal elchilari yo'lga tushdi.

Oqlovchi, qotillik inson sha'nini himoya qilish zaruriyati tufayli ro'y bergan, buni sud hay'ati inobatga oladi, dedi; javobgar aka-ukalar so'nggi so'zlarida agarda nomuslari toptalib, yana ming bor shunday vaziyat tug'ilsa, yana ming bor shu ishlarini takrorlayajaklarini aytishdi. Ular jinoyat qilib qo'ygach, bir necha muddat sarosimalanib turishganda, keyin cherkovga borib, qo'limizni qonga botirdik, deya tan olishgan - xuddi ana shu paytda, biz uni nomusimizni bulg'agani uchun o'ldirdik, deb o'zlarini oqlashlari mumkinligini o'ylashgan va shu bahonaga mahkam yopishib olishgan. O'shanda Sant'yago Nasarning so'yilganini eshitgan arablar ham qonsirashib, darhol sallohlari izidan tushishgan, aka-ukalar ta'qibdan qochib halloslaganlaricha to'ppa-to'g'ri dorilqavmga kirishgan va padar Amadorning oldiga qoni artilgan pichoqlarini qo'yishgan. Eng og'ir mehnatlardan biri - o'ldirish mehnatidan ikkovining ham sillasi qurib, adoyi tamom bo'lgan kiyimlari, qo'llari ter hamda hali qotib ulgurmagani inson qoni bilan qoplangan edi. Kashish qotillarning o'z oyoqlari bilan dorilqavmga kirib kelganlarini ma'qullab, imonlari salomat ekanidan minnatdorligini bildirdi.

- Biz uni qasddan o'ldirdik, - dedi Pedro Vika-rio, - biroq aybimiz yo'q.

- Vallohi a'lam, balki tangri oldida begunohdorsiz, bo'talarim, - dedi padar Amador.

- Xudoniyam, bandaniyam oldida begunohimiz, - qat'iy dedi Pablo Vikario. - Nomusimiz pok bo'lsin deb shu halol ishni qildik.

Aka-ukalar keyinroq, jinoyatni aniqlash asnosida bundanam beshbattarraq bezbetlik qilishdi, zarracha aybimiz yo'q, oppoqmiz, deb turib olishdi, natijada Plasida Lineroning ko'cha eshigi poshsholik hisobiga tuzatib berildi - sallohlari Sant'yagoni o'ldirishdan sal avval eshikka pichoq ura-ura payrahasini chiqarib, buzib tashlagan edi. Ular Rioachadagi turmada uch yillik muvaqqat qamoq muddatini o'tashdi, pullari yo'qligidan ozodlikda yurish uchun zarur to'lovni to'lay olishmadi; hibsdagilar xam ikkala birodarni ochiqdigi va samimiyligi bois yoqtirib qolishdi, biroq hech kim ularning pushaymon chekkani yo tavba qilganini sezmedi. Darhaqiqat, dastlab ularning ko'nglida Sant'yago Nasarni darhol, isini chiqarmay o'ldirish niyati bo'lmagan, aksincha, kimningdir xalaqit berishini istashgan, buning uchun qo'llaridan kelgan barcha xarakteratni qilishgan, ammo baxtga qarshi biror kimsa lom-mim demagach, noiloj, beixtiyor odamkushlikka qo'l urishgan - bu fikrni ko'pchilik to'g'ri deb tasdiqladi.

Oradan yillar o'tgandan keyin menga odamlarning aytishicha, aka-ukalar uni izlab avvalo Mariya Alexandrina Servantesnikiga borishgan, chunki ikki soat burun gau yerda u bilan birga may ichishgandi. Bu dalil boshqa dalolatlar kabi sudning so'roq javob hujjatlariga kiritilmagan. Vikariolarning ta'kidlashicha, ular Sant'yago Nasarni mayxonadan topisholmagan, rostdan ham biz u paytda ayshxonadan chiqib, ko'chada qo'shiq aytib yurgandik, lekin sallohlarning chindanam uni qidirib mayxonaga borishgani

dargumon. "Agar ular menga yo'liqqanlaridamidi, bu yerdan chiqarib bo'pman edi", dedi menga Mariya Alexandrina Servantes. Xotin to'g'ri gapni aytdi, zotan ikkala yigit uning lazzatxonasiga qadam qo'ygach, hirsilariga qul bo'lib, u yerdan oyoq uzib ketolmay qolishardi. Ajablanarlisi shundaki, Vikariolar Sant'yago Nasarning o'lsayam u joyga kelmasligini bila turib Klotil'de Armentaning sut do'koniga borishgan. "Birdan-bir ochiq do'kon shu edi-da", degan ular tergovchiga. Menga esa, turmadan chiqishgach: "Ertami-kechmi bari bir shu yerdan o'tardi", deyishdi. Plasida Lineroning ko'cha eshigi doimo, hattoki kunduziyam ichkaridan berk bo'lishini, Sant'yago Nasar cho'ntagiga orqa eshik kalitini solib yurishini hamma bilardi. Agarda u o'shanda uyiga qaytganidayam, shubhasiz, orqa eshikdan kirardi - qosidlar uni butunlay teskari tomonda bir soatcha kutishgan, u yepiskopga peshvoz chiqish maqsadida maydon tarafga to'ppa-to'g'ri ko'cha eshik orqali o'tgan, iima uchun bunday qilganiga tergovchining ham aqli yetmadi.

Butun xaloyiqqa oldindan ma'lum etilib, so'ngra amalga oshirilgan bundayin oshkora qotillikni ko'z ko'rib, quloq eshitmagan. Singillari zinokorning otini aytgach, birodarlar cho'chqa bo'g'izlanadigan bostirma sari yo'nalishgan, qassoblik asboblari ichidan eng yaxshi ikkita pichoqni tanlashgan. Birining uzunligi o'n, eni ikki yarim pul'tada bo'lib, unda, go'sht nimalashardi, ikkinchisining uzunligi yettiyu eni bir yarim pul'tada edi - u bilan hayvon terisi shilindi. Pichoqlarni lattaga o'rab, charxlatgani bozorga, qassoblar rastasiga yetib borishganda, do'konlar endigina ochila boshlangan ekan. Tong saharlab, hakkaning tumshug'i quruqligida bozorga kelganlar unchalik ko'p emasdi, ammo yigirma ikki kishi Vikariolarning nima deyishganini eshitgan, yigirma ikkita insonning shahodat berishicha, sallohlilar yovuz niyatlarini ataylab oshkora aytaverishgan. Kdssob Faustino Santos, Vikariolarning og'aynisi, endigina ichak-chavaq solingan qutini do'konga qo'yib turganida ular kirib kelishgan, shunda soat uchdan yigirma daqiqa o'tgandi; qassob ikkala sallohning nega bunchalik bemahalda, yana dushanbada, to'yda kiyib yurgan qora movut kostyumlarini ham yechmay yo'qlab kelishganiga hayron bo'lgan. Faustino og'aynilarini odatda har jumada, bu paytdan sal kechroq, cho'chqa bo'g'izlaganda tutiladigan teri peshband taqqan holatda ko'rishga o'rganib qolgandi. "Rosa ichishibdi-da, deb o'yladim, - dedi menga Faustino Santos, - shuning uchun ham soat tugul kunning hisobiniyam yo'qotib qo'yishgan-da". Qassob ularga bugun dushanba ekanligini aytdi.

- Obbo tentagey, kim senga dushanba emas deyapti, - degan Pablo Vikario. - Biz pichoqni o'tkirlatgani keldik.

Charxni aylantirib, pichoqlarni o'tkirlay boshlashgan, odatdagiday Pedro pichoq tig'ini charxtoshga galma-gal tutib turgan, Pablo dastakni aylantirgan. Ish davomida qassoblarga to'yning nechog'li dang'illama bo'lganini og'iz ko'pirtirib maqtashgan, ba'zi qassoblar esa, ularning hamkasbi bo'laturib, to'y tortidan o'zlariga tegmaganini aytib gina qilishgan, birodarlar yupatishib, sizlarga atalgani ham bor, deyishgan. Nihoyat, charxlan-charxlan pichoq sayrab yuborgach, Pablo tig'i yaltillasin deb uni chiroqqa tutgan. So'ng:

- Hozir mana shu pichoq bilan Sant'yago Nasarni so'ygani boramiz, - degan.

Odamlar ikkoviniyam batartib, mo'min-qobil yigitlar ekanini yaxshi bilishardi, shuning uchun bu gapga hech kim e'tibor bermagan. "Hamma ularning bu gapiga mast odamning aljirashida, deb karagandi", deyishdi menga ba'zi qassoblar; Viktoriya Gusman ham, aka-ukalarni keyinchalik ko'rgan kishilar ham asosan shunday fikrda edi. Bir safar men qassoblarga, shu kasb-kordagi odamlar qonida tug'ma qattollik mayli bo'lsa kerak, degandim, bogaim baloga qoldi. Ular bu mulohazamni rad etib: "Hayvonni so'yayotganda, ko'ziga qaray olmaysan kishi", deyishdi. Ulardan biri esa, o'zim so'ygani birorta jonliq go'shtini yeyolmayman, dedi. Boshqa bittasi avval bir bor ko'rgan yoki, ayniqsa, sutini ichgan sigirni so'yolmasligini aytdi. Shunda men aka-uka Vikariolarning o'zlari boqqan, o'rganib qolgan, hattoki erkalab nom qo'yib yurganlari necha-necha cho'chqani kiprik koqmay bo'g'izlashlarini qassoblarga aytgandim: "Bu gapingiz to'g'ri, - dedi biri. - Ammo siz ular cho'chqalarbmga odamlar otini emas, gullarning nomini qo'yishganini unutmang-da". Pablo Vikarioning dag'dag'asi yolg'ondakam emasligini anglagan yolg'iz odam Faustino Santos uiga hazillashib: atrofda kallasini shartta uzib tashlash shart bo'lgan kancha boy-badavlat kishilar yuribdi-yu, senlar nega endi aynan Sant'yago Nasarni o'ldirmoqchisizlar, deb so'rgan.

- Buning sababini Sant'yago Nasarning o'zi yaxshi biladi, - deb javob qaytargan Pedro Vikario.

Faustino Santos o'zini qo'yarga joy topolmay qolgan, keyinchalik menga aytganidek, bir oz o'tgach, shahar hokimining nonushtasiga pechen'e olgani mirshab kelgan, unga bu gapni tushuntirgan. Sud hujjatlarida qayd etilishicha, mirshab Leandro Pornoy otli kimsa ekan, u to'ydan bir yil keyin, saltanat bayrami kunida, buqa suzib, bo'ynidagi shox tomiri yorilib O'lgan. Shu bois u bilan gaplasholmadim, inchnun, Klotil'de Armentaning tasdiqlashicha, uning sut do'koni yonida Vikariolar Sant'yago Nasarni o'ldiramiz deb o'tirishganida, ikkovini dastavval ana shu mirshab ko'rgan.

Klotil'de Armenta endigina erini uyiga jo'natib, peshtaxtani arta boshlagandi o'shanda: er-xotin do'konni birga ochishar, ertalab sut, kun bo'yi turli oziq-ovqatlar sotilar, kechqurun soat oltidan keyin bu katalak mayxonaga aylanardi. Xotin do'konni tonggi soat 3-u 30 da ochgan. Uning eri, yaxshilarning yaxshisi don Roxelio de la Flor, mayxonani har galgiday soat birda yopmoqchi bo'lgan, to'ydan chiqib, atrofda tentirab yurgan mayparastlarning barchasi shu yerdan qo'nim topib, gap ta'sir qilmaydigan darajaga yetgach, u soat uchdan keyin do'konni berkitmasdan uyiga uxlagani jo'navorgan, Klotil'de Armenta esa, yepiskop kelgunicha sutni sotib ulguray, deb barvaqt turgan edi.

Vikariolar do'konga soat 4-u 10 da kirishgan. Odatda bu mahalda faqat yeguliklar sotilardi, ammo Klotil'de Armenta ularni bir shisha shakarqamish mayi bilan siylagan, bu uning qassoblarga ehtiromidan emasdi, albatta. Aka-ukalar unga to'y tortidan juda katta bo'lagini yubortirishgan, ayol shundan xursand edi. Ular bir ko'tarishda shishani bo'shatishdi-da, hech narsa bo'lmaganday o'tiraverishdi. "Ikkoviniyam muzlab-to'ng'ib qolganiga o'xshardi, - dedi menga Klotil'de Armenta, - agarda o'sha paytda ustlaridan yermoyi sepib yoqib yuborilsayam, bilishmasdi". So'ngra ular movut kostyumlarini yechib, ayri-ayri ehtiyotkorlik bilan stul suyanchig'iga ilishgan-da, yana bir shisha may so'rashgan. Ko'p terlashganidan ko'ylaklari anchagina kirlangan, o'zlariniyam soqollari olinmaganidan qandaydir vahshiyona tusga kirishgan edi. Birodarlar shishadagi mayni endi bamaylixotir o'tirib, shoshilmasdan Plasida Lineroning ro'paradagi uyidan ko'z uzmay, maydalab ichishgan; uy derazalari qorong'i, chirog'i o'chiq ekan. Qosidlar nazarini tikkan peshayvon tarafdagi eng katta deraza Sant'yago Nasar yotog'iniki edi. Pedro Vikario Klotil'de Armentadan, anavi derazaning chirog'i yonmadimi, deb so'rgan, ayol yo'q deb javob bergan, yigitning bu savoli unga g'alati tuyulgan.

- Biror narsa bo'ldimi unga? - qiziqib so'rgan ayol.

- Yo'g'e, tinchlik, - degan Pedro Vikario. - Hozir u bizga juda kerak bo'lib qoldi, o'ldirmoqchimiz.

Ayol bu kutilmagan gapga avvaliga ishonmagan, ammo sallohlilar qo'lidagi sochiqqa o'ralgan pichoqlarga ko'zi tushgach, xayronligi yanada ortgan.

- Nega o'ldirmoqchisizlar-a, tag'in shunchalik tong-saharlabda-ya, sababini bilsak bo'ladimi? - deya so'rgan.

- Negaligini uning o'zi biladi, senga qizig'i yo'q, - degan Pedro Vikario.

Klotil'de Armenta ikkoviniyam sinchiklab ko'zdan kechirgan. U aka-ukalarni juda yaxshi bilardi, ayniqsa, Pedro Vikario harbiydan qaytgach, o'zicha egizaklarni bir- biridan farqlay boshlagan edi. "Ikkoviyam g'o'r, qip-qizil bola edi-da, axir", dedi menga do'konchi xotin. Xuddi mana shu fikri qo'rqitib yuborgan, zotan, faqat oplalargina har ishga qodir, deya hisoblardi. U sut shishalarini tashiyotgan joyida ishini tashlab, erini do'kondagi ahvolidan xabardor qilgani uyiga chopgan. Don Roxelio de la Flor zaifasining so'zlarini mudrab yotib eshitgan.

- Ko'pam jinni bo'laverma, - degan u xotiniga. Ikkoviyam odam o'ldiradigan, xususan, boy odamga pichoq ko'taradigan bolalardan emas.

Klotil'de Armenta orqasiga qaytganida, sallohlilar shahar hokimiga sut olgani do'konga kirgan mirshab bilan suhbatlashib o'tirishgandi. U erkaklarning gapini upchalik anglamagan, biroq mirshab chiqib ketayotib ularning pichog'iga ko'z tashlaganida, demak, birodarlar uning o'z ahdlarini ochiq bidirishibdi-da, deb o'ylagan.

To'rtidan sal avval uyg'ongan shahar hokimi polkovnik Lasaro Aponte mirshab Leandro Pornoy Vikariolarning yovuzona qarori xususidagi xabarni aytgani kirganida soqolini olib bo'lgandi. O'tgan kecha polkovnik janjalchi ulfatlar o'rtasidagi bir necha mojaroni tinchitib charchagan, saharlab yana bir falokat xaqida mulohaza o'ylashga shoshilmas, zero, bunga xushi ham yo'q edi. U bamaylixotir kiyingan, kapalaknusxa bo'yinbog'ini ko'nglidagiday chiqquncha qayta-qayta bog'lagan, ksyin yepiskopning ko'zi tushar degan ilinjda bo'yniga Bibi Mar'yam qavmlariga mansub tumorni taqqan edi. Piyoz qo'shib dimlangan jigarni yeb o'tirganida xotiii Bayyardo San Roman Anxela Vikarioni onasinikiga eltib tashlabdi, degan hovliqib, polkovnik esa uniig so'ziga zig'ircha e'tibor bermagan va:

- E, tavbangdan ketay, xudo-ey! - degan hazillashib. - Yepiskop endi nima derkin-a?

Biroq shu zahotiy oq polkovnik mirshabdan eshitgan gaplari bilan xotini aytgan so'zlarni bir-biriga qiyoslarkan, ularning chambarchas bog'liqligini anglagan. U o'rnidan shitob turib, yepiskopga ilhaq odamlar bilan jonlangan ko'cha bo'ylab, yangi bandargoh tomondan maydon sari yo'l olgan. "Esimda, sahar soat beshlar edi, yomg'ir tomchilab turardi", dedi menga polkovnik Lasaro Aponte. Ko'chada uni uch kimsa to'xtatib, egizak Vikariolari Sant'yago Nasarni o'ldirmoqchi ekanini xufiyona xabar qilishgan, ulardan faqat bittasigina sallohlilar qurbonni qaysi joyda kutib yotishganini aniq aytgan.

Polkovnik birodarlarni Klotil'de Armenta do'koni yonida uchratgan. "Ularni ko'riboq, bolalar shunchaki o'dag'aylashipti-da, deb o'yladim, - deya u menga ko'nglidagini ochiq aytdi. - Men ikkovini o'lguday mast, deb behuda xavotirlangan ekanman". Polkovnik ulardan maqsadlari nima ekanini so'rab o'tirmagan, pichoqlarini tortib olganu uxlagani uyiga jo'nayvergan. U xotining vahimali so'zlariga e'tibor bermaganidek sallohlarning bunday o'tirishlariga xam loqayd qaragan.

- Axir, mundaq bir tanangizga o'ylab ko'ring, yepiskop sizlarni shu ahvolda ko'rsa, nima deb o'ylaydi? - degan u Vikariolarga.

Aka-ukalar jo'nab ketishgan. Klotil'de Armenta shahar hokimidan ularni qamoqqa olmagan uchun xafa bo'lgan: jillaqursa, hamma gap biryoqli qilinguncha polkovnik ikkovini hibis etishi lozim edi. Polkovnik ayolning da'vosini eshitgach, qo'lidagi pichoqlarni dalil sifatida ko'rsatgan va:

- Endi nimasi bilan so'yadi, vahimachi? - degan.

- Nahotki, ular yomonligini qo'yadi, deb o'ylaysiz? - degan ayol unga. - Axir, ularning zimmasida oila sha'ni, birovni o'ldirishdek og'ir majburiyat turibdi, bechoralarni ana shu yukdan kutqarish kerak-ku!

Vikariolar yovuz niyatini amalga oshirishda qanchalik qat'iy bo'lmasin, biror sulhparvar kelib, ikkovini bu badniyatdan qaytigaga undashini, qattollik balosidan xalos etishini sidqidildan istashayotganini Klotil'de Armentaning ko'ngli sezgan. Polkovnik Apontening g'ofil dili bundan bexabar edi, albatta.

- Shubxaga borib birovni qamash mumkin emas, - degan u. - Hozir eng muhimi, Sant'yago Nasarni suiqasddan voqif qilinsa, bas, shuning o'zi yetarli, u yog'i - olam guliston!

Klotil'de Armentaga polkovnikning xulqi yoqmasdi, shuning uchun u har doim, bu pakana, xo'ppasemizning yengiltakligi boshiga ko'p malomatlar soladi, deb yozg'irib yurardi, ammo, menimcha, Lasaro Aponte, garchand bir oz ajib qolgan, ba'zi bemaza aqidaparastlar pochada yuboradigan qo'llanmalarni o'qiyverib, miyasi chalg'ib, tanholikda arvoqlar bilan so'zlashadigan qiligi bo'lsayam, o'zi asli baxtiyor insonlardan edi. Biroq o'sha dushanbadagi xatti-harakatlari uning shildir kimsaligini oshkor etdi. Gap shundaki, polkovnik Sant'yago Nasarni bandargoxga ko'rib qolmagunicha uni esiga keltirmagan, ko'zi tushgan zahoti suiqasd xususida o'ylab, indamagan, hech iarsa bo'lmaydi, deb xisoblagan va podadan oldin chang chiqarmaganidan quvonib qo'ygan. Vikariolar shum niyatlarini sut do'koniga kirgan o'n ikki kishiga aytishgan, ana shu kishilar soat oltigacha bu shumxabarni butun shaxarga yoyishgan. Ro'paradagi uyda turib Nasarlarning bu qasddan bexabarligini Klotil'de Armenta kallasiga sig'dirolmasdi. Uningcha, Sant'yago Nasar uyda emas, zotan, yotog'ining chirog'i xam o'chiq edi; ayol kimni ko'rsa, Sant'yago Nasarni uchratsang, shu gaplardan ogoh et, derdi; u hatto sutga kelgai rohiba xizmatchi orqali padar Amadorga ham xabar yetkazgan. Soat to'rtida u Plasida Lineroning oshxonasida chiroq yonganini ko'rgan va darhol har kuni ertalab bir ho'plam sut tilanib keladigan gadoy xotinni, bor gapni aytgin, deb oqsoch Viktoriya Gusman oldiga yuborgan. Yepiskop tushgan kema bo'kirib ovoz bergan iaytda dsyarli barcha odam uyg'onib bo'lgan, butun shahar ahli unga peshvoz chiqishga oshiqmokda edi; bizlar - umuman, egizak Vikariolari Sant'yago Nasarni o'ldirmoq piyatida ioylashayotganidan bexabarlar barmoq bilan sanarli edik; bu paytda suiqasd va uning sababi xaqidagi shov-shuv shaharni tumanday koplagandi.

Aka-ukalar qo'llarida ro'znomaga o'rog'liq iichoqlarni tutganicha yana do'kon yoniga qaytishganida Klotil'de Armenta hali sutni sotib ulgurmagandi. Bitta pichoqning uzunligi o'n ikkiyu eni uch pul'tada, tig'i qalin, zanglagan edi, uni eski temir arrapichokdan Pedro Vikarioning o'zi, urushdai so'ng nemis pichoqlari savdoga kirmasidan sal avval yasagandi. Ikkinchi pichoq kaltaroq, lekin narigisidan enliroq, o'rokday egri edi. Tergovchi sud hujjatida pichoqni so'z bilan ifodalay olmagan boisidan rasmini chizib qo'yaqolgan, suvrat ostiga yozgan xatida uning kichkinagina turkiy yatag'anga o'xshashligini ta'kidlagan. Xuddi mana shu qo'pol, hayvon so'yadigan pichoqlar bilan qosidlar Sant'yago Nasarni qiynab o'ldirishgan.

Faustino Santos og'aynilarining xatti-harakatini idrok etolmay qolgan. "Ular yana pichoq charxlagani qaytib kelishdi, - dedi u menga. - Kela solib, Sant'yago Nasarning ichak-chavag'ini ag'darib tashlaymiz, deya, ataylab hamma eshitishi uchun baqirib-chaqira boshlashdi. Men bu og'zipolvonlar shunchaki valdirashyapti-da, deya ko'nglimdan kechirib pichoqlariga ham nazar solmadim, oldingisi deb o'ylagandim-da". Sallohlilar tag'in do'kon ro'parasida ko'rinishlari bilanoq, Klotil'de Armenta ularning avvalgi vajohatlari yo'qligini tuygan.

Haqiqatan ham, ikkovi o'rtasida ixtilof tug'ilgandi. Gap shundaki, zohiran ular biri-biriga naqadar o'xshamasin, botinan ayricha edi, og'ir, mushkul fursatda ana shu ruhiy, xulqiy tafovut o'zini oshkor etardi. Pablo Vikario ukasidan olti daqiqalik katta edi,

o'smirligidayoq tahayyulining kuchliligi va dadilligi bilan undan ajralib turardi, Pedro Vikario esa, bilishimcha, bolaligidan ta'sirchan, farmonbardorlikni xush ko'radigan bola edi. Yoshlari 20 ga yetgach, ikkoviyam harbiyga chaqirildi, biroq Pablo Vikarioga ozodlik tegib, oilaga bosh bo'lib qoldi. Pedro Vikario jamoat tartibini saqlovchilar safida o'n bir oy xizmat qildi. Muttasil o'lim dahshati bilan toblangan harbiyat ruhi uning qalbidagi amrfarmolik maylini yanada mustahkamladi, akasiga bog'liq ba'zi ishlarniyam o'zi hal etishga o'rgandi. U uyiga "yuqumli serjantlik rutbasi" - bavosil kasalini orttirib qaytdi, harbiydalik chog'ida doktor Dionisio Iguaran tavsiyasiga ko'ra qilinadigan margimushli ukollargayam, ingliz tuzi qorishtirib tayyorlanadigan xuqmagayam, xullas, qo'shinda rasm bo'lgan davolashning barcha usullariga tosh bardosh ila qarshi turdi. Bavosilini turmaga tushgandagina davolashdi. Biz, Pabloning og'aynilari, ukasi harbiy xizmat nonini yeb, anchagina buyruqchi bo'lib qaytgach, kutilmaganda uning fe'l-atvori o'zgarganini, ukasi chizgan chiziqdan chiqmaydigan dardisarga aylanib, ayniganini sezgandik, buyam yetmaganday, Pedro Vikarioning yana bir qilg'i ortiqcha bo'ldi: u kim ko'ringanga ko'ylagini ko'tarib, chap biqinidagi pulemyot o'qidan qolgan chandiqli namoyish etardi. Pedro o'z bavosilini harbiy nishonday e'zozlab ro'kach qilishi yetmaganiday, pandavaqi Pablo ham uni mo'tabar insonning ulug'lik belgisi deb bilar va bu borada so'z ketsa albatta hayajonlanar edi. Pedro Vikarioning aytishicha, Sant'yago Nasarni o'ldirishga dastlab u ahd qilgan, akasi unga ergashgan, xolos. Polkovnik pichoqlarni tortib olgach, Pedro burchimni bajardim deb hisoblagan, ana shunda Pablo Vikario tashabbusni o'z qo'lga olib, yo'q, bu bilan ish tugamaydi, uni o'ldiramiz, deb oyoq tirab turavergan. Birodarlar tergovchiga alohida-alohida yozib bergan tilxatlarida bu xususda og'iz ochishmagan. Ammo menga Pablo Vikario bir necha dafa ta'kidlaganidek, ukasini ishni oxiriga yetkazishga ko'ndirgunicha esi ketgan. Ehti-mol, o'shanda ukasi bir muddat bo'shanglik qilgandir, kim biladi deysiz; Pablo Vikario yakka o'zi bostirmadan boshqa pichoqlarni olgani ketganida, ukasi bovl etmoq niyatida tamarhindi daraxtlari panasida ivirsib yurardi. Men Pedro Vikario bilan bir marta suhbatlashdim xolos, ana o'shanda u: "Akamning boshida bu gavdo yo'q, bilmaydi. Yozilish - men uchun shisha sinig'ini peshob qilishdan ham battar azob", dedi. Pablo Vikario pichoqni topib qaytganida, ukasi hamon daraxtga tirmashganicha kuchanib o'tirardi. "Bechora og'riqdan sovuq terga botib ketgandi, - dedi menga Pablo Vikario. - U inkillay-inqillay hozir birovni o'ldiradigan chog'i yo'qligini, bir o'zim boraverishim kerakligini aytdi". So'ng Pedro Vikario to'y dasturxoniga tayyorlangan xanuz yig'ilmagan xontaxtalardan biriga cho'kkan, shimini tizzasiga tushirgan. "Yarim soatcha matoxini doka bilan o'radi", dedi menga Pablo Vikario. Aslida esa, ukasi uni o'n daqiqacha kuttirgan, xolos, biroq bu fursat mobaynida nechog'li iztirob chekkani yolg'iz Pedro Vikariogagina ayon. Pablo Vikario unga qarab turib, tong otguncha vaqtni cho'zmoqchi, bu bavosil, deb o'ylab, ranjigan. U ukasining qo'lga zo'rlab pichoq tutqazgan-da, uni singlisining toptalgan nomusi tiklanadigan intiqom yo'lga sudragan.

- Boshqa yo'l yo'q, - degan u. - Biz uni so'yib, saranjomlab bo'ldik, deb o'ylayver endi.

Itlar tinimsiz hurayotgan bir paytda ikkovlon pichoqlarini hech narsaga o'ramasdan, cho'chqaxonadan tashqariga chiqishgan. Tong yorisha boshlagan. Pablo Vikario menga: "Yomg'ir yog'mayotgandi", dedi. Pedro esa: "Aksincha, havo tund edi, dengizdan shamol esar, yulduzlarni barmoq bilan sanasa bo'lardi", dedi. Bu paytda shov-shuv butun shaharga tarqalgandi, Ortensia Baute ko'cha eshigini ochayotganda sallohlilar ayni uning uyi yonidan o'tishayotgan ekan, ularni ko'riboq, xotinning kapalagi uchib ketgan va Sant'yago Nasarning arvochini xotirlab, birinchi bo'lib duo o'qigan. "Men uni o'ldirishibdi, deb o'ylagandim, - dedi u menga. - Shuning uchun ham ko'chadagi chiroq shu'lasida qo'llaridagi pichokdan yaltillab qon tomayotganday ko'rindi ko'zimga". Bu tashlandiq mahalladagi yakkam-dukkam uylardan biri Pablo Vikarioning qallig'i Prudensia Kotes xonadoni edi. Birodarlar har safar shu yerdan, ayniqsa, juma kunlari bozorga ketishayotganda, bir piyola qahva ichish bahonasida yo'qlab turishardi. Eshikni itarishgandi, itlar bezovtalanib irilladi, so'ng, tong qorong'isida ularni tanib, unlarini o'chirishdi; ikkovlon oshxonaga kirib, Prudensia Kotesning onasi bilan salomlashdilar. Qahva hali qaynamagandi.

- Qahvani keyinroq icharmiz, - dedi Pablo Vikario, - biz juda shoshib turibmiz.

- Nimayam qilardilaring, bolalarim, - dedi kampirsho bamaylixotir, - or-nomus deb odamzot har yo'lga kiradi.

Ular bu go'shada anchagina o'ralashib qolishgan, bu safar endi Pedro Vikario, akam ataylab vaqtni cho'zyapti, deb o'ylagan.

Ikkovlon qahva ichishayotganda oshxonaga Prudensia Kotes - dirkillagan, ayni yetilgan qiz - o'choqqa o't qo'yish uchun tutantiriqqa bir dasta eski ro'znoma olib kirgan. "Men ularning maqsadini sezgandim, - dedi menga Prudensia. - Ichimda bu ishni ma'qulladim, agar Pablo shunaqa paytda mardonalik qilmasa, hecham unga tegmasdim". Oshxonadan chiqib ketishdan avval Pablo ikkita ro'znomani olgan-da, birini ukasiga bergan, so'ng ikkovlon pichoqlarini o'rab olishgan. Prudensia Kotes oshxonada krlgan, birodarlar hovlidan o'ggunlaricha kuzatib, qarab turgan; u Pablo Vikario qamoqdan chiqqunicha yana uch yil yo'lga ko'z tikkan va nihoyat, ular bir umrga qovushishgan.

- Ehtiyot bo'linglar, - degan qiz derazadan ularga qarata.

Klotil'de Armentaning ular tag'in do'konga qaytishganda avvalgi vajohatlari yo'qligini sezgani bir hisobda ayni muddao bo'lgan, ularga o'zlariga kelishar, degan umidda bir shisha ayiqquloq qaynatmasidan solingan musallas bergan, ichinglar, degan. U menga: "Yo rabbim, biz xotinlar bu dunyoda naqadar yolg'izu notavon yashab, o'tib ketarkanmiz-a, bunga o'sha kuni aqlim yetdi", dedi. Pedro Vikario undan erining soqol oladigan uskunasinu so'ragan, Klotil'de Armenta sallohga sovun, cho'tka, toza olmos solingan ustara, ilgichli oyna opchiqgan, ammo yigit o'zining dudama pichog'i bilan soqolini qirgan. Klotil'de Armenta buni chin erkakning ishi deb baholagan va Pedroga besh ketgan. "U kinodagi qotillarga o'xshardi", dedi menga ayol. Keyinchalik Pedro Vikario shu holatni izohlab, menga: "Turmada pichokda soqol olaverib o'rganib ketganman, boshqa narsada qirsam, etim junjikadi", dedi.

Akasi esa, odamga o'xshab don Roxelio de la Florning ustarasida soqolini olgan. Xullas, ikkovlon tunkezarlarga xos me'rovona qiyofada ro'paradagi qorong'i derazaga tikilishgancha indamay, shoshilmay musallasni ichib tugatishgan, bu orada hangama-do'konga paydar-pay kirib-chiqib, jo'rttaga savdoda yo'q mollarni so'rab-surishtirishgan, yagona niyatlari - Vikariolar Sant'yago Nasarni o'ldirmoqqa shaylanib rostdan shu yerda o'tiribdimi - xuddi shuni o'z ko'zlari bilan ko'rib, ishonch hosil etmoq bo'lgan. Sallohlilar haq deb qarab o'tirgan xonada shu tun chiroq yonmagan. Sant'yago Nasar uyiga tonggi soat 4-u 20 da qaytgan, zinapoya chirog'i butun kecha yonib turganidan o'z xonasiga yorug'da bemalol o'tib, chirog'ini ham yoqmay, kiyiminiyam yechmasdan karavotga o'zini tashlaganu dong qotgan. Bir soat uxlagach, yepiskopni kutishga chiqadi, kechikmasin, deb Viktoriya Gusman uni vaqtliroq uyg'otgan. Biz Sant'yago Nasar bilan birga sahargi soat uchgacha Mariya Alexandrina Servantesning islovatxonasida aysh qilgandik: xuddi o'sha paytda Mariya bibi mashshoqlarning javobini berib, raqsxona chiroqlarini o'chirib, bu visol uyining gullariga - zanjoni jononalgayam bir o'zlari, jazmanlarsiz sal uxlab, hordiq chiqarishsin, deb ruxsat bergan edi. Uch kundirki, zanjilbarlar tinim bilmay xizmat qilishdi: avval oliynasab mehmonlarning ko'nglini ovlashdi, ular jo'nab ketgach, bizga o'xshab to'ydan keyin o'ziga hamsuhbat topolmay yurganlarga eshiklarini lang ochib qo'yishdi. Mariya Alexandrina Servantes - tengqurlarim uni, o'lsagina ko'zi yumiladigan xotin, uxlamaydiyam-uxlatmaydiyam, deyishardi - umrimda uchratganim ayollarning

eng dilbari va xushkalomi bo'lib, ko'rpada ham odamzotning jonini kirgizardi, ammo anchagina o'ziga qattiq juvon edi. U shu yerda tug'ilib-o'sgan, butun umri ana shu dorulshahvatda kechgan; bu xonadon eshiklarini dunyodagi boriki ikki oyoqli erkak zoti uchun keng ochib ko'rgan edi, bir necha xonani soatbay ijaraga berib, ko'p foyda ko'rgan; kattagina tashqi hovli sahnidagi raqs maydonchasi chiroqlari ustiga Paramaribo dagi chin bozoridan sotib olingan oshqovoqlarning ichini o'yib, quritib, qalpoqcha tarzida o'rnatishgandi. Tengdoshlarimni - butun bir avlodning yiglitligini ilk bor barbod etib, juda erta ko'zini ochgan ham shu juvon edi. U bizga keragidan salgina ortiqcha narsalarga o'rgatgan bo'lsa-da, biroq, eng muhimi, jahonda ko'rpada yolg'iz yotishdan kam bemaza tomosha yo'qligi xususidagi oddiy haqiqatni anglatganidan minnatdormiz. Sant'yago Nasar uni birinchi ko'rganidayoq aqlidan ozayozgandi. O'shanda men uni, hoy bola, o'zingni tiy, nafsing mening balodir, boshga ming dard solodir, deb ogohlantirgan edim. Lekin gapimga quloq osmagan, Mariya Alexandrina Servantesning nag'malari bechorani qip-qizil jinni qilib qo'ygan edi. Ibrohim Nasar uni 15 yoshida o'sha fitnaparvar dilbarning to'shagidan tortib olib, "Tangrital'at" qo'rg'oniga bir yilcha qamab qo'ygunicha ko'nglining kunduziyam, kechasiyam, kulgisiyam, yig'isiyam o'sha edi. O'sha zamonlardan beri ikkovining o'rtasida ishqiy g'avg'olardan xoli chuqur ehtirom bor edi, juvon Sant'yago Nasarning izzat-hurmatini joyiga qo'yardi: agar u yaqin-orada yurgan bo'lsa, boshqa birov bilan yotmas edi. O'sha kuni u bizni kutilmaganda ko'chagacha kuzatib chiqdi, charchadim, dedi, ta'til kunlarim tugab qolgandi, shuni nazarda tutdimi, menga muruvvat nigohini tikib ishora qildi, yana yashirincha qaytib kirishim uchun eshikni tambalamay, yo'lak chirog'ini o'chirishni jo'rttaga unutib, orqasiga qayrildi. Sant'yago Nasar kiyim o'zgartirish bobida ustasi farang edi, zanjil dilbarlarni yechintirib-kiyintirish - uning eng sevimli ishi edi, bu mashg'ulotsiz turolmasdi, gohida qoraxonlarni shunday liboslarga burkab tashlardiki, ular hatto o'zlarini o'zlari taniyolmay qolishardi. Yigit fohishalarning kiyimlarini o'zgartiraman deb libos tanlab javonlarning tit-pitini chiqarib yuborar, bularning barchasini - shu badbaxtlar boshqacha kiyinib, o'zlarini unutishi, taskin topishi uchungina qilardi. Bir gal bitta zanjinis dugonasining libosida o'zini u deb o'ylab, hayratdan rosa yig'lagan. U menga: "O'shanda o'zimga o'zim xuddi ko'zguning ichidan chiqib kelganday tuyuldim", dedi. O'sha oqshom Mariya Alexandrina Servantes Sant'yago Nasarning oxirgi marta sevimli mashg'ulotini takrorlab, mazza kilishiga yo'l bermagandi, shu ishlarning menga sirayam yoqmaydi, umrimni zaharlagan narsalarni esimga soladi, deya sasigandi. Shundan keyin biz mashshoqlariniyam ergashtirib, ko'chama-ko'cha sang'ib qo'shiq aytdik, bu paytda aka-uka Vikariolar Sant'yago Nasarni o'ldirish qasdida poyla-shayotgan edi. Sant'yago Nasarning kallasiga qaysi go'rdan ham soat to'rtida Ksiusning uyi joylashgan tepalikka chiqib, yangi kelin-kuyovga qo'shiq aytib berish fikri tug'ilibdi - nachora, ko'ndik.

Biz ularning derazasi tagida qo'shiq aytilish bilan kifoyalanmay, bog'chaga karata portlagich baqamushaklar ham otdik, biroq tevarak jimjit, hayot asorati sezilmas edi. Uyda hech kim yo'qdir, degan o'y birortamizning xayolimizga kelmapti. Darvoza oldida atlas bog'log'ichlar, sha'mgullar bilan bezatilgan tepasi ochiq avto-mobil' turardi. Ukam Luis Enrike, u o'shandayam mohir mashshoqlarday gitara chalardi, kelin-kuyov sharafiga o'zi to'qigan, kirdikorlaru fitna-fasodlar xususidagi nikohga aloqador qo'shig'ini aytardi. Bu dam yomg'ir yog'mayotgandi, aksincha, osmon oyli, xavoi jaxon ochiq, musaffo edi, jarlik tubidagi qabristonda asriy so'ngaklar aralashgan turli chirindilar yonib, tovlanar edi. Bir tarafda oyning oppoq yog'dulari ichra cho'milib, jilvala-nayotgan yam-yashil bananzor, tund botqoqliklar, undanda narida Karib dengizining ufk sarhadlariga tutash nurafshon sohillari ko'zga chalinar edi. Sant'yago Nasar ummon yuzasidagi yugurik olovni bizga ko'rsatib, u - Senegaldan safarga chiqib, Kartaxende las Indias bandargohiga kiraverishda ichidagi bor yuki, bandi qullari bilan suvga g'arq bo'lgan qulfurushlar kemasidagi bir mug'arriqning ruxi g'aribi, dedi.

U Anxela Vikarioning bir lahzalik er-xotinlik turmushi bundan ikki soat avval zavol topganini bilmasdi, albatta, shuning uchun xam yigitning ko'ngli shundan alag'da bo'lyapti, deb o'ylash noto'g'ri edi. Bayyardo San Roman, agar mashinani yuritsam, motorning tovushi badbaxtlikni oldinroq odamlarga ovoza qilib qo'ymasin deb, bechora zoniyaning onasining uyiga ataylab iyoda olib borib tashlab kelgan; so'ngra Ksiusning xayrli, ulkan, kimsasiz xonadonida chiroqlariniyam yoqmay, uzoq vaqt nestu mustar bo'lib o'tirgan.

Tepalikdan qaytib tushganimizda, ukam, bozordan qovurilgan baliq olib, nonushta qilaylik, dedi, ammo Sant'yago Nasar, biror soat uxlab, o'zimni o'nglab olay, yepiskopni kutishga chikaman, deb ko'nmadi. U Kristo Bedoyya bilan birga unda-bunda chiroqlari yona boshlagan eski bandargoh yo'lidagi ko'chadan o'tib, dengiz qirg'og'i bo'ylab uyiga jo'nadi: muyulishdan qayrilarkan, bizga qarata qo'l silkidi - shu uni oxirgi ko'rishimiz edi.

Kristo Bedoyya ikkovi keyinroq bandargoxda uchrashmoqqa kelishib, hovlining orqa eshigi yonida xayrlashishgan. Itlar uning kelganini sezib, odatdagiday irillashgan, Sant'yago Nasar kalitlarini shiqirlatib, maxluqlarni tinchitgan. Yigit ichkariga kirib ketayotganda Viktoriya Gusman qahva qaynatayotgan edi.

- Hoy, arab, - degan u xo'jayiniga, - kaxvang qaynab qoldi, sovimasdan ich.

Sant'yago Nasar qahvani keyinroq ichaman, besh yarimda Divina Flor meni uyg'otsin, xuddi egnimdagiday toza kiyimimni tayyorlab qo'ysin, degan. U yotog'iga chiqib ketgancha, bir daqiqa o'tar-o'tmas gadoy xotin kirib kelganda, Klotil'de Armentaning sut do'konida eshitgan gapini oqizmay-tomizmay Viktoriya Gusmanga yetkazgan. Soat 5 u 30 da Viktoriya Gusman, - u qizi Divina Florni cho'jayindan doimo ehtiyotlar, yotog'iga yolg'iz yo'latmas edi, - xo'jasining buyrug'ini ado etib, kanop surpdan tikilgan kostyumini olib kirgan.

Mariya Alexandrina Servantes eshik ilgagini solmay ochiq qoldirgan ekan. Men ukam bilan xayrlashgach, yo'lakka burildim, u yerdagi yashang lolalar o'sgan gulxonada zanjil dilbarlarning ermagi, erkatoyi mushuklar mudrab yotgandi, maxluqlarga sezdirmasdan yotoqxonaga qadam qo'ydim. Chiroq o'chiq edi, ostona hatlashim bilanoq dimog'imga xotin kishining xush bo'yi urildi, qorong'ida "yovvoyi mushuk"ning ehtiros otashi-la porlayotgan ko'zlarini ko'rdim, so'ngra, cherkov jomi chalinmagunicha bu olamda nelar ro'y bergan - bundan xabarim yo'q.

Uyga ketayotib, ukam tamaki sotib olish niyatida Klotil'de Armentaning do'koniga kirgan. Bazmda u rosa to'yib ichgan emasmi, do'konda bo'lib o'tgan gaplarni elas-elas esladi, ammo Pedro Vikario unga tutgan bir qultum araq bamisoli ajalning o'qi ekan, degan, o'sha yodida qolibdi. "Xuddi alangani ichimga yutib yuborganday bo'ldim", dedi ukam menga. Mudrab o'tirgan Pablo Vikario ukamning sharpasini sezib, shartta o'rnidan turgan-da, pichog'ini ko'rsatib:

- Hozir biz Sant'yago Nasarni so'ygani boramiz, - degan.

Ukam uning bu gapini eslay olmadi. "Agarda shunday deganini eshitganimdayam, bari bir ishonmasdim, - dedi ukam menga bu hakda bir necha bor. - Egizaklarning biror kimsani o'ldirmoqchiligi, ayniqsa to'ng'iz bo'g'izlaydigan sallohpichoq bilai so'yishga ahd qilgani o'shanda avliyoning ham kallasiga kelmasdi". So'ngra Vikariolar undan Sant'yago Nasarning qayerdaligini surishtirishgan, avval birga edinglar, ayt, deyishgan, afsuski, ukam ularga ne deb javob berganini xotirlay olmadi. Klotil'de

Armenta va birodar Vikariolarning tergovchiga iqrora bo'lishicha, ukamning gapidan ular yoqa ushlab qolishgan. Ukam: "Sant'yago Nasar o'ldi", degan.

Keyin u uchchoviniyam yepiskopchasiga cho'qintirib duo etgan-da, munkib, eshikka koqilib, tebranganicha tashqariga yo'nalgan. Maydon o'rtasiga yetganida padar Amadorni uchratgan. U hayitlik ridosiga burkanib, bandargoh tomonga shoshilardi, ortidan bir necha rohib-xizmatchi ergashib borardi, bu to'da orqasidagi shotirlar esa yepiskopning kemandan tushiboq ibodat o'tkazishi uchun ko'chma mehrobni ko'tarib olishgandi. Bu sharaflil maxluqlarni ko'rgan Vikariolar shoshib cho'qinishgan.

Klotil'de Armentaning menga aytishicha, kashish uning uyi yonidan rohiblar guruhini ergashtirgancha indamay o'tib ketgach, ko'nglidagi so'nggi ishonch rishtasi ham uzilgan. "Padarimiz men yozib yuborgan xatni olmaptilar-da, degan xayolga bordim", dedi ayol menga. Biroq oradan qancha yillar kechib, padar Amador u dunyoning og'ir xayolidan qutulib, bu dunyoning nogironu notavonlari to'la Kalafella "Shifo uyi"da davolanib yotganida menga iqrora bo'lganidek, unga Klotil'de Armentaning xatini yetkazishgan, bandargohga jo'nashidan oldinroq esa undan-da beshbattar shumxabarlarni eshitgan. "Bo'tam, ochig'ini aytsam, o'shanda ne yo'l tutmoqqa ishtibohlanib, hayron bo'lib qoldim, - dedi chol. - Dastavval fikri ojizimdan, bu mening emas, fuqaroparvar mahalliy hokimiyatning ishi, degan o'y kechdi, ba'daz yo'l-yo'lakay Plasida Lineroga bir-ikki og'iz so'z aytmoq darkor, degan qarorga keldim". Ming afsuski, kashish maydonni aylanib o'tayotganda o'z ahdini unutgan. "Ma'lumingizkim, o'shal ro'zi mash'umda, baayni yepiskop hazratlari tashrif etguvchi kunda esim joyida emasdi", deya keyin u o'zini oqladi. Qosidlar shum niyatiga yetgani xususidagi gapni eshitgach, padar Amador shunchalar ranju nadomat chekkanki, nima qilarini bilmay, oxiri, xuddi butun shaharga o't ketganday, birvarakayiga barcha jomlarni chala boshlagan.

Ukam Luis Enrike oshxona eshigi orqali uyga kirgan: biz kechroq qaytganimizda otamni uyg'otib yubormasligimiz uchun onam u eshikni bekittmas edi. Ukam o'ringa yotishdan oldin hojatxonaga chiqqan va o'sha yerda, xala chanog'ida o'tirganicha uxlab qolgan; keyinchalik kichik ukam Xayme maktabga jo'nash oldidan uning toshxataga yuztuban tushgancha so'lagini oqizib, xurrak otib yotganiga ko'zi tugagach, uydagilarga aytgan. Rohiba singlim esa, yepiskopni kutgani ham chiqmay, o'tgan kecha to'yda ko'proq pmib qo'ygani hamon boshi og'rib turgan ekan, buni npitib, sudralib hojatxonaga chiqqan. Luisni uyg'otaman deb rosa uringan, ammo chog'i kelmagani. Singlim: ВЪНЬMen xalaxonaga kirganimda soat beshga zang urgandi", dedi. Margot singlim bandargohga borishdan oldin bir poklanib olay deb g'uslxonaga o'tayotganida, Luis Enrike haligidaqa ahvolda ko'rgan va amal-taqal qilib, itning o'ligiday cho'ziltirib yotoqxonaga sudragan. Ukam karaxt holda uyqu aralash yepiskop kemasining cho'ziq-cho'ziq ovozi eshitgan, so'ng ko'zini yirib-yirtib sal ochganu kiprigini ko'tarishgayam madori yetmay, yana ko'zi yumilgan. Shu uxlaganicha tosh qotgan, rohiba singlim ustidan ko'rpani vajohat ila tortib-yulqiganda:

- Sant'yago Nasarni o'ldirishdi! - deya ayyohannos solganu uyqu o'chib, o'rnidan turgan.

Sant'yagoning vahshiyona pichoqlangani bir bo'ldiyu doktor Dionisio Iguaran yo'qligi bois padar Karmen Amadorning uni shafqatsizlarcha yorgani bir bo'ldi. "U be-chora jon uzib qutulmagan ekan, biz uni yana bir bor chavaqlab yorib, o'ldirdik, o'zing gunohimdan o't, e parvardigor, - deya pushaymon chekdi padar Amador Kalafelledagi xastaxonada. - Biz ham nochor edik, shahar hokimi yorasan deb buyurgandi-da, o'zingiz bilasiz-ku, u odamyovvoyining amri qanchalik ahmoqona bo'lmasin, bajarishdan bo'yin tovlay olmasdik". Ammo mo'ysafidning aytganlari unchalik ham to'g'ri emasdi. Polkovnik Aponte o'sha talato'p dushanbada viloyat hokimiga sim qoqib, uni ahvoldan xabardor etgan, u janob esa, tergovchi yetib borgunicha qo'lingizdan keladigan chorani ko'ravering, deya farmon bergan. Shahar hokimi 6u rutbaga erishgungacha qo'g'inda zobit sifatida xizmat qilgan bo'lsa-da, adliya soxasidan mutlaqo bexabar, bu ham yetmaganday o'lguday takabbur edi, shu bois mazkur holatda ishni nimadan boshlash lozimligini birovdan so'rashga or etardi. Shuning uchun u, jasad yorilishi kerak, deb qo'yaqoldi. Kristo Bedoyya tibbiyot bilan shug'ullanardi, Sant'yago Nasarning yaqin do'sti edi, u shahar hokimini bu ishni qilmaslikka ko'ndirdi. So'ng polkovnik doktor Dionisio Iguaran kelgunicha murdani muzxonada saqlanglar, deya amr etdi, lekin odam jasadi sig'adigan bunday muzxonali xolodil'nik topilmadi, bozordagi birdan bir katta muzlatgich ham buzuq ekan. Rasmana tobut yasattirib keltirguncha mayitni katta xonaning o'rtasiga, temir karavotga yotqizishdi, hamqavmlari u bilan shu yerda vidolashishdi. Yotoqxonadan hamda qo'shni xonadonlardan bir necha ventilyator opchiqildi, ammo marhumni ko'rgani kelganlar shu qadar ko'payib ketdiki, oqibatda javonlar xoliroq joyga surildi, qafasdagi qushlar, katta-katta gultuvaklar chetroqqa olindi, biroq shundan keyin ham dim bo'laverdi, xonada turib bo'lmay qoldi. Itlar o'likning isini olib, bezovtalanib, sarosimalanib g'ingshiy boshladi. Men kirganimda tuban maxluqlar tinmay uvlashar, ayni asnodda oshxona tomonda jon uzayotgan Sant'yago Nasar talvasali ingranib yotar, Divina Flor bo'zlay-bo'zlay eshik tambasi bilan itlarni urib, hayhaylab haydar edi.

- Kel, manavi ochofatlarni haydashib yubor! - dedi u meni ko'riboq. - Ichagini yeyman deydi-ya, ajal kelgurlar!

Biz itlarni og'ilga qamadik. Bir ozdan keyin Plasida Linero, dafn o'tguncha itlarning qorasini o'chirib turinglar, dedi. Ammo choshgohda, nima bo'lganini hech kim bilmay qoldi, maxluqlar og'ildan qochib chiqishib, quturganday uyga yopirilishdi. Plasida Linero ana shunda o'zini yo'qotib qo'ydi.

- La'nati hayvonlar! - qichqirdi u. - Otib tashlanglar!

Onaning amri darhol bajo etildi, xonadon suv qo'yganday jimjit bo'lib qoldi. Xayriyatki, jasad ortiqcha xavotir tug'dirmas, ayniqsa, yuziga hech narsa qilmagandi - Sant'yago Nasar qo'shiq aytayotgandagi ifoda chehrasida hamon qotib turardi; Kristo Bedoyya uning osilib, qornidan chiqib ketgan ichak-chavag'ini joy-joyiga qo'yib, ustidan movut bog'lami bilan o'rab-chirmab tashladi. Biroq kunbotarga yetmay yaralardan sariq xiltu fasod sizib chiqib, atrofni pashsha bosdi, og'zining tevaragini binafsharang dog' qopladi, so'ngra u suvdagi bulut ko'lankasiday siljiy-siljiy sochining ildizlarigacha qamrab oldi. Marhumning yuzidagi hamishagi yoqimli, samimiy ifoda o'rnini xunuk, g'ayri bir alomat chllladiki, onasi uning betiga ro'molcha yopib qo'ydi. Shunda polkovnik Aponte ortiqcha kutish o'rinsizligini chmgladi va padar Amadorga, o'likni yoring, deb buyurdi. Bir haftadan keyin go'ridan kavlab olib, yana ichini yorilsa, bundan beshbattar bo'ladi", dedi u. Padar bir paytlari Salamankada tibdan, xususan, jarrohlik ilmidan ta'lim ko'rgandi, ammo shahodatnoma olmasdan di-mii maktabga o'tib ketgandi;- albatta, kashishning o'lik yorishi qonundan tashqari ish ekaniga hatto shahar hokimining ham aqli yetardi. Shunga qaramay, buyrug'i ijro etilishini talab qildi.

Jasadni shu yaqin-o'rtadagi maktab binosida yorishdi, 6u ham bir xunrezlik bo'ldi; padar Amadorga endigina tib ilmidan saboq olayotgan, ayni kunlarda ta'tilga kelgan talaba yigit, ne qilganlarini daftarga yozib borgan dorixonachi ko'maklashdi, uchovlon birgalashib, o'likni qassobday yana so'yishdi. Ularning qo'lida bir-ikkita mayda-chuyda jarrohlik asboblari bor edi, xolos, zaruriyatdan ro'zg'orda ishlatiladigan oddiy pichokdan ham foydalanishdi. Marhumning a'zoyi badani chapparastasiga chavaqlab tashlanganini nazardan soqit etsak, padar Amador yozgan hisobot risoladagiday edi, shu boisdanmi, tergovchi uni asqotib qolar degan niyatda sud xujjatlariga tirkab qo'ygani.

Sallohlar Sant'yago Nasarning tanasiga pichok sanchaverib g'alvir qilib yuborishgandi, zarbalardan yettitasi uning ayni jon joyiga tekkandi. Jigar ikki yeridan deyarli bo'lib tashlangan. Oshqozonning to'rt joyiga juda qattiq tig' urilgan, ulardan biri hatto oshqozon bezini ajratib yuborgandi; yo'g'on ichak olti yeridan og'ir yaralangandi, tig' ingichka ichakka dovur yetib borgandi. Orqadan urilgan yagona zarb pastdan uchinchi qovurg'a orasidan o'tib, tig' o'ngdagi buyrakka sanchilgan edi. Qorinda ancha-muncha shilta xiltlar to'plangandi; o'sha chiqitlar ichidan Sant'yago Nasar to'rt yasharligida yutib yuborgan tilla medal'onni topib olishdi. Ko'krak qafasining ikki nuqtasi jarohatlangan: biri - o'ng yonboshda, ikkinchisi qovurg'a ostida edi, ayni shu zarb o'pkaga tegib o'tgandi; ikkinchisi chap qo'ltiqda edi. Qo'l panjalari va bilaklarining olti joyi tilingan edi. Vujudning ikki uzviga - o'ng songa va qorin to'qimasiga enlatib urilgan pichoq ham ancha chukur botgan ekan. O'ng qo'lning kafti bamisli chopilganday edi, sud hisobotida bu haqda: "Chormixga tortilgan Iso alahissalomning vujudidagi tamg'aga o'xshaydi", deb yozilgan. Miyasining vazni oddiy inglizning miyasidan 138 misqol og'ir edi, shunga suyangan holda padar Amador sudga bergan hisobotida Sant'yago Nasar - miyasi butun yigit ekan, u kelajakda donishmandlardan biri, bo'lardi, degan mulohazani bildirgan. Hisoboti so'ngida u jigarning cho'zilil ketganini, bu marhumning jigari shamollaganida raso davolanmagani oqibati ekanini ta'kidlagan.

Suhbatlarimizdan birida kashish menga: "Bari bir umri tugab, jigari kilkillab, haqqa yetishib qolgan ekan", dedi. Doktor Dionisio Ituran haqiqatan ham bir vaqtlar, Sant'yago Nasar sariq bo'lganida, uni muolaja etgandi, jasadni yorish ustida gap aylanganda, u odamlarning omiligidan ori kelib, nihoyatda g'azablendi. "Bu padar shu qadar nodonki, to'g'risini aytsam, kashishlikdan bo'lak ishga yaramaydi, - dedi doktor menga. - Odatda issiq mintaqadagi o'lkalarda tug'ilgan insonlar jigari ispanlarnikidan kattaroq bo'ladi, shu haqiqatni unga anglatishdan ko'ra o'lish osondir". Padar Amadorning hisobotida ta'kidlanishicha, yettita yaraning har biri bittadan ajalni chaqirgan, qiskasi, u ko'p qon ketishi oqibatida o'lgan.

Azamatlar o'shanda bizga butunlay bir boshqa jasadni qaytarib berishdi. Suyak kesishayotganda bosh chanog'ining yarmini ko'chirib yuborishgandi, marxumning mamot

soya sololmagan mardona chehrasi tanib bo'lmas darajada o'zgarib ketgandi. Bundan tashqari, kashish qorinni yorib, bir ko'tarishda uning ichini qo'porvorgan ekan, keyin ichak-chavaqni joylashtirishga o'zlik qilib, jaholatdan xunobi oshib, axiri duoi fotiha bilan ularni yuvindichelakka tashladi. Maktab derzasiga yopishib olib, oynako'zlariga burnini tirab jarrohiya jarayonini kuzatayotgan so'nggi tomoshatalablarning ham darmoni qurigandi, padarning yordamchisi - tolibi tib ham hugaini yo'qotib, ag'darilib tushgandi; o'z vaqtida ko'p o'liklarni ko'rgan, qon to'kib-qon kechgan polkovnik Aponte ham bundayin jasad yorishdan ko'ngli ozib, arvothparastligi yetilganday, go'sht degan narsani ko'rsa yo eshitsa, seskanadigan, hazar qiladigan bo'lib qoldi. Ichi bo'shagan jasadga latta-puttani so'nmagan ohakka bulab-bulab tiqib, ustidan juvoldiz bilan chalakam-chattisiga shunchaki chatib qo'yilgan edi, biz uni shohi yopinchiqli yangi tobutga solayotganimizda tikilgan joylari so'kilib, ichidan g'ayri narsalar to'kilib ketdi. "O'sha holatda murda uzoq saqlanadi deb o'ylagandim", dedi menga padar Amador. Biroq ish boshqacha tus oldi: mayit aynib, sasib, hammani shunaqayam behuzur qildiki, nochorlikdan uni tongdayoq ko'mib yubordik.

O'sha seshanba tongi tund, tiyra edi. O'tgan kunduzu kechada bir olam g'avg'oyu savdoni ko'rganim bois bir o'zim uxlay olmasimni sezganimdanmi, oyog'im Mariya Alexandrina Servantesnikiga tortaverdi, borsam, baxtim chopganini qarangki, eshik tambalanmagan ekan. Daraxtlarga osig'liq qovoq qalpoqli chiroqlar yoniq, raqs maydonida gulxan gurillardi, katta-katta satillarga suv to'ldirib, o'tga qo'yishgandi - zanjil dilbarlar aza chekishib, bayramlik kiyimlarini qoraga bo'yashayotgan ekai. Mariya Alexandrina Servantes odatdagiday - xuddi to'yib uxlab turganday xushkayf va shir-yalang'och edi; u begonalar bo'lmasa, xosxonasida onadan tug'ilganday qiyofada yuraverardi. U o'zining shohona karavotida turk jononlariday chordona qurgan, ro'parasidagi patnisdagi turli noz-ne'matlar Bobil minorasidagi baland bo'lib uyulib turar edi: buzoq go'shti do'lmasi, dimlangan tovuq, cho'chqa go'shti, bananu sabzavot - deyarli besh kintilik ovqat unga muntazir edi. Uning g'ussa chekkanda tinmay ovqat yeydigan odati bor edi, nazarimda, men uni bunday qayg'uli damlarda biror marta ham g'amgin ko'rmaganman. Kiyimlarimni yechmasdan ohista uning yoniga cho'zildim, bir og'iz ham gapirishmadik, men o'zimcha aza tutib yig'ladim. Yigirma yoshida Sant'yago Nasarning yigit umrini xazon qilgan g'addor falak dastidan faryod chekdim, ayniqsa, uning to'rt pora qilib - qadimiy usulda boshi, qo'l-oyog'ining kesib o'ldirilishi alamimni haddan ziyod etdi. Tushimda bir ayol xonaga kirganday bo'ldi, qo'lidagi go'dagi hadeb chapillatganicha makkajo'xori so'tasini g'ajirdi, yarim chaynalgan donlar uning ko'ylagiga to'kilardi. Xotin menga: "G'ajigani g'ajigan, hech to'yay demaydi", dedi. Birdaniga ko'ylagim tugmalarini kimdir shoshilib yechayotganini sezdim, shundokqina tepamda hansirayotgan ayshu shahvat bandasining vahshiyona nafasini his qildim, ishvasi hushimni oldi, beixtiyor ishrat komiga cho'ka boshladim. Biroq u nogaxonda jimib qoldi, ohista yo'taldi - go'yo ovozi olis-olislardan eshitilganday bo'ldi. - Yotolmayman, - dedi u. - Sendanam o'lik hidi kelyapti.

Faqat mendagina emas, balki butun tevarak-atrofdan Sant'yago Nasarning isi kelardi. Aka-uka Vikariolar ikkoviniyam shahar hokimi vaqtincha hibs etgandi, turmada yotgan yerlarida shu hidni tuyib, rosa qiynalishgan. "Sovun-sochiq bilan harchand ishqalamay, bari bir hidini ketkazolmadim", dedi menga Pedro Vikario. Egizaklar uch kun uxlasholmadi, ko'zlari yumilgan zahoti aloq-chaloq tush ko'raverishdi, tushlarida jinoyatlari takror bo'laverdi. O'sha intihosiz kundagi hola-tini eslab, ancha keksayib qolgan Pedro Vikario menga: "Bari bir ko'zim ochilib ketaverdi", dedi. Uning mana shu birgina iborasidan ular turmada uyqusizlik tufayli do'zax azobini chekishganini angladim.

Hibsxona uzunasiga uch qadam, tuynugi panjaralangandi, axlat-tuvak, yuvinish uchun bir ko'za suv, tog'ora, ikkita bo'yra to'shalgan toshaxta ham bor edi. Bu xona shaxsan polkovnik Apotening amriga binoan jihazlangandi, uning og'iz ko'pirtirishicha, dunyoda bundan ham yaxshiroq, insonparvarroq kamoqxonani topib bo'lmas ekan. Ukam Luis Enrike shahar hokimining bu gaplarini juda to'g'ri deb, ma'qulladi, chunki u bir gal mashshoqlar bilan janjallashib qolib shu yerga qamalanganida, polkovnik Aponte azbaroyi odamparvarligidan ukamning hibsxonaga bir zanjil fohishani olib kirib yotishiga ruxsat bergan. Soat ertalabki sakkizda, maxalliy arablar tahdididan endi qutulganliklarini faxmlagagan sallohlar xuddi shuni eslab bir oz taskin topishgan. Ikkovlon ham zimmalaridagi og'ir vazifani bajarganliklaridan ancha yengil tortib, mamnun bo'lishgan, endi ko'ngillarini birgina narsa - o'sha badbo'y o'lik hidi bezovta qilmoqda edi, xolos. Mahbuslar sovun,sochiq, ishqalagich, ko'proq suv berishlarini so'rashgan, yuz-qo'llaridagi qon yuqini obdan tozalashgan. Pedro Vikarioning istagiga ko'ra unga xabdori, ichini yumshatadigan dori, bavosiliga qo'ygani toza doka berilgan, u xatto ertalabgacha ikki marta yozilib qaytgan. Biroq kun yoyilishi bilanoq uning azobi ortgandan ortib, o'lik xidiniyam esidan chiqqan. Soat ikkilarda, ayni qiyomda, Pedro Vikarioning sillasi qurib, bo'yraga cho'zilishgayam madori yetmagan, ammo oyoqda tik turishga ham choli qolmagandi - charchoq va og'riq uni turgan joyida qulatgan. Chotidagi og'riq bo'ynigacha chiqqan, peshobi taqqa to'xtagan, bundan vahimasi ortib, yo rabbim, bir umr uxlay olmaydigan kasalga chalindimmi, dsa o'ylagan. U mepga o'sha kunlarni xotirlab: "O'n bir oy ko'z yummadim", dedi, avvaldan fe'l-atvorini bilganim uchun so'ziga ishonchim. O'shanda boyaqishning tomog'idan ovqat o'tmay qolgandi. Pablo Vikario xarqalay

beriladigan yemaklardan oz-oz yutishga qodir edi, lekin chorak soatdan ksyin qorni burab og'rib, hojatxonaga chopardi. Soat oltida, Sant'yago Nasarning jasaki yorib-ko'rib bo'lingach, javobgarlar shahar hokimini chaqirtirishdi. Pablo Vikario ukasini zaharlashganiga amin edi. "Suv bo'lib ketaverdim, - dedi menga Pablo Vikario. Bu anavi turklar ning ishi, degan o'y xayolimda charx uraverdi". Bu muddat mobaynida axlatchelak ikki marta to'kib kelingan, bundan tashqari, soqchi Pablo Vikarioni olti marta dorug'a hojatxonasiga olib borgap. Polkovnik Aponte uni aynan xalajoyda yiqillab o'tirgan alpozda uchratgan, tepasida soqchi miltiq ushlab turardi; javobgarning ichi sharillab ketayotganini ko'rib, mahbuslarning zaharlanish borasidagi davolarida jon bor ekan, deb o'ylagan u. Biroq sallohnipg faqat suv ichib, uyidan onasi Pura Vikario jo'natgan nimaiki bor, hammasini aralastirib yeyaverganini eshitgach, bu fikridan qaytgan. Bandining nafsi buzqligidan g'ashi kelgan polkovnik Agyunts ularni maxsus soqchilar Rioachadagi g'aroyib turmaga olib ketmagunicha o'z uyida, qattiq nazorat ostida saqlashni buyurgan.

Aka-uka Vikariolar dilidagi qo'rquv ko'chadagilar vahimasi bilan bir xil edi. Arablar o'ch olishmaydi, deb hech kim kafolat berolmasdi, lekin ikkov suiqasdechidan boshqa biror inson zahar haqida gapirgan ham, o'ylagan ham emasdi. Xaloyiq fikricha, arablar shom tushgan zahoti tuynukdan kerosin shisha otib, qamoqdagi egizaklarni turma-purmasi bilan yondirib yuborishi lozim edi. Biroq bu shunchaki mahobat edi, xolos.

Arablar jamoasining barchasi tinchlikparvar bo'lib, ular asr avvalida Karib dengizi sohillaridagi uzoq-yaqin shahru qishloqlarga ko'chib kelib, joylashib qolish-gan va asosan bozorlarda rang-barang matolar, mayda-chuyda attorlik buyumlarini sotib kun kechirishardi. Bari ahil, mehnatkash edi, katoliklar mazxabiga e'tiqod eti-shardi. Arab jamoasidagilar faqat o'z hamqavmlariga qiz berib-qiz olishar, yetishtirgan donlarini o'zlari sotishar, hovlilarida qo'y boqishar, bog'chalarida xushbo'y tog'rayhonu baqlajonlar o'stirishar edi, ularning birdan-bir qusuri - qartavozlikka ruju qo'yishgani edi, xolos. Ota-bobolar ona yurtlarida o'rganishgani - arab tili shevasida so'zlashishar, uni ikkinchi avlod ham buzmay saqlagan, ammo uchinchi avlod - nabiralar, bundan Sant'yago Nasar mustasno, ota-bobolarining arabcha kalomini eshitib, ularga ispancha javob qaytarishga odatlanishgan edi. Ana shu yuvosh arablarning birdan junbushga kelishiga va sallohlarning jinoyati vajidan bizdan o'ch olishiga aql bovar qilmasdi. Shuningdek, vaqtida obro'li, jangari odamlar yetishib chiqqan va ularning bir nechtasi qotillikda, mayxonayu qovoqxonalarda mushumzo'rlikda nom qozongan, endilikda ancha popugi pasayib qolgan Plasida Linero urug'larining qasos istashi ham imkondan horijdagi bir hol bo'lib, bu xususdayam hech kim xavotir olmasdi.

Uzunquloq gaplardan ko'ngli g'ashlangan polkovnik Aponte atrofda har bir arab xonadoniga kirib, ular bilan so'zlashib, bu gal endi to'g'ri xulosa chiqardi. U har bir ahli arabning ruhi cho'kkanini va bag'oyat g'am chekayotganini, mehroblarida aza nishoni borligini, ko'plarining yerga o'tirib olib, ko'z yoshi to'ka-to'ka marxumning arvoxini yodlab qayg'urayotganini ko'rdi, illo, biror kimsaning xun olish niyatida ekanini payqamadi. Suiqasd xususidagi ertalabki shov-shuvu dahshatli gapso'zlar alangasi ancha pasaygan, hatto qotillar ham, buyog'iga janjal ko'tarilsayam mushtlashuvdan nariga o'tmaydi, deb o'ylashardi. Bundan tashqari, yuz yoshlik kampirsho Suseme Abdul qizi egizaklarga achchiq ermon va yoki sachratqi bargi qaynatmasini ichirish kerakligini aytibdi, bu dorilarni ichgach, Pablo Vikarioning ich ketari taqqa to'xtadi va aksincha, bu Pedro Vikarioning bo'shalishiga yordam berdi. So'ngra Pedro Vikarioni mudroq bosdi, yurakburug'idan qutulgan Pablo Vikario esa, joni oromu osudalik topib, uch kundan so'ng ilk bor ko'zi ilindi. Shahar hokimi Purisima Vikarioni farzandlari bilan xayrlashmoqqa ertalabki soat uchda hibsonaga olib kirganida, ona o'g'illarini ana shu ahvolda ko'rdi.

Polkovnik Apontening taklifiga ko'ra, Vikariolar oilasi - hatto katta qizlari va ikkovishhg eri ham shaharni tark etishdi, hech kimga bildirmay jo'nab kolishdi; biz esa, o'sha kuni o'larday charchagan, Sant'yago Nasarni dafn etgan, mutlaqo ko'z yummagani edik. Shahar hokimining aytishicha, Vikariolar bu yerdagi g'alvalar tinib, alamzadalar hovuridan tushmagunicha kaytmasligi lozim edi. Pura Vikario sharmandai sharmisor qizining betidagi ko'kargan dog'-dug'lar ko'rinmasin deb unga ro'mol o'ratib qo'ydi, so'ngra, so'yilgan xushtoriga aza tutyapti deb o'ylashmasin, deya xavotirlapib, qiziping vujudini qizil, yaltiroq kiyimlarga burkab tashladi. Pura Vikario jo'nab ketishdan avval padar Amadorni yo'qlab, undan o'g'illarini turmaga borib ko'rishini, tavba qildirishini o'tingan, ammo Pedro Vikario bunga ko'nmagan, tavba qiladigan gunohlari yo'qligiga birodarini ham inontirgan. Mahbuslar yolg'iz qolishgan; Rioachadagi qamoqda olib ketiladigan kuni salloxlardan ancha o'zlarini tutib, hushyor tortishgach, xotirjamlik bilan haq ekanliklarini ta'kidlashar, urug'larimiz ta'qibdan qo'rqib kechasi jo'nashgan, biz bunday sharmisorlikdan or kilamiz, bizni kunduzi, ochiq-oydin olib ketishsin, deya talab etishar edi. Ularning otasi shu kunlarda qazo qildi. "Otaginam g'am-g'ussadan kuyib o'ldi", dedi menga Anxela Vikario. Birodarlar turmadan ozod bo'lishgach, Rioachada muqim yashab qolishdi, oila a'zolari kun kechirayotgan Manauradan bu yer bir kunlik yo'l edi.

Pablo Vikario otasining do'konida zargarlik hunarini egallagandi, Rioachada shu ishning boshini tutib, anchagina oyoqqa turib oldi, Prudensiya Kotes unga tegish maqsadida shu yoqqa keldi. Pedro Vikarioning muhabbatda ham, kasbu korda ham omadi yurishmadi, o'sha voqealardan uch yil o'tgach, u yana harbiy xizmatga bordi, katta serjantlik unvoniga ham yetishdi; kunlarning birida uning soqchilar bo'linmasi buzuq xotinlar haqidagi qo'shiqni aytganicha partizanlar egallagan o'rmon ichkarisiga kirib ketib kolib, birortasiyam qaytib chiqmadi. Xaloyiqning gap-so'ziga qaraganda, o'sha mash'um hodisaning birinchi va yagona qurboni Bayyardo San Roman edi. Aytishlaricha, bu fojيانing boshqa ishtirokchilari cheklariga ne tushgan - o'shanga chidab berishdi, qismatlari neniki taqozo etsa, shuni amalga oshirishdi. Sant'yago Nasar sharmandalikning asl sifatida xun to'ladi, jonidan ayrildi, aka-uka Vikariolar chin yigit ekanliklarini isbotlashdi va singillari sha'nidagi dog'ni yuvib tashlashdi. Bor-budidan mosuvo bo'lgan odam birgina Bayyardo San Roman edi. Odamlar, "bechora Bayyardo", deya ko'p yillar unga achinib yurishdi. O'sha qonli ayyomdan so'ng, oy tutilgan shanba oqshomiga qadar, u biror inson zotining esiga kelmagan, Ksius shahar hokimiga tushida sotib yuborgan uyining tepasida bir yonar-qush uchib yurganini, o'sha qushni xotining hissatalab arvohi bo'lsa kerak, deb o'ylaganini aytganida, polkovnik Aponte peshonasiga shapatilgan va birdan anavi sho'rlikni xotirlagan:

- E, xomkalla! - deya xitob qilgan u. - Bechorani mutlaqo unutilib qo'yipman-a, qarang-a!

U soqchi mirshab bilan birgalikda balandlikdagi uyga yetib borgach, uy oldida tepasi ochiq turgan avtomobilni ko'rgan, faqat xobxonaning chirog'i yoniq bo'lgan, ammo polkovnikning chorloviga hech kim javob bermagan. Axiyri, ikkovlon eshikni buzib ichkariga kirishgan, oy yorug'ida barcha xonani birma-bir aylanib chiqishgan. Keyinchalik shahar hokimi menga: "Hammayoq suv quyganday jimjit, bino xuddi suv ostiga cho'kkanday edi", dedi. Pura Vikario seshanba tongotarida uni qay ahvolda ko'rgan bo'lsa, u aynan o'sha alpozda - egnida rangin shim, shohi ko'ylak, karavotda behush yotar edi, faqat poyabzaligina ko'rinmasdi. Yerda bir necha bo'shatilgan may shishasi, sal narida, ko'rpa ustida yana allaqancha ochilmagani ko'zga tashlanar edi, lekin oziq-voqat asari, biror non ham yo'q edi. Uni o'sha holatida tekshirib ko'rgan doktor Dionisio Iguaran keyinchalik menga: "Uning ichkilikdan zaharlanib o'lishiga bir bahya qolgandi", dedi. Biroq bir necha soatdan so'ng Bayyardo San Roman hushiga qaytib, hammani og'ziga kelgan so'z bilan so'kib, haydab solgan. "Men bilan hech kimning ishi bo'lmasin, birorta it ostonamniyam hatlab o'tmasin!"

Otam, o'sha sasigan chol ham kelmasin!" degan u.

Shahar hokimi darhol general Petronio San Romanga telegramma berib, uni ahvoldan boxabar etgan, o'g'lining oxirgi so'zini ham aynan yozib yuborgan. Aftidan, general Petronio San Roman o'g'lining jahl ustidai aytdan gaplarini to'ppa-to'g'ri tushungan va shu sababdan, arazlaganmi, o'zi yo'klab kelmay, xotinini, ikki qizini va ikkita olmaoqi singillarini jo'natgan. Zaifalar shaharchaga yukchi kemada yetib kelishdi, ular Bayyardo San Roman boshiga tushgan falokat va baxtsizlik bois motam tutib, sochlarini yoyib quloqlarigacha aza kiyimiga o'ranib olishgandi. Qirg'oqqa oyoq qo'yishdan avval poyabzallarini yechib, yalang oyoq bo'lishdi, to balaidlikdagi uygacha jaziramada cho'g'day kizigan qumni bosib, tovonlari kuyib, sochlarini to'zg'itib, ovozlariyip boricha bo'zlab borishdi, shunaqayam qiy-chuv solishdiki, ovozlari xuddi shodlikdan baqirib-chaqirayotgai odamning tovushiga o'xshab ketdi. Esimda, o'shanda Magdalena Oli-vernning uyidagi peshayvondan ularni kuzatib turarkanman, bundayin yolg'ondakam qayg'ukashlik, sharmandalik ustiga sharmandalik ekani xususida o'ylagaidim.

Polkovnik Lasaro Aponte ularni tepagacha kuzatib bordi; keyin darhol kelsin, deb chaqirilgani uchun doktor Dionisio Iguaran ham xachirni qichab, ularning ortidan balandlikka yo'naldi. Kun qaytib, sal salqin tushgach, mahalliy hokimiyatning ikki xizmatchisi bir juft tayoqqa to'rbelanchakni bog'lab, unda Bayyardo San Romanni osiltirib olib o'tishdi; u boshigacha jun namat bilan o'rab qo'yilgan, orqasida bir necha zaifa uv-uv yig'lab kelardi. Magdalena Oliver uni, o'lipti, deb o'yladi.

- Ey falak! - deya u qo'llarini osmonga silkitib chinqirdi. - Bu yana qanday falokat, bu jabring ham bormidi?!

Bayyardo San Roman esa qip-kizil mast edi, u o'likday qimirlamay yotar, ko'rgan mardum uni jonsiz deb o'ylar edi: o'ng qo'li osilib tushib, yer chizib borardi. Onasi uning qo'lini ko'tarib, jun namat ostiga tiqib qo'ygandi, tag'in osilib tushdi, shu alpozda jarlik yonidan langargohgacha bo'lgan yo'lda yer chizib bordi. Ana shu chiziqlar uni ko'rganlarning yodida so'nggi xotira kabi saqlanib qoldi.

Yigitging urug'lari uyga tegishmadi, hech narsa olishmadi. Ba'zan, dam olish kunlarida, o'yin-kulgi qilishib, balandlikdagi o'sha uyga yo'limiz tushardi, har safar xonadondagi tashlab ketilgan qimmatbaho narsalarning, jihozlarning kamayib borayotganini sezardik. Bir gal biz Anxela Vikario nikohning birinchi kechasi onasidan so'rattirib yuborgan o'sha jomadonchaga ko'zimiz tushdi, ammo e'tiborga loyiq biror narsa topmadik. Unda ayollarning pardoz-andoziga asqotadigan oddiy matohlardan boshqa hech vaqo yo'q edi, biroq bir necha yil o'tgach, Anxela Vikario menga jomadonchadagi narsalarning asl mohiyatini - erini aldab, o'zini qiz ko'rsatishga kerakli vositalar ekanini aytgandagina bildim. Jomadon - uning besh soatlik uyi bo'lmish xonadondan kolgan yakkayu yagona yodgor edi.

Ko'p yillar o'tib, mazkur hodisaga oid bir yuzaki tafsilotni aniqlash maqsadida bu yerga kelganimda ko'rdimki, bir mahallar Yo'lunda de Ksiusning baxtxonasi bo'lmish o'sha uy qup-quruq, huvillagan motamxonaga aylangan edi. Polkovnik Lasaro Aponte har qancha zo'r berib urinmasin, u yerdagi bor narsalar birin-ketin yo'qolavergan; hatto bir paytlar eshikka sig'maganidan uyga olib kirilib, Mompos ustalari tomonidan yig'ib o'rnatilgan olti ko'zgul javonni ham azamatlar urib ketishibdi. Boshida beva Ksius bu ishlardan mamnun bo'lib yurdi, narsalarni xotinimning arvohi tashib ketyapti, deya taskin topdi. Polkovnik uning soddaligidan kulib, rosa mazax qildi. Ammo bir gal kechasi uning kallasiga Yo'lunda de Ksiusning arvohi bilan gaplashib, haqiqatni bilib qo'ya qolay, degan fikr keldi, polkovnikning so'ziga qaraganda, narsalarni aynan o'sha xotinning arvohi go'riga tashib ketayotgan ekan. Uy nurab, yiqila boshladi. To'ydagi avtomobil' deraza yonida to'kilib-sochilib, chirib yotardi, oxiri uning zanglagan tomiyu tagligi qoldi, xolos. Mashina egasidan uzoq yillar davomida darak bo'lmadi. Sud xujjatlari ichida uning arizasi bor ekan, lekin arizada shu qadar poyma-poy, uzuq-yuluq so'zlar yozilganki, unga qarab turib, shunchaki rasmiyat uchun birovning qo'li bilan yozdirilibdi-da, deya o'yladim. Rosa 23 yil o'tgach, men bir martagina Bayyardo San Romanni uchratib, suhbatlashmoqqa urindim, ammo u meni tajovuzkorona qarshilab, o'sha kunlar xususida, o'zining u mash'um xunrezlikka aloqasi borasida biror og'iz gap aytishni istamasligini bildirdi. Uning ota-onasidan ham bu borada biror ma'noli so'z eshitmadim, chunonchi o'g'illari ne balolar yondoshibki, o'sha gadoytopmas shaharchaga borib qolganiyu qay jafokor damlarda iblis yo'lga kirib, o'sha xotinga uylanish fikriga tushganiga hamon aqllari bovar etmas edi. Xayriyatki, yaxshi kishilar menga Anxela Vikario haqida goh-goh xabar yetkazib turishdi, bu kaminani ajab bir zaifa siymosini yaratishga ilhomlantirdi. Rohiba singlim Guaxiraning shimolidagi butnarastlarni nasroniylik mazhabiga kirishga tashviq qilib o'sha yerlarda bir muncha muddat kezib yurdi, u joydagi bir qishlokda Anxela Vikarioni uchratibdi, bir necha bor u bilan suhbatlashibdi, uning aytishicha, o'sha makon Karib dengizi qirg'og'ida ekan, onasi Anxelani dengizga tiriklayin cho'ktirib yubormoqchi ham bo'lganmish. U har gal murid ovlashdan qaytganida, menga: "Tutingan singling salom dedi", derdi. Singlim Margot ham birinchi yillari Anxela Vikarioni yo'qlab turdi, uning so'ziga qaraganda, ular hayhotday hovlisi bor bir uy sotvolishibdi, to'rt tarafidan shabada esib turarmish, suv toshqiniyu hojatxonadan shamol surib keladigan badbo'yni hisobga olmasa, ularning to'lkin hovliga va yotoqxonaga uloqtirgan baliqlarni terishdan boshqa tashvishi yo'q emish. O'sha vaqtda Anxela Vikarioni ko'rganlarning aytishicha, u judayam chevar bo'lib ketibdi, molu obro' topib, shunga ovunib, rohat-farog'atga yetishibdi.

O'shandan bir necha yil so'ng, u falokat haqidagi tasavvurim tiniqmay, bir to'xtamga kelolmay, ammo bu baxtsizliklarning sababu oqibatlarini anglashga uri-nib, Guaxira qishloqlarida qomuslar, tibga oid kitoblar sotib yurgan kezarim, ittifoqo hindular yashaydigan bir maskanga yo'lim tushdi. Singillarim tavsiflashgan xuddi o'sha dengiz bo'yidagi uyni ko'rdim: jazirama payti edi, chokmashinada nenidir tikib o'tirar-di - uning azadorlik libosi, yuzidagi temir bandli ko'zoynagi, sochlarini qoplagan oq, sarg'ish tolalar, bosh ustidagi osig'liq qafasda tinimsiz sayrayotgan sariq sa'va - barchasi ko'z oldimda uni boshqacha bir siymo tarzida gavdalantirdi. Uning deraza ko'zleri ortida shu alpozda o'tirganini ko'rib, nahotki, shu o'sha Anxela Vikario, deya xayron bo'ldim, u tasavvurimda mutlaqo o'zgacha edi, bechorani shu qadar notavonu abgor holatda uchratib, ko'nglim buzildi, charxi o'yinkor bir inson umrini shunchalik bema'ni afsonaga aylantirib, oxiri xoru xaqir etganidan ich-ichimdan ezilib ketdim. Ha, bu xotin xuddi o'sha Anxela Vikario edi, oradan 23 yil o'tgandi.

U meni odatdagiday uzoq qarindoshiday kutib oldi, savollarimga o'ylab, jiddiy javob berdi. U kechgan yillar mobaynida salobat va aqlu idrok kasb etgandi, qarab turib, o'sha Anxela Vikario shumi, deya tag'in hayratlandim. O'z xayoti xususida biram oqilona xulosalar chiqaribdiki, buni eshitib, unga qoyil qoldim. Bir oz vakt o'tgach, u menga avvalgiday qarimsiq emas, balki aksincha, xuddi xotirotim ko'zgidagi kabi yosh, jozibador bir juvon singari ko'rinda boshladi; yigirma yoshidagi - muxabbatsiz turmush qursang, o'lmaysan, deya zo'rlab erga berilgan davridagi maxzun holatlaridan asar ham qolmagan edi. Uning onasi, bir oyog'i to'rda, bir oyog'i go'rda bo'lgan bir kampir meni narigi dunyodan kelgan arvochday kutib oldi, o'tmishni eslashni istamadi, bu asarni yozishda men uning onam bilan so'zlashgandagi ba'zi uzuq-yuluq gaplariga, asosan yodimda qolgan esdaliklarga tayandim. Kampir ko'zi tirikligidayoq shumoyoq qiziniig o'limini ollodan yolvorib tilagan, ammo munojotini falakning kar qulog'i hech tinglamagan, qizi esa, o'sha manfur voqealarni eshitgan qulokqa uyalmasdan, oqizmay-tomizmay aytib, bemalol yashab

yuravergan. Biroq eng muhim sir sirligicha qolgan - u fojining asl sababchisi kim, ya'ni, uni kim, qachon, qayerda yo'ldan urgani xususida lom-mim demagan. Sant'yago Nasarning o'sha zoniy ekaniga esa hech kim ishonmasdi.

Zotan, Sant'yago Nasar bilan Anxela Vikario ikki olam edi. Ikkovining birga yurgani yoki xilvatda birga turganini hech zot ko'rmagan. Sant'yago Nasar juda nazari baland yigitlardan edi, tabiiyki, unga qiyo ham boqmagan. Bir gal shu qiz haqida gap ketganda, aniq esimda, u: "Sening anavi qarindoshing qip-qizil tentak", degan edi. Sant'yago Nasar qizlar borasida dovi yurishgan yigit sanalardi, qurdoshlari uni makiyonlarni qiyaratadigan qirg'iy deyshardi. Otasiga o'xshab u ham tog'ma-tog' yolg'iz kezib yurar, biror daraxt shoxida osilib, pishib turgan mevani - shu deparada biror ko'zga ilinarli qizni ko'rди deguncha o'ylab-netib o'tirmay, hech kimga bilintirmay shartta uzardi-ketardi; ammo shaharliklarga uning atigi ikkita jazmani borligi ayon edi, xolos: Flora Migel' bilan don olishib yurishi eski gap edi; o'n to'rt oydirki, Mariya Alexandrina Servantesning domiga tushib, yana ishq junun ko'chasiga kirganiyam xaloyiqqa ma'lum edi. Ko'pchilikning o'ylashicha, aslida Anxela Vikario boshqa birovni sevgan va o'sha noma'lum bilan ayshini surib yurgan, nozik payt kelib qolganda esa, dabdurustdan Sant'yago Nasarning ismini tilga olgan, akalarim unga qo'l ko'tarolmaydi, deya xayolidan kechirgan va suvdan quruk chiqmoqchi bo'lgan. Ikkinchi dafa uni yo'qlab borganimda, men ham xuddi shu fikrni ta'kidlab, dalilu asoslarni taxlab tashladim, xotinning o'z tilidan haqiqatni eshitmoqni istadim, biroq u bir zumga nigoxini chokdagg ko'tarib, menga tikdi-da:

- Ko'pam kavlashtiraverma, qarindosh, - dedi. - O'sha edi.

So'ng u menga qolgan hamma gapni, jumladan, nikohning ilk kechasida nimalar bo'lganigacha aytib berdi. Shum dugonalarining unga: eringni rosa ichirib g'isht qilib qo'ygin yoki o'zingni uyatchanlikka solib chiroqni o'chirishga majbur etgin, eng muhimi, badaningni achchiqtosh bilan yuv, ertasiga ertalab choyshabingni hovliga opchiqib yoyishganda, qip-qizil bo'lib ko'rinadi, qizligingni ana shu belgilaydi, deya o'rgatishganigacha yashirmay aytdi. Ammo Anxelaning maslahatg'oylari ikki narsani hisobga olishmagandi: Bayyardo San Roman ichkilik bobida pishib ketgandi, uncha-muncha mayni ko'rdim demasdi; zohiran soddayu go'l ko'rinsa-da, xurofot ta'siridanmi botinan toza, begunoh, yosh boladay pokruh edi. "Dugonalarim o'rgatgan narsalarning birortasiniyam qilmadim, - dedi menga Anxela Vikario. - Bu haqda o'ylaganim sari bunchalik tubanlikqa bormaslik lozimligini, bu ish g'irt cho'chqalik ekanligini angladim, axir u bechorada nima gunoh, - badbaxtni boshiga shundog'am balo tog'i ag'darilgani, menday qizga uylanish savdosi tushganining o'zi katta fojea-ku, deb o'yladim". Qisqasi, u hech qanaqa qiliq ko'rsatmay, ixtiyorini eriga topshirgan, u chirog'i yoniq yotoqxonada uning kiyimlarini bir-bir yechgan, allaqachon hayoyu iffat pardasi ko'tarilgan Anxela zarracha qo'rqmagan, zotan, g'isht qolipdan ko'chgan, qo'rqishga hojat qolmagan edi. "Hammasi oddiygina, osongina bo'lib o'tdi-ketdi, - dedi u menga, - to'g'risi, o'limingayam rozi edim".

U ich-etini yeyayotgan alamni berkitish niyatida boshidan kechgan azobu baxtsizliklarni tortinmasdan, batafsil bayon qildi. Bayyardo San Roman uni onasinikiga olib kelib tashlab ketgach, o'sha soniyadan e'tiboran u juvonning dil uyiga kirib mangulik makon qurgan, - bu gaplarni Anxela Vikarioni o'z og'zidan eshitib, hayron qoldim, bunday bo'lishi xayolimgayam kelmagandi. O'shanda juvonning yuragiga ajal o'qi sanchilganday bo'lgan. "Onam meni o'yib-chimdilab ura boshlaganda, birdan uni o'yladim", dedi u menga. Onasi o'zini bechora yigitni badbaxt qilgani uchun kaltaklayotganiga aqli yetgach, og'riqni his etmay qo'ygan. Oshxonadagi divanda o'pkasini bosolmay xiqillab yotarkan, yana Bayyardo San Roman to'g'risida o'ylagan va o'z-o'zidan hayratga tushgan. "Men o'shanda badanim og'riyotganidan yoki bo'lib o'tgan sharmandalikdan yig'lamayotgandim, - dedi u menga. - Anavi bechorani o'ylab yig'layotgandim". Onasi uning yuziga arnika tomizg'i dorisidan surayotganda ham juvon uni o'ylab sitam chekayotgan edi, keyin ko'cha tarafdin odamlarning baqiriq-chaqirig'i, jomning haybatli jarangi eshitildi, shu payt onasi oshxonaga kirdi va unga, endi bo'lar ish bo'ldi, uxlab, sal o'zingga kelib ol, dedi.

U uzoq vaqt, garchi zarracha umid bo'lmasayam, Bayyardo San Romanni xotirlab, uni ko'rishni orzu qilib yurdi. Bir kuni onasining ko'zi og'rib, uni Rioachidagi kasalxonaga olib borishdi, yo'lda "Bandar mehmonxonasi"ga kirishdi, mehmonxona xo'jayini ularga tanish edi. Pura Vikario bir stakan suv so'radi. U qizga orqasini o'girib suv icharkan, hashamatli xona devoridagi sanoqsiz toshoyalarga qarab turgan Anxela Vikario kutilmaganda necha yillarki xayol ko'zgisida asrab, termilib yurgan aziz odamining aksini oynada ko'rib qoldi. Nafasini yutib, sekingina qayrilib, o'sha tomonga boqdi, u juvonn sezmagan holda uning yonidan o'tib, mehmonxonadan chiqib ketdi. U ko'ngil oynasi chil-chil sinib, onasi yoqqa mahzun ko'z soldi. Pura Vikario suvini ichib bo'lib, lablarini yengi bilan artarkan, qiziga mayingina jilmaydi, yangi ko'zoynagi yaltilladi. Ana shunda Anxela Vikario onasining asl qiyofasini hayotida birinchi marta yurak-yuragidan his etdi: qarshisida, mayxona peshtaxtasi yonida, butun umrini baxtsizliklar, turmush tashvishlari yeb bitirgan tolesiz ayol turadi. "He, sasimay o'!" dedi Anxela Vikario ichida. U bu holatdan shu kadar mutaassir bo'ldiki, qaytishda uyiga yetguncha ovozining boricha qo'shiq aytib keldi, so'ngra o'zini ko'rpaga otdi-da, uch kun o'rnidan turmay yig'ladi.

U go'yo qaytadan tug'ilgandi. "Unga bo'lgai ishqim alangalangandan alangalanardi, aqlimdan ayrilib, telbaga aylandim", dedi u menga. U ko'zini yumishi bilanoq Bayyardo San Romanni ko'rardi. Dengiz shovqini uning ovoziday, nafasiday tuyulardi. Kechalari esa, u xuddi yonida yotganday, badanining haroratini his etar va shu zahoti o'zi ham qizib, yonib, to'lg'ona-to'lg'ona uyg'onib ketardi. Oromu osudaligini yo'qotgan Anxela Vikario bir haftaga arang chidadi, oxiri sabri tugab, Bayyardo San Romanga birinchi maktubini yozdi. Bu qisqagina xatda juvon uni mehmonxonadan chiqib ketayotganda ko'rganini, agarda u ham uni ilg'ab, qaraganida, bu holdan bag'oyat quvonajagini hayo bilan ifodalagan edi. U nomaning javobini toqati toq bo'lib kutdi. Ikki oy o'tgach, qanoatdan dil o'ti ustun chiqib, ikkinchi xatini yozdi, u ham avvalgisiday muxtasar, bohayo bitilgandi, juvon yigitning e'tiborsizligidan gina qilgan edi, xolos. Olti oy keyin unga yana oltita maktub yubordi, xammasi javobsiz, sasiz-sadosiz ketdi, biroq u Bayyardo San Roman xatlarni olayotganiga ishongani uchun bundan og'rinmadi, aksincha, ko'nglini to'q tutdi. Anxela Vikario o'z takdirining xo'jayini o'zi ekanini umrida birinchi marta his etdi va muhabbat xamda nafrat bir-biriga bog'liq tuyg'uligini anglab yetdi. Juvon unga qanchalik ko'p xat yo'llasa, yuragidagi ishq o'ti shunchalik ortar, alamzada dilidagi badxoxlik battar alangalanar edi. "Onamga ko'zim tushdi deguncha ichim yonaverardi, - dedi u menga, - chunki onamga karab turib xar gal uni eslardim". U eri tashlab ketgan xotin bo'lsa-da, hayoti avvalgiday - qizligidagiday oddiy bir tarzda davom etardi: u dugonolari bilan birga chok tikardi; oldinlari esa u eski o'rtoqlari bilan qiyqimlardan lolalar, qog'oz parchalaridan qushchalar yasar edi. Onasi uxlagani xonasiga kirib ketgach, Anxela Vikario eshikni berkitib olib, ertalabgacha o'zining bedaraklikka mustahiq xatlarini yozardi. U idroku irodasini yana qo'lga oldi, yana - faqat Bayyardo San Roman bois - qizligiga qaytganday bo'ldi va o'zidan o'zga qudratni, ehtirosu xayolotidan boshqa jobiru jabrkorni sezmay qo'ydi.

Umrining yarmi xazonga yuz tutguncha, u har hafta bittadan xat yozib yurdi. "Ba'zida nima deb yozishniyam bilmasdim, - dedi u menga kulgidan zo'rg'a o'zini tiyib, - ammo u xatlarimni olayotganini aniq bilganimdan, boshqa xech narsani umid qilmasdim". Boshida juvon unashilgan qayliqlarnikiday qisqa-qisqa maktublar bitdi, keyinroq eri uzoq safardagi tashna kelinchakday ishq

ehtiros, va'dayu noz-istig'noga to'la intizorona nomalar jo'natdi, nihoyat, oxirgi paytlarda mahrami tagalab ketgan bechora bevaning erini qaytarish g'arazida qiladigan yolg'ondakam xasratlariyu kasalman, o'laman kabi oh-vohlaridan dudlangan maktublar yo'lladi. Bir safar tunda odatdagiday noma bitib o'tirardi, nimadandir azbaroyi sevinganidan siyoxni varaqqa to'kib yubordi, uni yirtib tashlash o'rniga, xatni: "Ishqimning guvoxi sifatida ssnga qog'ozga duv-duv to'kilgan ko'zyoshlarimniyam yuboryapman", degan chuchmal so'zlar bilan tugalladi. Goho yig'lab-yig'lab charchaganda, qilayotgan ishlarining tentaklik ekanini o'ylab, o'zini o'zi mazaxlab kulardi. Faqat bir narsa - hammasining bahridan o'tish zarurligi uning xayoliga kelmasdi. Bayyardo San Roman o'zini mutlaqo beparvo, bepisand tutardi, juvonning xat yozishi qorong'iga kesak otganday behuda bir ish edi. O'shandan o'n yil keyin - fojealar unutilib, hamma gaplar esdan chiqayozganda - noxush bir tongda Anxela Nikario seskanib uyg'onib ketdi: Bayyardo San Roman kpp-yalang'och to'shakda, uning yonida yotganday tuyulib, nafasi tiqildi. Shu kuni uning dardi-dunyosi ostin-ustin bo'lib, talvasaga tushganicha yigirma varaqli xat yozib, unda o'sha mash'um kechadan beri o'tgan davr mobaynida ko'nglida to'plangan bor xasratini to'kib soldi, mog'or bosib yotgan haqiqatlarni uyatu andishani yig'ishtirib ko'yib, bir-bir bayon etdi. Bag'rini u bir umrga poralab ketganini, jismu jonidagi yaralar abadiy bemalham qolajagini, uning tili zaharligiyu qaddi qomatida ehtiroslar quyoshi mujassamlanganini ochiq yozdi. Juvonning har jumada keladigan chevar dugonasi bor edi. Xatni o'shandan berib yubordi; Anxela Vikario, bu maktub telba ruhimdagi so'nggi chayqalish bo'lsa kerak, deb o'ylagandi, biroq u shundan keyin ham ne haqda va kimga yozayot-anini anglamagan holda tag'in o'n yetti yil davomida muttasil noma bitdi. Avgustning charog'on kunlaridan birida, chogagohda, Anxela Vikario dugonalari davrasida chok tikib o'tirarkan, eshik yoniga kimningdir kelganini payqadi. U qayrilib qaramasa xam, kim kelganini - bu o'sha ekanini sezgandi. "U semiribdi, sochi to'kila boshlabdi, ko'zi xiralagaib, ko'zoynak taqibdi, - dedi juvon menga. - Ammo bu ayni o'gaa edi, quribgina ketsin! O'sha!" Anxela Vikario o'ziyam unga o'xshab qarib qolganini, shubhasiz, uyam ko'radi, deya o'ylab, birdan ko'nglini hadik qoplagan, uni sevganimchalik meni sevolmaydi, degan ishtibohga borib, yana bag'ri-dili o'rtangan. Egnidagi ko'ylagi terdan ho'l bo'lgandi - uni bozorda birinchi marta shunday holatda ko'rgandi - belidagi qayishi ham qo'lidagi kumush bezakli charmxaltasi ham o'sha ilk uchrashuvdagiday edi, faqat charmxalta anchagina unniqqan edi. Bayyardo San Roman chevarlarning hayratdan og'izlari lang ochilib, hang-mang bo'lib qolganlariga e'tibor bermay, shitob yurib kelib, xaltasini chokmashina ustiga qo'ygan.

- Ha, durust, durust, - degan u, - mana, men keldim.

Uning ikkita jomadoni bo'lib, biriga kiyim-kechak solingan, boshqasiga Anxela Vikarioning ikki mingga yaqin xati taxlangan ekan. Maktublar sanama-sana, batartib dastalangan, shohi bog'ichlar bilan bog'langan, birortasiyam ochilmagan ekan. Ko'p yillar mobaynida biz faqat o'sha voqea xususida gapirib yurdik. O'sha mash'um kungacha har birimiz o'zimizcha yashab, peshonamizdagini ko'rib kelayotgandik, hammaning ko'ngliga g'ulg'ula solgan u hodisa esa fikru zikrimizni o'z komiga tortdi, go'yo har yoqda sochilib oqayotgan umrimiz irmoqchalari kutilmaganda o'sha voqea girdobiga quyildi. Xo'rozlar qichqirgan zahoti, saharardonlab barcha baravariga uyqudan uyg'ongan, xayolida tasodifning bir zarbi tufayli ochilajak fojea eshigini va uning ortidagi qator badbaxtliliklarni tasavvur etardi; ommaning og'zida shu gap edi, ammo biror inson zotining dilida sirni ochib, qurbonni suiqasddan ogohlantiriga istagi yo'q edi, inchunun, hech bir kishi falokat ro'y bergan, unga nechog'li aloqador bo'lmog'i va keyin taqdiri qanday kechajagi bobida biror aniq fikrga ega emasdi.

Bu holning tub sababiyatini ko'pchilik ang'ay olmasdi, albatta. Keyinchalik jarroh sifatida nom qozongan Kristo Bedoyya ham o'shanda nechun dastlabki fikridan qaytganiyu nechun o'z uyiga borib yotish va ota-onasini suiqasddan xabardor qiliga o'rniga buvasinikiga kirib, ikki soatcha qariyalar bilan valaqlashib, yeiiskopning kelishini kutib o'tirganiga - bu holning asl boisiga xamon tushunolmaydi. Biroq suiqasddan voqiflar xam kosidlariga xalakit berib, niyatini chippakka chiqarishi mumkin bir paytda hech bir ish qilmagan, bu - iffatu nomus masalasi, unga aloqasizlarning aralashuvi nojoizdir, degan aqidaga borib, shu bilan o'zlarini aldatovutib qo'ya qolishgan. "Nomus - muhabbat demak", degandi o'shanda onam menga. Ortesiya Baute sallohlarning ikki xunrez pichog'ini qonga botmasdan avval ko'rgandi - shu boshiga bitgan balo bo'ldi, u o'ngidayam, tushidayam qonli pichoqlarni ko'raverib, azobu o'kinchdan savdoyiga aylandi, bir kuni shir-yalang'och holda o'zini tosh yotqizilgan ko'chaga otib, yer yuzi bilan xayrlashdi. Sant'yago Nasarning qaylig'i Flora Migel' g'addor falakning bu ko'rgiliklariga achchiqma-achchiq bitta chegarachi harbiy yigit bilan qochib ketdi, da'yus eri uni oxir-oqibatda g'arga aylantirib, Vichadadagi kauchuk o'radigan barzangilarga sotib yurib, rasvoyi jahon qildi. Nasarlarning uch avlodiga enagalik qilgan doya Aura Vil'eros esa, Sant'yago Nasarning so'yilganini eshitgan hamoni vahimadan qovug'i tortishib qoldi va o'la-o'lguncha badaniga suqilgan rezina ichakdan peshob qilib o'tdi. Klitol'de Armentaning oliyjanob eri umrining vafosi bois 86 ga kirgan don Roxelio de la Flor uyida, eshigi yopiq narigi xonada Sant'yago Nasarni to'rt pora etilayotganini ko'raman deya o'rnidan so'nggi marta qo'zg'oldiyu do'zaxiy manzaradan qayta o'ziga kelolmay, olamdan o'tdi. O'g'li kiradigan eshikni berkitib qo'ygan Plasida Linero vaqt o'tgan sayin gunohini unutib yubordi. Menga u o'zini oqlab: "Divina Flor, o'g'ling uyga kirib ketdi, degani uchun eshikni zanjirib qo'ygandim. Ammo u yolg'on aytgan ekan". Biroq Plasida Linero tushga kirguvchi daraxtning xayrli ekani bilan qushlarning yomonlik darakchisi ekanini almashtirib yuborgani uchun bir umr o'zini kechirolmadi, shuni o'ylayverib, zamonasining go'r yo'lga yetaklovchi dorisi - zanjabil donasini chaynashga duchor bo'ldi.

Tergovchi falokatdan o'n ikki kun keyin keldi, shahar ahlining yoppasiga talvasaga tushganini, tartibsizlik ko'rganini ko'rib, boshi qotdi. U shaharning yog'ochdan qurilgan bosh mahkamasidagi isliqi xonada satilda qaynatilgan qahvaga shakarqamish sharobidan qo'shib ichib o'tirarkan, to's-to'polon va jazirama kun tufayli ko'z oldidan ketmayotgan arabiy manzarani unutishni, orom olishni istar edi. Mahkama yonida olomon pashshaday g'uj'g'on o'ynar, o'zining 6u falokatga nechog'li daxldorligini, nimalarni bilishini aytmoqni istagan izzatparast dovdor odamlar shu qadar ko'p ediki, ular so'ramasdan ham eshikdan yopirilib kirishga tirishar, shovqin solishar edi; tergovchi bebosh xaloyiqdan muhofaza etsin uchun madadkor askarlarni chaqirtirdi. U yaqindagina xuquqshunoslik bo'limini tugatgan, egnidagi huquqshunos toliblarning qora movut kostyumi, yengida bitiruvchilarning xalqasimon ham bor edi; uning yurish-turishidan endi yo'lga kirgan adliya xodimining faxru shiddati, g'ururu viqori yog'ilib turardi. Ammo u hech bir e'tiborga loyiq ish ko'rsatmadi, nomu nasabi noma'lumligicha qoldi. Uning qanday odamligi xususidagi biz bilgan gaplar u yozgan, Rioachidagi Adolat saroyida saqlanayotgan, men yigirma yil so'ng o'qib-o'rganganim sud hujjatlari asosida tug'ilgan muloxazalardir. Asralayotgan hujjatlar judayam betartib ahvolida edi, o'zimga kerakli manbalarni allaqancha kishining ko'magi bilan arang-arang topdim; mustamlaka zamonidan meros bu binoda qachondir ikki kechayu kunduz Frensis Dreyk ning qarorgohi bo'lgan, endilikda bu yerdagi xonalarda tog'-tog' qog'oz uyulib yotardi. Dengiz to'lqinlari pastki qavatlarini bosgan, dasta-dasta hujjatlar kimsasiz bo'lmalar bo'ylab suzar edi. Ana shu vokeanomalar koniga aylangan ko'lda o'zim ham to'pig'imgacha suvga botib, juda ko'p azob chekdim, besh yillik axtarishlarim natijasida, nihoyat, o'sha tergovchi yozgan 500 sahifali sud hujjatining dengiz suvida sho'rlagan 322 varag'ini topdim.

Tergovchining ismini biror joyda uchratmadim, yozuvidan o'qib anglashimcha, u ashaddiy adabiyot jinnisi ekan. Shubhasiz, u ispanlarning, lotinlarning qator salaf adiblari ijodini, ayniqsa o'sha davrda o'qish rasm bo'lgan Nitshe asarlarini yaxshigina o'rgangan ekan. Sahifalar hoshiyasidagi belgilar, izohlar - siyoxning rangidan qat'i nazar - xuddi qon bilan bitilganga o'xshardi. Tergovchi zimmasiga yuklangan ishdan shu qadar dovdirab qolganki, voqea, holatlar sharhida kasb-koriga mutlaqo zid ravishda tez-tez lirik chekinitilarga - ko'nglidan kechgan mulohazalarga - yo'l qo'yan. Ayniqsa, taqdir taqozosi yuzasidan ro'y bergan tasodiflar shunchalik ko'p va chalkash ediki, hatto adabiyotda ham ifodalash amrimahol bo'lgan bunday qotillikning amalga oshganiga - suiqasddan shuncha olomon xabardorligiga qaramay bir odam o'lib ketaverganiga hecham aqli bovar etmas edi. Biroq u ko'p sermashaqqat izlanishlar oqibatida, mayda-chuyda tafsilotlargacha aniqlab, Sant'yago Nasar - fojiani bosh sababchisi, degan xulosaga kelgandiki, bu fikri unga hech tinchlik bermay qo'ygandi. Anxela Vikarioning dugonalari - o'sha aldoq ishtirokchilari ham necha yillar davomida u to'ydan oldin ularga o'z sirini ochganini, ammo zinokorning nomini bекitganini aytib yurishdi. Tergovchiga bergan javoblarida esa bari bir so'zni takrorlashgan: "U bizni mo'jizadan voqif etdi, lekin mo'jizakorini sir tutdi". Anxela Vikario ham dugonalari o'xshab bir gapni chaynashdan nariga o'tmagan. Tergovchi o'ziga xos quvlik bilan marhum Sant'yago Nasarning kimligini so'rganida, u kiprik qoqmasdan:

- U mening ko'z ochib ko'rganim edi, - degan.

Bu ishora shundayligichаv "Yigit uning ko'zini qachon, qayerda, qay holatda ochganini tafsilu isbotlar bilan ko'rsatilmay yozib qo'yilgan, xolos. Bor-yo'g'i uch kunga cho'zilgan sud jarayonida oqlovchilar mahkamasi raisi bu aybning asossiz ekanini, isbotlanmaganini ko'p bor ta'kidlagan. Tergovchi Sant'yago Nasarning gunohini dalillovchi jinoyat belgilari nixoyatda kamligidan shunchalik o'zini yo'qotib, umidsizlikka tushganki, aloha butun qilgan ishi puchday tuyulgan. Shuning ta'siridami, u 416-saxifa hoshiyasiga qizil siyohda shularni yozgan: "Meni ishontiring - aqidaparast eting, dunyoni o'zgartirib yuboraman". Bu tashbehli, purma'no ibora ostiga u umidsizligi va nochorligi ifodasi o'laroq, o'sha qonrang siyohda yurakka sanchilgan kamon o'qini tasvirlagan. Sant'yago Nasarning barcha do'stlari kabi u ham qurbonning o'limi oldidagi holatlari begunohligining birdan-bir ishonchli asosi, deya hisoblagan.

Darhaqiqat, Sant'yago Nasar umrining o'sha qazo tongida, garchand unga yopishtirilayotgan ayb yengil emasligini, bir korihol yuz berishini anglasa ham, ayni biror xavfni sezmagani. U, o'zi yashayotgan muhitning naqadar riyokorligiyu zamondoshlarining nechog'li ikkiyuzlamachiligini yaxshi tushungani odam, soddadil salohlar o'z oilasi boshiga tushgan bu musibat, bu dog' tufayli har qanaqa bema'nilikka beixtiyor qo'l ura olishiga aqli yetishi lozim edi. Bayyardo San Romanning qanday yigitigini hech kim bilmasdi, lekin uning ham barcha oqsuyaklar kabi kiborona xatti-harakati, fe'l-atvori zaminidagi poydevor - xurofiy aqidalardan iborat ekanini Sant'yago Nasar bilgan, albatta. Shunday kilib, uning ongli loqaydligi o'z joniga zomin bo'lgan. Bunday tashqari, eng so'nggi daqiqalarda, aka-uka Vikariolar uni o'ldiramiz deb kutib turishganini aytishganida, ko'pchilik ta'kidlaganiday, o'zini yo'qotib qo'ymagan, balki begunoh odam bunday damda nechog'li dovdirab qolsa, o'shanday bir sarosimaga tushgan, xolos. Menimcha, Sant'yago Nasar o'zining nega o'layotganini anglamagan holda jon uzgan. U singlim Margotga biznikiga nonushta qilgani kirajagini aytdi, so'ngra Kristo Bedoyya bilan qo'ltiqlashganicha qirg'oq bo'ylab yurib ketishgan, ikkovlon shu kadar xotirjam, beparvo ko'rinishganki, atrofda gilar vahimali shov-shuvni unutib, hammasi bekor gap ekan-da, degan xayolga borishgan. "Ularni mamnun, beg'am qiyofada ko'rib, tangriga shukrona aytdim va xayriyat-e, falokatlar ariпти, deya ko'nglimdan kechirdim", dedi menga Meme Loaisa. Tabiiyki, Sant'yago Nasarni hammayam birday yaxshi ko'ravermas edi. Elektrostansiya xo'jayini Polo Kardil'onning aytishicha, Sant'yago Nasarning beparvoligi uning begunohligidan emas, balki surbetligidan dalolat berarmish. U men bilan suhbatlashganida esa: "Yigitni pul qutirtirvorgandi, pul bilan ajalni sotib olaman, deb o'ylardi", dedi yozg'irib. Uning xotini Fausta Lopes: "O'zi xamma turklar ham shunaqa", deya erining so'zini ma'quulladi. Indalesio Pardo Klitol'de Armentaning do'koniga kirganda, salohlar unga, yepiskop hazrat jo'nab ketgan zahoti Sant'yago Nasarniyam narigi dunyoga jo'natamiz, deyishgan. U ham boshqa odamlarday birodarlarning so'ziga e'tibor bermagan, uyqudan qolgan yigitchalar aljirashyapti-da, deb o'ylagan, ammo Klitol'de Armenta ularning gapni rost ekanligini ta'kidlab, undan Sant'yago Nasarni ogohlantirishini o'tingan.

- Bekorga og'zingni charchatma, - degan shunda Pedro Vikario, - bari bir uni so'yamiz, o'lganlar qatoriga ko'shib qo'yaver.

Bu ochiqdan-ochiq, surbetlarcha dag'dag'a edi. Birodarlar Indalesio Pardoning Sant'yago Nasarga do'stligini, bu so'zlar shak-shubhasiz uning jig'iga tegishini bi-lishardi, aftidan, ana endi u bor gapni do'stiga borib aytdi, keyin bizni yarashtiradi, sharmandalikdan ham qutulamiz, qo'limizni ham qonga bo'yamaymiz, deb o'ylashgan. Indalesio Pardo oldiniga Sant'yago Nasarni suiqasddan boxabar etmoqchi bo'lgan, biroq uning Kristo Bedoyya bilan qo'ltiqlashganicha bandargohdan kelayotgan xaloyiq ichida beparvo borayotganini ko'rib, fikridan qaytdi. "O'shanda negadir hovrimdan tushib, bari o'trik gap ekan-ku, deb o'ylab, indamadim", dedi u menga. U ikkala o'rtoqning yelkasiga qoqib, mamnunona jilmayib qo'yan. Ular esa, azbaroyi to'yning sarfu xarajatlarini hisoblash bilan band bo'lganlaridan unga e'tibor ham bermay, yo'lda davom etishgan.

Olomon safida ikkovlon ham maydon tomon yo'l olishgan. Odamlar to'dasi juda zich bo'lgan, lekin Eskolastika Sisnerosga ikkala do'st bema'lol, hech qiynalmasdan odim tashlayotganday - hamma Sant'yago Nasarning o'limga ketayotganini bilganidan unga teginmasdan, ular atrofida bo'shliq paydo etayotganday tuyulgan. Kristo Bedoyya ham o'sha soniyalarni xotirlarkan, xaloyiq ikkovlonga g'alati nazar bilan qaraganini esladi. "Xuddi falokat peshonamizga yozib qo'yilganday rosa baqrayishgandi", dedi u menga. O'shanda Sora Noriyega poyabzal do'konini ochayotgan ekan, Sant'yago Nasarning bo'zday oqarib ketganini ko'rib, xavotirga tushgan va buning sababini so'rgan.

- E, Soraginam, ko'p narsaga aqling yetavermaydi-da, - degan unga Sant'yago Nasar yo'lida to'xtamasdan. - Shuncha ichkilikdan keyin nafaqat odam, hatto tosh ham oqarib ketadi!

Seleste Dangond ko'cha eshigi og'zida uyda kiyadigan xalatiga burkanib, yepiskopni kutgani chiqqan nodonlarni mazax qilib kuzatib o'tirarkan, Sant'yago Nasarga ko'zi tushib, kel, men bilan qahva ich, deya taklif etgan. "Men atayin vaqt o'tsin, falokat ro'y bermasidan avval biror fikrga kelaylik, degan niyatida uni to'xtatmoqchi edim", dedi u menga. Sant'yago Nasar uyiga shoshayotganini, kiyimini almashtirishi lozimligini, singlim Margot uni biznikiga nonushtaga chaqirganini aytdi. "U shunchalik xotirjam, qilmoqchi bo'lgan ishlari shunchalik tayin ediki, men sarosimada qoldim, - deya izoh berdi yana Seleste Dangond. - Nazarimda, salohlar uni o'ldirolmaydiganday tuyuldi". Ana shu olatasiru shovqin-suronlar ichra ikkilanmay, ko'nglida neki tug'ilgai bo'lsa, hech shubxalanmay amalga oshirgan inson Jamil Shayyum edi. Uzunquloq gaplar daragini eshitgan xaxoti u o'zining gazmol do'koni eshigiga chiqib, suiqasddan ogohlantirish maqsadida Sant'yago Nasarni kuta boshlagan. U bu makonga Ibrohim Nasar bilan birga kelgan va endilikda uch-to'rttagina qolgan arablardan biri edi; u Ibrohim Nasarning qimordagi doimiy sherigi, u o'lgach, yetimchalarining madadkori, maslahatgo'yi bo'lib qolgan edi. Sant'yago Nasar bag'oyat izzat qiladigan va nasihatiga quloq tutadigan hurmatli odam xam shu Jamil Shayyum edi. Biroq pgu inson ham ayni kerakli paytda taraddudlanib,

mabodo eshitganlarim yolg'on chiqsa, Sant'yago Nasarni bexudaga tashvishga qo'yaman, yaxshisi, Kristo Bedoyyadan so'rayin, balki u anig'ini bilar, degan andishaga borgan. Ikkovlon o'tib ketishayotganda, u Kristo Bedoyyani yoniga chorlagan. U Sant'yago Nasarpig yelkasiga do'stona qokib - bu paytda ular burchakka yetib borishgandi - keyin Jamil Shayyum tomonga yo'nalishdi.

- Shanbada ko'risharmiz, - deya u xayrlashgan.

Sant'yago Nasar unga javob bermagan, Jamil Shayyumga qarata arabchalab nimadir degan, gazmolfurush kulgidan ichagi uzilib, unga ham arabchalab bir nimalar deb qichqirgan. Jamil Shayyum buni izohlab: "Ikkovimizning o'rtamizda shunaqa payrov bo'lib turardi, bir qiziq gap bor edi - faqat ikkovimiz tushunardik", dedi mepga. Sant'yago Nasar ularga xayrlashganday ko'l silkigan-da, maydon muyulishidan burilib, ko'zdan g'oyib bo'lgan. Ikkovi uni oxirgi marta ana shu xolatda ko'rishgan.

Kristo Bedoyya Jamil Shayyumning so'zlarinn eshitiboq, Sant'yago Nasarni kuvnb yetish niyatida peshtaxtadan sakrab, eshikka otilgan. U do'stini muyulishdan shundoqqina burilayotganini ko'rgandi, ammo maydonga yoyilib borayotgan kishilar ichidan uni topolmagan. Bir necha odamdan Sant'yago Nasarni so'raganda, ular:

- Hozirgina sen bilan birga ko'rgandik, - deya bir xil javob qaytarishgan.

Kristo Bedoyyaga bu qisqa muddatda Sant'yago Nasar uyiga yetib kelishi nomumkinday tuyuldi, biroq, shunga qaramay, u uyga kirib, uni surishtirmoqqa qaror qildi; ko'cha eshik u o'ylaganday qulflog'lik emas, balki qiya ochilib turar edi. Tong qorong'isida u ostonada yotgan xatni ilg'amadi, bemahalligi uchun oyoq uchida yurib mehmonxonadan o'tdi; uy ichkarisidan itlarning bezovtalanib g'ingshigani eshitildi, so'ng maxluqlar unga sari chopib kelishdi. U xuddi uy egasiday kalitlari shiqirlatdi-da, itlarni tinchitdi, keyin galani ergashtirib oshxonaga yo'naldi. Yo'lakda mehmonxona polini yuvgani paqir, latta ko'tarib kelayotgan Divina Florga urilib ketayozdi. U Sant'yago Nasar qaytmaganini aytdi. Kristo Bedoyya oshxonaga kirganida Viktoriya Gusman quyon go'shtini qozonga solib, tagiga o't yoqqan edi. U yigitning ko'zlaridan ahvol nihoyatda qaltisligini anglagan. Yuragi hapriqib, og'ziga kelib qolayozgandi", dedi u menga. Kristo Bedoyya undan, Sant'yago Nasar uydami, deb so'raganida, yolg'ondakam takalluf bilan, u hali uxlagani qaytmadi, deya javob bergan.

- Hazilning vaqti emas, - degan unga Kristo Bedoyya. - Uni o'ldiramiz deb qidirib yurishibdi.

- U badbaxt bolalar hech kimni o'ldirolmaydi, - degan u.

- Axir, shanbada beri uchib, tishlarini qayrab, payt poylab yotishibdi-ku, - degan darg'azab bo'lgan Kristo Bedoyya.

- Bari bir bunga qo'li bormaydi, - dsgan u, - ulariing hushi joyida, hanuzgacha birorta mastning o'z najasini o'zi yeganini eshitmaganman.

Kristo Bedoyya mehmonxonaga o'tganida Divina Flor endigina derazalarni ochib, uyni shamollatayotgan edi. "O'sha kuni yomg'ir yog'magandi, - dedi menga Kristo Be-doyya, - aniq esimda. Vaqt yettiga yaqinlashib qolgan, deraza ko'zida quyosh nurlari jilvalanardi". U Divina Flordan, Sant'yago Nasarning mehmonxonadan yotoqxonaga o'tib ketmaganiga imoning komilmi, deb yaia so'ragan. Bu gal qiz tayinli bir gap ayto'lmay, dovdirab kolgan. So'ng yigit undan Plasida Lineroni so'ragan, qiz bir daqiqa avval uning xonasiga qahva olib kirganini, ammo uni uyg'otgani botinolmaganini aytdi. Odatda Plasida Linero rosa yettida o'rnidan turar, xonasida qahva ichgach, pastga tushib, tushlikka qanday ovqat pishirish lozimligi xususida buyruq berar edi. Kristo Bedoyya soatiga qarasa, 6-yu 56 ekan. Shunda u Sant'yago Nasarning uyga qaytmaganiga yana bir bor ishonch hosil qilmoq niyatida ikkinchi qavatga ko'tarilgan.

Yotoqxonaga eshigi ichidan berk edi, chunki Sant'yago Pasar tashqariga onasining xobxonasi orqali o'tib ketgandi. Kristo Bedoyya bu xonadonniig eng yaqin kishilaridan bo'lib, uni o'z uyiday yaxshi bilardi. U do'stinipg xonasiga Plasida Lineroning yotog'i orqali o'tmoq niyatida eshikni ohista itardi. Derazaning tepa ko'zidan tongotar oftobining o'tkir, qiyrixon yog'dulari xonaga bir zaylda yog'ilar, to'rbelanchakda xuddi kelinchakday yuzini yostiq qilingan qo'llariga bosganicha bir ayol shiringina uxlab yotar edi - bu manzara yigitga ro'yodsk tuyuldi. O'sha holatni eslarkan, Kristo Bedoyya menga: "Tushdagiday edi", dedi. U bir daqiqacha ayolga mahliyo termilib qolgan, so'ng sekingina yurib xopadan chiqqan, g'uslxonadan o'tib, Sant'yago Nasarning yotog'iga kirgai.

Karavotdagi o'ringa hech kim teginmagandi, oromkursi suyanchig'iga dazmollangan suvoriy qora kostyum osig'liq edi, teparoqda suvoriy qalpoq ilingandi, yerda bir juft uzun etik, yonida otning uzangisi turardi. Sapt'yago Nasarning javondagi soati 6-yu 56 raqamini ko'rsatardi. "Men birdan, u uyga kelib, qurolini olib chiqib ktsa, yaxshi bo'lardi, deya o'yladim", dedi menga Kristo Bedoyya. Javoning tortmasini ochib, u "magnum" to'pponchasini ko'rgan. "Hech qachon to'pponcha otmagandim, - dedi menga Kristo Bedoyya. - Sant'yago Nasarga eltib beraman, degan fikrda qurolni oldim". U to'pponchani ko'ylagi ostidan beliga qistirib qo'ygan, shu bo'yicha tegmagan, jinoyat sodir etilgach, birdan to'pponchani eslagan, uni qo'lga olib, o'qlanmaganini bilib qolgan. O'shanda javon tortmasini yopayotganda, eshikdan qo'lida qahva tutgan Plasida Linero kirib kelgan.

- Voy tavba! - deya u xitob etgan. - Senmiding, o'takamni yorib yubording-a!

Kristo Bedoyya ham cho'chib tushgan. U qarshisida sochlari yoyiq, to'rg'aygulli zarxalat kiygan ayolni ko'rib, yorqin tong yog'dusidan ko'zlari qamashib, hafsalasi pir bo'lgan. Yigit sarosimalanib, bu yerga Sant'yago Nasarni izlab kirganini aytdi.

- U yepiskopni kutgani ketgandi, - degan Plasida Linero.

- Yepiskop bizning bandargohda to'xtamadi, - degan yigit.

- Shunday bo'lishini bilardim, - degan u. - Otasining tayini yo'q odamda subut nima qilsin!

Ayol birdan so'zini to'xtatib, Kristo Bedoyyaning o'zini qo'yarga joy topolmay, alang-jalang bo'layotganini sezib qolgan. "Ishqilib o'zi kechirsin meni, - dedi ayol menga, - bola bechora shunday dovdirardiki, o'shanda miyamdan, bu o'g'rilikka kiribdi-yov, degan fikr o'tgandi". U Kristo Bedoyyadan, ha, tinchlikmi, deya so'ragan. Yigit o'zining qay ahvolda ekanini anglaganu, ammo gap nimadiligini ochiq aytishga jur'at etmagan.

- Bir daqiqayam ko'z yummadim, uyqusizlikda, garangsib qopman, - degan u.

Kristo Bedoyya boshqa hech narsa demay chiqib ketgan. "Bu xotinning nazarida har doim o'g'rilar uning uyini tunashayotganday tuyulaverardi", dedi menga Kristo Bedoyya. Yigit maydonda yepiskopsiz ibodat o'tkazolmasdan rohiblarni ergashtirib qaytayotgan padar Amadorni uchratgan, unga bir nima demoqqa taraddudlanganu ammo indamagan: kashishning qo'lidan duo qilishdan o'zga ish kelmaydi, deb o'ylagan. U yana bandargox sari oshiqqan va birdan orqadan, Klotil'de Armentaning do'konidan o'zini chaqirishayotganini eshitgan. Devor yonida yuzlari oqargan, yoqavayron yenglari shimarilgan qo'llarida dastarradan yasalgan qo'pol dudama iichoq tutgan Pedro Vikario turardi. U o'zicha qattiq xezlanib, niyatini oshkor etishga, xunrezlikka tayyorlanayotganini hammaga bildirishga intilardi; albatta, buni u atayin qilar, biror insof egasi kelib, uni yomon yo'ldan qaytarishiga umid bog'lar edi.

- Kristobal! - deya qichqirgan yaltoqi ovozda Pedro Vikario. - Sant'yago Nasarga aytib qo'y, biz uni o'ldirish uchun poylab turibmiz.

Kristo Bedoyya ularga yo'lga bo'lsayam xalaqit berganidami, ikkovlon uning bu yaxshiligini bir umr eslab yurishardi.

"To'pponchani otishni bilganimdaydi, Sant'yago Nasar ham behudaga o'lib ketmasdi", deya o'kindi u menga. U to'pponcha o'qining afsonaviy qudrati xususidagi gaplarni eshitgandayoq badanida titroq turgan.

- Bilib qo'y, uning "magnum"i bor, o'qi avtomobilniyam ilma-teshik qilib yuboradi, - deya qichqirgan Pedro Vikarioga qarab.

Pedro Vikario uning aldayotganini sezgan. "Agarda u ot minib chiqmasa, qurolini olib yurmasdi", dedi menga Pedro Vikario.

Shunga qaramay, singlisining sha'nini oqlamoqqa va qon to'kmoqqa qat'iy ahd etgach, u mabodo Sait'yago Nasarning qo'lida qurol bo'lsa ne chora ko'rmoqni ham oldindan o'ylab qo'ygan.

- Jonsiz jasad to'pponcha otolmaydi, - deya javoban baqirdi u.

Shu payt eshik yonida Pablo Vikario ko'ringan. U ham ukasiga o'xshab rang-quti o'chgan, egnida to'yda kiygan qora movut kostyumi, qo'lida ro'znomaga o'rog'liq pichoq bor edi. "Agarda shu voqeaning shohidi bo'lmaganimda, o'lsamam ularning qay biri kimligini ajratolmay, dunyodan o'tib ketardi", - dedi menga Kristo Bedoyya. Pablo Vikarioning orqasidan Klotil'da Armena chiqib kelgan va Kristo Bedoyyaga, tezroq borib do'stingni falokatdan qutqar, xotinchalishlarga to'la bu shahar o'lgurda fojيانing oldini olishga qodir birdan-bir erkak kishi o'zingsan, deya chinqirgan.

Keyin nimaiki ro'y bergan bo'lsa, hammasini shahar ahli o'z ko'zi bilan ko'rib turgan. Bandargohdai qaytayotgan odamlar bir-biriga baqirib-chaqirishib, bo'lajak tomoshani - xunrezlikni ko'rish uchun maydondan joy tanlab, o'rnatib olish taraddudiga tushgan.

Kristo Bedoyya qaysiki tanishi uchramasin, undan Sant'yago Nasarni so'ragan, barcha birday, ko'rmadik, degan. U Kiborlar uyi eshigi oldida polkovnik Lasaro Apantega duch kelgan, unga Klotil'de Armentaning do'koni ro'parasida bo'lib o'tgan gap-so'zlarni aytgan.

- Behudaga vahima qilma, - degan unga polkovnik Aponte, - hozirgina ikkoviniyam, jo'na endi, uyingga borib uxlagin, deb haydavorgandim-ku!

- Yo'q, ular ketishmapti, qo'llarida cho'chqa bo'g'izlaydigan pichoqlariyam bor, - deya e'tiroz bildirgan unga Kristo Bedoyya.

- Dovdirab qolipsan-ku, a, bola, axir men ularning pichog'ini uyiga ketishidan avval olib qo'ygandim, - deya shahar hokimi so'zida qat'iy turgan. - Balki ikkovini sen mendan oldin ko'rgandirsan?

- Ularni bundan rosa ikki daqiqa burun uchratdim, har birida bittadan pichoq bor edi, - javob bergan Kristo Bedoyya.

- Obbo, naqs bosganlar-ey! - xitob etgan polkovnik. - Demak, u bachchag'arlar boshqatdan pichoq opkelishibdi-da!

U bu ish bilan darhol shug'ullanajagini ta'kidlab, kechqurun domino o'ynamoqchiligini aytib qo'ygani Kiborlar uyiga kirib ketgan, qaytib chiqqanida esa, xunrezlar yigitni so'yib bo'lishgan edi. Kristo Bedoyya birgina, ammo juda katta xatoga yo'l qo'ygandi: u o'sha so'nggi daqiqalarda Sant'yago Nasar kiyimni almashtirib, biznikiga nonushtaga kirib ketgan, deb o'ylagan. U daryo chetidagi yo'ldan shitob odimlab borarkan, har bir yo'liqqan kimsadan, Sant'yago Nasarni ko'rmadingmi, deya so'roklagan, biroq o'tkinchilardan birorta ma'nili javob eshitmagan. Bari bir u bundan unchalik hadiksiramagan, binobarin, biznikiga boriladigan bir necha yo'l bor edi. Xuddi shu payt unga Prospero Arango degan gadoy duch kelib, yepiskopning oniy duolariga qaramasdan, otasining tobora o'lim changaliga tushib borayotganini aytib, madad istab yolvorgan. "O'pga yerdan o'tayotib cholni ko'ruvdim, - dedi menga singlim Margot, - yuzida jon asorati yo'q edi".

Kristo Bedoyya Prospero Arango bilan cholni karavotga olib borib yetqizguncha to'rt daqiqa o'tib ketgan. U ko'chaga chiqib, uzoqdan odamlarning shovqinini eshitgan, nazarida maydon tarafda mushaklar otilganday tuyulgan. U yugurmoqchi bo'lgan, ammo beliga notavonlarcha qistirilgan to'pponcha botib, chopishga xalaqit bergan. Muyulishdan burilgach, kichik ukamni qo'lidan ushlab, dikonglatib shoshib borayotgan onamga orqadan ko'zi tushgan.

- Luisa Sant'yago! - deya qichqirgan u onamga. - Qarindoshingni ko'rmadingmi?

Onam to'xtab, ko'zyosh yuvgan yuzini unga o'girib:

- Voy, bolam! - degan. - Uni o'ldirishganmish. Darhaqiqat shunday edi. Kristo Bedoyya uni axtarib yurganda, Sant'yago Nasar qaylig'i Flora Migelning muyulishdagi uyiga kirib ketgandi, yotganida oxirgi marta ko'rgandi. "O'sha yerdaligi xayolimgayam kelmagandi, dedi meiga Kristo Bedoyya. - Axir, u uydagilar choshgogxacha ko'pib uxlab yotishadi-da". Shahardagilarning aytishicha, arablar jamoasining fozili Noir Migelning buyrug'iga binoan, bu oilaning barcha a'zolari ham kunduzi soat o'n ikkigacha uxlashardi. "Ana shuning uchun Flora Migel' gulday yashnab, semirib, yaltillab ketgandi", dedi menga Mercedes. Aslida esa, aksincha edi. Bu go'shadagilar ham barcha arab qavmiga mansub kishilar kabi juda erta turar, pokta'b, mehnatkash iisonlar edi, faqat choshgohgacha eshiklarini ochishmasdi. Flora Migel' bilan Sant'yago Nasarning otalari ularning yoshligidayoq quda bo'lishga ahd bog'lashgandi. Sapt'yago Nasar bu ahd xususida o'smirligidayoq eshitgandi, kattalar neniki lozim ko'rsa, barchasini sidqidildai bajarardi, zotan, oila va nikoh borasida otasi manfaat nuqtai nazaridan fikr yuritganidek, o'g'lining aqidasi ham aynan shunday edi. Flora Migel' do'mbillagai jonona bo'lsa-da, faxmu farosatdan, nazokatu latofatdan bebahra edi, shuning uchunmi, o'z tengdoshlariniig orasida, to'ylarda, qizlarniig onasi bo'lib o'tirardi, shu jihatdan olib qaraganda, unipg Sant'yago Nasarga unashilgani osmondan yokqan ehsopday bir gan edp. Bo'lajak kelin-kuyovlar rasmiy bordi-keldilarsiz, xilvatda uchrashishlarning tashvishu ozorisiz o'zlaricha farog'atda umr kechirishardi; to'y oqshomi bir necha bor tayin etilib, buzilib, nihoyat, kelayotgan rojdestvo hayitida o'tkazishga kelishilgan edi.

O'sha dushanba Flora Migel' yepiskop tushgan kema ilk vor ovoz bergandayoq o'rnidan turgandi, bir necha fursat o'tib, aka-uka Vikariolar Sant'yago Nasarni o'ldirish qasdida uni poylashayotganipi eshitgan edi. Falokat ro'y bergach, u bilan faqat mening rohiba singlim so'zlashgan, Flora Migel' unga shunxabarni aynan kimning og'zidan engatganini eslay olmayotganini aytgan. "Ertalabki soat oltigacha bu gapdan xamma xabardor bo'lgandi, mana shunisi yodimda qolgan, xolos", degan u rohiba singlimga. Sant'yago Nasarni o'ldirishlarini bechora qiz hecham tasavvuriga sig'dirolmagan, ustiga ustak, endi ular oila sha'niga tushgan dog'dan foriq bo'lish uchun yigitni majburan Anxela Vikarioga uylantirishadi, degan vahmakor fikrdan miyasi g'ovlab ketgan. Xo'rliigi kelib, ezilib, o'zini yo'qotib qo'ygan. Yotoqxonaga kirvolib, nima qilarini bilmasdan, Sant'yago Nasar maktabda o'qib yurgan chog'larida unga yozgan xatlarini olib, boshqatdan taxlayotganida, shaharliklarning deyarli yarmisi yepiskopga peshvoz chiqib, bandargohga to'plangan edi.

Sant'yago Nasar Flora Migelning eshigi yonidan o'tarkan, har doim, hatto hech kim bo'lmasayam, derazaning tunuka rahiga kalit bilan urib-urib tiqillatar edi. Do'ndiqcha xuddi o'sha kuniyam maktubli qutichani tizzasiga qo'yib, qaylig'ini intizor kutib o'tirgan edi. Sant'yago Nasar ko'cha tarafdani uni ko'rolmasdi, ammo Flora Migel'ning uylari tomonga kelayotganini sim to'r orqali ko'rgan, derazaning tunuka rahiga kaliti bilan urib ovoz qilganini ham eshitgan.

- Kiraver, - degan qiz unga.

Ertalabki soat 6-yu 45 da bu uyga xech kim, hatto davolovchi hakim ham qadam bosmagan edi. Sant'yago Nasar Jamil

Shayyunning do'koni ro'parasida Kristo Bedoyya bilan xayrlashgach, maydon to'la olomon kutib-kuzatib turgan bir paytda, yigitning qaylig'i uyiga kirib ketganini hech kimning ko'rmay qolishi juda g'alati, aql bovar etmas bir hol edi. Tergovchi uni o'sha hovliga kirayotganini ko'rgan shohidni o'lib-tirilib izlagan, surishtirgan, biroq topolmagan, nechog'li urinmayin, menga ham o'shanday odam bilan suhbatlashish nasib qilmadi. Tergov xujjatlarining 382-varag'i hoshiyasiga u kizil rangli siyohda yana bir fozilona fikrni yozib qoldiribdi: "Ta'qdir bizni ko'zga ko'rinmas qilib qo'ya oladi". Axir, Sant'yago Nasar hammaning ko'z oldida eshikdan o'pta uyga kirgan va o'zini bilintirmaslik uchun hech bir harakat qilmagan bo'lsayu, unga biror kishining nazari tushmaganini, umumning g'afatda qolganini ne so'z bilan tasviru ne aql bilan tasavvur etasiz?! Flora Migel' tantanali ayyomlarida kiyadigan guldor ko'ylagini egiga ilib, alamu fisqdan ko'karib, pishillab, uni kutib mehmonxonada o'tirgan edi, u kirgan zahoti zardasi qaynab, qutichani yigitga tutqazgan-da:

- Ol, matohingni! - degan. - Endi seni o'ldirsalar ham parvoyimga kelmaydi!

Sant'yago Nasar dovdorab qolgan, azbaroyi garangsiganidan qo'lidagi qutichani ham tushirib yuborgan, muhabbatu mehru e'tibordan xoli xatlar yerga sochilgan. Flora Migel' yotog'iga darg'azab holda yo'nalgan, yigit xay-haylab uning orqasidan chopgan, lekin pandavaqi qiz eshikni qarsillatib yopib, ilgagini solib, berkitib olgan. u bir necha marta eshikni taqillatgan, keyin qattiq ovozd qayta-qayta chaqirgan, shunda, qizimizni bemahalda kim yo'qlayapti, deya bezovtalanib, uydagilarning hammasi baravariga yugurib chiqishgan. Bu uyda turadigan yoshu qari, qarindoshu jigargo'shalarning barchasi o'n to'rt kishi edi. Oxiri qizning otasi Noir Migel' chiqqan, uning soqoli sarg'ish, bo'yalgan edi; egniga odatda doim uyda kiyadigan, olis yurtidan olib kelgai tabarruk g'alabiyasi uni nihoyatda basavlat ko'rsatar, o'ziyam ulug'sifat mo'ysafid edi. Uni har ko'rganimda, salobati bosib, o'zimni yo'qotib qo'yardim.

- Flora! - degan u o'z ona tilida. - Och eshikni!

Chol qizining yoniga kirib ketgach, qolganlarning hammasi Sant'yago Nasarga baqrayishganicha, endi nima bo'larkin, deya tashqarida kutib turishgan. Yigit yerga tizzalaganicha shoshib-pishib xatlarni tergai, qutiga solgan. O'tianda uni ko'rgan kishilar: "Tavbasiga tayaiganday bo'lib ko'rindi bizga", deyishdi menga. Bir ozdan keyin Noir Migel' qizining yonidan qaytib chiqqan va avlodlariga, bizni xoli qo'ying, deganday ishora qilgan, hamma nari ketgan.

So'ttgra u Sant'yago Nasarga arabchalab nimalardir degan. "Avvalo u mening ayni paytda nima deyotganimni mutlaqo fahmlamayotganini angladim", dedi Noir Mi-gel'. U yigitdan, birodar Vikariolar seni o'ldiramiz deb poylab yotishganmish, shundan xabaring bormi, deb so'ragan. "U birdan oqarib ketdi, shunchalik sarosimalandiki, rangi-ro'yi va turqiga qarab, o'zini go'llikka solyaptiyov, deb o'ylash mumkin edi", dedi menga yana Noir Migel'. Mo'ysafidning fikricha ham, Sant'yago Nasarning holatida qo'rquvdan ko'ra sarosima ustun bo'lgan.

- Qassoblar haqmi-nohaqmi, buni o'zing hammadan ko'ra yaxshi bilasan, - degan chol yigitga. - Endi ssning oldingda ikki yo'l qoldi xolos, o'g'lim; mana shu xonadon sening ham uying, yo shu yerga yashirin, yo miltig'imni olib, keyin ko'chaga chiq.

- E, hech narsaga tushunmay qoldim o'zi, - deya g'udrangan Sant'yago Nasar.

Tili faqat shu gapgagina kelgan, buniyam ispanchalab aytgan Noir Migel' menga: "U boyaqish suvga tushgan jo'jaday nochor edi", dedi. Sant'yago Nasar qo'lidagi qutichani qayerga qo'yishini bilmay hayron turganda, chol qutini olgan, u esa eshikni ochgan.

- Bitta o'ziga ikki kishi-ya, iomardlar! - degan Noir Migel'.

Sant'yago Nasar tashqariga chiqqan. Xaloyik xuddi namoyishta kelganday maydonii saf-saf bo'lib egallagan edi. Sant'yago Nasarning chiqqanini hamma ko'rgan, o'zini ikki salloh chavaklaymiz deb poylayotganidan xabardorligini va shuning uchun rangida rang qolmay, o'z uyigayam yo'l topolmayotganini ham xaloyiq tushungan. Aytishlaricha, kimdir peshayvondan turib: "Hey turk, uyoqqa borma, eski bandar tomondan yur!" dsb qichqirgan. U ovoz egasini axtarib alanglagan. Jamil Shayyum esa unga, do'konimga berkinib tur, deganu o'zi ov miltig'ini olib kelgani jo'nagan, ammo o'qni qayerga yashirganini eslay olmay, rosa qidirgan, orada vaqt o'tib ketgan. Olomon chor tarafdin unga qarata qichqiravergan, yigit, ularning baqirig'idan qulog'i bitib, goh o'ngga, goh chapga yurgai. Nixoyat, o'z uyib tomonga yo'nalgan, oshxona eshigi orqali kirarman, deb o'ylab borayotib birdan ko'cha eshikning ochiq turganiga ko'zi tushgan.

- Ana, u kelyapti, - degan Psdro Vikario. Ikkovlon Sant'yago Nasarni baravariga ko'rishgan. Pablo Vikario kamzulini yechib, kursiga tashlagan-da, yatag'ansifat pichog'ini qo'liga olgan. Birodarlar do'kondan chiqishdan avval indamasdan cho'qinib olishgan.

Shunda Klotal'de Armenta Pedro Vikarioning yoqasidan bo'g'ib ushlagan-da, Sant'yago Nasarga qarata, tezroq qochib qol, bo'lmasa seni o'ldirishadi manavilar, deya qichqirgan. Uning chinqirig'i shunchalik purtahluka ediki, olomon birdan jimib, atrofga bir lahzagina sukunat cho'kkan. "U avvaliga qo'rqib ketdi, - dedi menga Klotal'de Armenta. - Chunki kim, qaysi joydan qichqirayotganini bilmagan edi". Sant'yago Nasar bir vaqtning o'zida ayolni ham, uni bir turtib nariga uloqtirgan Pedro Vikarioni ham, uning akasini ham ko'rgan. Yigit uyidan ellik qadam chamasi berida turardi. U shoshib ko'cha eshik tomon chopgan.

Shundan besh daqiqa avval Viktoriya Gusman oshxonaga kirgan Plasida Lineroga hammaga ma'lum shumxabarni yetkazgan.

Plasida Linero bosiq, farosatli xotin edi, ko'nglidagi g'uluvni sezdirmagani. U Viktoriya Gusmandan bu gapni o'g'liga aytgan-aytmaganini so'ragan, oqsoch esa, o'g'ling qahva ichgani kirganida bundan bexabar edim, deya onani aldagan. Mehmonxonani supurib-sidirayotgan Divina Flor Sant'yago Nasarning maydon tarafdin qaytib kelganini, aylanma zinadan yurib, yotog'iga chiqib ketganini aytgan. "Tushdagiday ko'z oldimdan bir lahzada o'tdiyu ketdi, - dedi menga Divina Flor. - U oppoq kiyimda edi, qulida bir narsa bor edi, nimaligini ko'rolmagandim, menimcha, bir dasta atirgul edi". Shu boisdanmi, bilmadim, Plasida Linero Divina Flordan o'g'lini so'rganida, qiz uni tinchlantirgan:

- Bir daqiqa oldin yotog'iga chiqib ketgandi, - degan u.

Xuddi shu asnoda Plasida Linero yerda yetgap xatni ko'rgan, lekin uni qo'liga olib o'qimagan, faqat keyinroq, umumiy olag'ovurda kimdir unga qog'ozni ochib ko'rsatganida, unda nimalar yozilganidan xabar topgan. U ochiq eshikdan tashqariga boqib, o'z hovlisi tomon iichoqlarini yaltillatib chopib kelayotgan aka-uka Vikariolarga ko'zi tushgan. U turgan joydan faqat qosidlar ko'ringan xolos, mutitipar ona maydonning narigi sg'idan ochik eshik sari jon halpida intilayotgan o'g'lini ko'rolmagan. "Men bu rasvolar uyimizga bostirib kirib, uni shu yerda o'ldirishmoqchi, deb o'ylapman", dedi u menga. Shundan so'ng Plasido Linero chopib eshik yoniga borgan-da, bir zarb bilan uni qarsillatib yopgan. Tambani qo'yarkan, avvalo Sant'yago Nasarning faryodli ovozi, keyin eshikni kimdir jon talvasasida ketma-ket qoqqanini eshitgan, biroq u o'g'lining tepada - yotog'ida ekaniga, uning o'sha joydan turib sallohlarni so'kayotganiga ishongan. O'ziyam qassoblarning adabini bermoq niyatida o'g'lining yotog'iga yo'nalgan.

Uyiga qochib kirib, qazodan qutulmoq uchun Sant'yago Nasarga atigi ikki soniyagina kerak edi, xuddi shu fursatda eshik yopib qo'yilgandi. U bir necha bor eshikni mushtlab, itarib ko'rди, najot yo'qligini anglab, dushmanlarni yuzma-yuz qarshilash maqsadida darhol orqasiga o'girildi. "Uning ro'paramda turganiga ko'zim tushgan zahoti qo'rqib ketdim, - dedi menga Pablo Vikario. - U

This is not registered version of TotalDocConverter

na zarfida o'lganidan beri darva atalari ketganidey tuyuldi". Pedro Vikario birinchi bo'lib uning o'ng tarafidan tikkasiga pichoq solgan, u zarbani qaytarmoqqa taraddudlanib, qo'li bilan himoyalarmoqqa intilgan.

- Qanjiqlar! - deya qichqirgan so'ng Sant'yago Nasar.

Pichoq o'ng qo'lining kaftini tilib, biqiniga bor bo'yi sanchilgan. Hamma uning:

- Vo-oy, onajo-o-o-on! - degan faryodini eshitgan. Pedro Vikario, berahm salloh, pichog'ini sug'urib olib, yana o'sha joyga qaytadan tiqqan. "Ikkinchi bor tig' urgach ham pichoqning top-tozaligicha qaytib chiqqanini ko'rib, hayron qoldim, - degan tergovchiga. - Men unga yana uch marta tig' urdim, pichoqqa bir tomchiyam qon yuqmadim". Ikkinchi zarbadan so'ng Sant'yago Nasar qornini ushlab, yarador buzoqday bo'kirib, ingranib egilgan-da, sallohlarga orqasini o'girib, o'zini olib qochmoqchi bo'lgan. Yatag'an pichoq tutgan Pablo Vikario uning chap yonida turgandi, shu damda u yigitning qoq beliga pichoq sanchdi, uning badanidan otilib, toshib oqqan qon oppoq ko'ylagini qizilga bo'yadi. "Ko'ylagidan ham, qonidan uning hidi kelardi", dedi menga Pablo Vikario. Uch bor qattiq tig' yeb, fano ostonasiga borib qolgan Sant'yago Nasar tag'in xunrezlar sari yuz burdi-da, onajonisi bilmasdan beixtiyor yopib qo'ygan eshikka tisanib borib, go'yo qassoblar uni so'yib-so'yib, osonlikcha jonini olib qo'ya qolishlarini istaganday majolsiz turib qoldi. "So'ng u ortiqcha o'kirmay qo'ydi, - degan Pedro Vikario tergovchiga. - Aksincha, nazdimda u endi kulayotganga o'xshardi". Odamkushlar Sant'yago Nasarni eshikka qisib olib, ikki tomonidan basma-basiga pichoq uraverishgan, dahshatu vahshiyat ichra nestlanib, ne qilayotganlarini-da unutishgan, bu qattollikdan qattiq ta'sirlangan olomonning vahimali nidosini ham eshitishmagan. "Men o'shanda o'zimni xuddi otda uchib borayotganday his etdim", dedi Pablo Vikario. Nihoyat, ular toliqishib, birdan hushyor tortishgan, ikkovigayam Sant'yago Nasar hech qachon o'lmaydiganday, yiqilmasdan shunday turaveradiganday tuyulgan. "E, har kimniyam shunaqa rasvo ishdan asrasin, og'ayni, - dedi menga Pablo Vikario. - Odam o'ldirish - eng og'ir ish ekanini tasavvur kilolsaying?!" Oxiri Pedro Vikario Sant'yago Nasarning yuragiga pichoq urib yiqitib, qutulib qo'ya qolay, degan o'yda, cho'chqa so'yayotganida hayvonning qo'ltig'i ostidagi yuragiga tig' sanchib o'rganganidanmi, yigitning qo'ltig'iga pichoq solgan. Birodarlar biri qo'yib, biri urib eshikka suyab turishgani uchun Sant'yago Nasar yiqilmagan. Toqati toq bo'lgan Pablo Vikario boyaqishning qorniga pichog'ini suqib, burab-burab yuborgan, shunda uning yorilgan qornidan ichak-chavag'i tashqariga otilib chiqqan. Pedro Vikario ham akasiga taqlid qilib qurbonning qornini mo'ljallab zarb bergan, ammo qo'llari qo'rquvdan titrab, o'ziga bo'ysunmay qo'ygani uchunmi, pichoq yigitning sonini tilib o'tgan. Sant'yago Nasar yana bir muddat eshikka osilganicha tek turgan, so'ngra, quyosh shu'lalari tushayotgan, yorilgan qornidan ajralib chiqqan ko'kimtir, top-toza ichak-chavag'ini ko'rib, tizzalab yiqilgan.

Plasida Linero jigargo'shasini chaqirganicha yotokda aylanib yurib, kimningdir - o'g'lining emas - qichqirganini eshitganu derazadan maydonga qaragan: cherkov tomonga qochib ketayotgan aka-uka Vikariolarni, ularni quvib borayotgai miltiqli Jamil Shayyum hamda bir gurux quolsiz arablarga ko'zi tushgan. U xavf-xatardan qutulibmiz, deya o'ylagan, keyin yotoqxonaning peshayvoniga o'tganu uyga kiraverishda yuztuban stgan o'g'lini ko'rgan. Sant'yago Nasar chang-to'zonga, qora qoniga belangan yuzini yerdan uzib, zo'rriyatla o'rnidan turmoqqa urinar edi. Nihoyat, u o'rnidan turib, qaddkni rostlab, osilinqiragan ichak-chavag'ini hovuchlaganicha yura ooshlagan. Hovlini aylanib o'tib, oshxona eshigidan uyga kirish uchun rosa yuz qadamcha yo'l bosgan. O'sha holatdayam fikri ravshan bo'lgan, ko'chadagi yo'l uzoqligiga, qo'shnikidan aylanib o'tish qulayroq ekaniga aqli yetgan. Ularning hamsoyasi Poncho Lanao, xotini, besh bolasi uylaridan yigirma odim narida bo'layotgan ishlarni bilishmagan. "Biz g'ala-g'ovurni eshitdik, - dedi xotin menga, - ammo odamlar yepiskopni kutib olishyapti shekilli, deb o'yladik". Qonqushiga bo'yalgan Sant'yago Nasar ularnikiga kirib borganida endigina nonushtaga o'tirishgan ekan. "Men o'shanda dimog'imga urilgan badbo'yni hecham unutmayman", dedi menga Poncho Lanao. Uning to'ng'ich qizi Arxenida Lanaoning ta'kidlashicha, Sant'yago Nasar odatdagiday tekis, zalvorli odim tashlab kirib borgan, uning qadimiy saratsin qavmiga xos yuzi, jingalak sochlari bag'oyat xush, go'zal bo'lgan. Yigit ular o'tirishgan stol yonidan o'tayotib jilmayib qo'ygan, so'ng orqa eshikdan chiqib kstgan.

"Qo'rqqanimizdan toshday qotib qoldik", dedi menga Arxenida Lanao. Xolam Venefrida Markes o'shanda o'zining daryo bo'yidagi hovlisining yalangida baliq tozalayotgan ekan. U Sant'yago Nasarning langargohdagi zinalardan pastga tushayotganini, uyi tomonga yo'l olganini ko'rgan.

- Sant'yago, bolajonim! - deya kechirgan u. - Senga nima qildi-a?

Sant'yago Nasar uni tanigan.

- Meni so'yishdi, o'ldirishdi, Vene xola, - deya javob bergan u.

U eng so'nggi zinaga qoqilib ketgan, biroq darhol o'zini o'nqlab olgan. "Hatto ichagiga yopishgan tuproqni erinmay artib tashladi", dedi menga Vene xola. Keyin u ertalabki soat oltidan beri ochiq turgan orqa eshikdan uyiga ostona xatlab o'tganu jonsiz holda yuztuban yiqilgan.